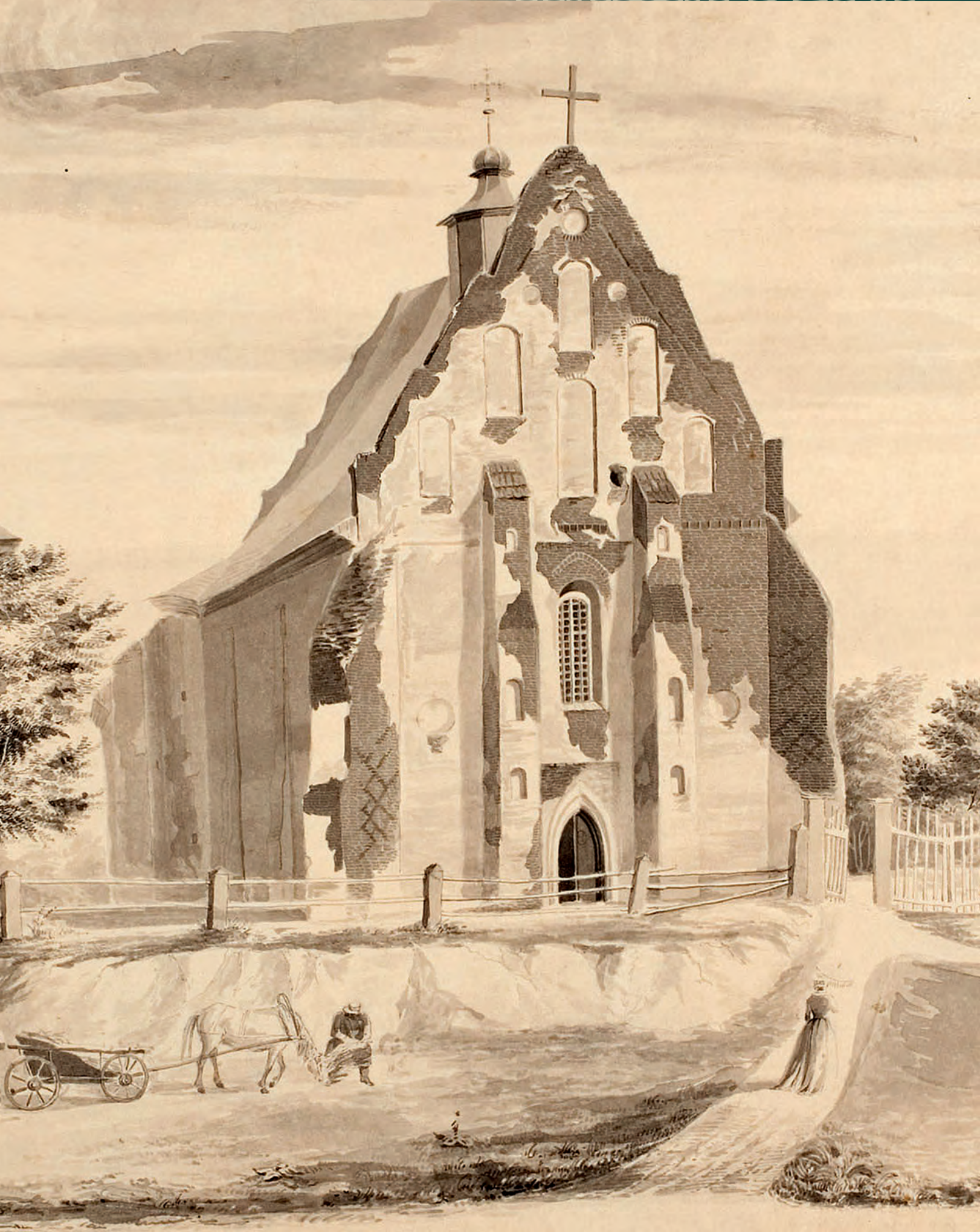

№ 2 (100) 2022

НАША БЕРА

*Глядзяць на нас абліччы святыняў
з гэтых вокладак, першых самых,
і з сотай глядзіць таксама...*

НАША ВЕРА

У гонар 100-га нумара часопіса «*Наша вера*»

Жыла заўсёды ў продках і ў нашчадках,
Злучала думку з Небам наша вера;
Свабодны дух даваў імпэт намерам,
Засцерагаў край родны ад упадкаў.

Калі ж чужынец нам сваіх парадкаў
Навязваць стаў аблудныя хімеры,
І ў працы сейбіта, і ў мужнасці жаўнера
Нас ратавала памяць роду згадкай

Пра нашу веру, годнасць і свабоду,
Што ўжо былі, нібы архіўны вопіс...
Але ж у Кнізе Божай быў свой допіс

Пра адраджэнне нашага народу
Праз нашу веру: «Стане хай часопіс!..»
І Богу: «Так!» — Ужо стакрот на згоду!

26 красавіка 2022 г.

Ірына Багдановіч

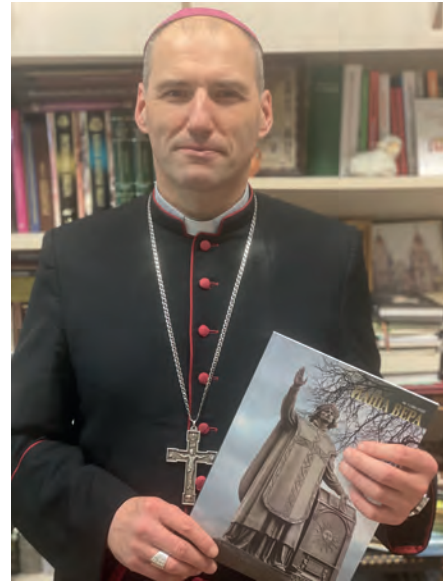
Рэдакцыйная рада:

арцыбіскуп Юзаф Станеўскі, мітрапаліт Мінска-Магілёўскі,
арцыбіскуп Тадэвуш Кандрусевіч, біскуп Юрый Касабуцкі,
кс. Аляксандр Амяльчэня, Ірына Багдановіч, Данута Бічэль, кс. Юры Быкаў,
Аксана Данільчык, Ірына Жарнасек, Аляксандр Жлутка, Лідзія Камінская,
Аліна Новікава, Марына Пашук, кс. Дзмітрый Пухальскі (касцёльны кансультант),
Аркадзь Шпунт.
Галоўны рэдактар — Крыстына Лялько.
Мастацкі рэдактар — Уладзімір Вішнеўскі.
Тэхнічны рэдактар — Алег Глекаў.

У нумары 2 / 2022

НАША ВЕРА

- Юбілей**
2 СЛОВА ВІНШАВАННЯ ЧАСОПІСУ АД АРЦЫБІСКУПА ЮЗАФА СТАНЕЎСКАГА І БІСКУПА АЛЕГА БУТКЕВІЧА
- 3 *Крыстына ЛЯЛЬКО*
З НАГОДЫ СОТАГА НУМАРА
- 5 *Данута БІЧЭЛЬ*
СОТАМУ НУМАРУ ЧАСОПІСА «НАША ВЕРА»
- 6 *Аксана ДАНІЛЬЧЫК*
АБСАЛЮТНАЯ РАДАСЦЬ ПАЧЭСНАЙ МІСІ
- 8 *Андрэй ДУБІНІН*
БУЙНІЦЫ І ДРАБНІЦЫ
- 9 **У кантэксце Бібліі**
Марына ПАШУК
ЧАЛАВЕК ЁН ПРЫШЛЫ, НЕГУТЭЙШЫ
- 12 **Сведчаць архівы**
Ксёндз Кірыл БАРДОНАЎ
СЦВЯРДЖЭННЕ НЕСАПРАЎДНАСЦІ СУЖЭНСТВА МАГЛЁўСКОЙ РЫМСКА-КАТАЛІЦКАЙ КАНСІСТОРЫЯЙ...
- 15 **Спадчына**
Францыск СКАРЫНА
ПРА(Д)ВЕРШЫ
Пераклад Аляся Бразгунова
- 18 **Нашы святыні**
Ігар СУРМАЧЭЎСКИ
АЗДАБЛЕННЕ ІКОНЫ БУДСЛАЎСКОЙ БАГАРОДЗІЦЫ ў 1632–1783 ГГ.
- 24 *Тамара ГАБРУСЬ*
УЗОРЫ «ЗІМОВАЙ ГОТЫКІ»
- 28 **Асобы**
Язэп ЯНУШКЕВІЧ
«КОЖНЫ ДЗЕНЬ ЗАЦІРАЕ СЛЯДЫ ДНЯ ПРАЖЫТАГА...»
СЛОВА ПРА ЭДВАРДА ПАЎЛОВІЧА – МАСТАКА-МЕМУАРЫСТА
- 30 **Пераклады**
Ірына БАГДАНОВІЧ
ПАЭТ-РАМАНТЫК І СЯБРА АДАМА МІЦКЕВІЧА:
ТВОРЧАСЦЬ АНТОНІЯ ЭДВАРДА АДЫНЦА...
- 34 **Рэфлексіі**
Аркадзь ШПУНТ
З НАТАТКАЎ РЭСТАЎРАТАРА
- 37 **Постаці**
Язэп ЯНУШКЕВІЧ
З РОДУ ПАЛЕАЛОГАЎ, АБО ЮРЫ ЛЯСКАРЫС – НЕВЯДОМЫ ПАЭТ І ПАЎСТАНЕЦ...
- 42 **Успаміны**
Міхась СКОБЛА
«ЗА ШКЛОМ АПОСТАЛЬСКАЕ ПОШТЫ»
- 47 **Постаці**
Андрэй ШПУНТ
«...КАБ КОСТКІ СВАЕ СКЛАСЦІ НА ЛЮБАЙ БЕЛАРУСІ»
- 50 **Прэзентацыя**
Людміла СІНЬКОВА
«...МІЖ ПРЫРОДАЙ І БОГАМ»: ЭКЗІСТЭНЦЫЙНАЯ ЛІРЫКА ЯНА ЧЫКВІНА
- 54 **Пераклады**
Георг Освальд КОТТ
ЗАХАВАЛЬНІК СЛОВА КАЛЯ «ХРАМА КНІГ»
- 59 **Мастацтва**
Надзея УСАВА
КАЛЕКЦЫІ АЛЯКСАНДРА АРЛОЎСКАГА:
ПАДВОЙНАЕ ЗДАБЫЦЦЕ
- 62 **Пераклады**
Іабырэля ПУЗЫНЯ
СЫН КАРЧМАРА

Шаноўныя супрацоўнікі рэдакцыі часопіса «Наша вера», шаноўныя аўтары і чытачы, ёсць выдатная нагода звярнуцца да вас усіх з самымі сардэчнымі словамі віншавання — соты, юбілейны нумар квартальніка. Бог дае нам такія знакавыя юбілеі, як своеасаблівыя вехі на пройдзеным шляху, каб мы маглі асэнсаваць гэты шлях, падвесці вынікі і з Божаю дапамогаю рушыць далей.

Квартальнік «Наша вера» пачаў выходзіць у свет з благаслаўлення легендарнай асобы кардынала Казіміра Свёнтка, які на самым пачатку выказваў спадзяванні, што «часопіс дапаможа духоўнаму выхаванню нашага грамадства, што стане карысным і неабходным шырокаму колу беларускіх чытачоў». І вось сёння, трымаючы ў руках соты нумар часопіса, мы можам з радасцю канстатаваць, што надзеі кардынала Казіміра Свёнтка спраўдзіліся, што на працягу ўсіх гэтых амаль трох дзясяткаў гадоў часопіс «Наша вера» з'яўляецца сапраўднаю школаю евангелізацыі нашага грамадства, адкрываючы новыя неведомыя старонкі гісторыі Каталіцкага Касцёла, знаёмячы чытачоў з яго выдатнымі асобамі, з лепшымі ўзорамі хрысціянскай літаратуры, нашай каталіцкай духоўнай спадчыны — мастацтва, музыкі, архітэктуры...

Зычу ўсім супрацоўнікам рэдакцыі часопіса і ўсім аўтарам новых творчых адкрыццяў і дасягненняў; зычу шчодрой Божай ласкі і нястомнай апекі Марыі на далейшую плённую працу дзеля добра Касцёла і духоўнага ўзрастання нашага грамадства.

*Арцыбіскуп Юзаф Станеўскі,
Мітрапаліт Мінска-Магілёўскі.*

Шаноўная рэдакцыя, шаноўныя аўтары і чытачы!

Радуюся разам з вамі з нагоды выхаду ў свет 100-га нумару часопіса «Наша вера». За час свайго існавання квартальнік стаў сапраўдным летапісцам гісторыі каталіцкага адраджэння ў нашым Краі, крыніцаю ведаў пра гісторыю Касцёла, пра выбітных асобаў, пра нашу духоўную рэлігійную спадчыну і культуру.

Выдатныя творы сусветнай каталіцкай літаратуры і творы сучасных беларускіх і замежных аўтараў, нашы каталіцкія святыні — старажытныя і сучасныя, лепшыя ўзоры хрысціянскага мастацтва — усё гэта нязменна выклікае цікавасць, прываблівае і захапляе на старонках квартальніка «Наша вера».

Няхай жа і надалей на старонках часопіса ажываюць важныя гістарычныя падзеі з жыцця Касцёла, глыбока ўкаранёныя ў каталіцкую хрысціянскую духоўнасць нашых продкаў, каб служыць натхненнем для сучаснікаў і нашчадкаў і прыкладам вернасці Хрысту і Касцёлу для ўсіх пакаленняў беларускіх католікаў. Няхай часопіс і надалей плённа ўдзельнічае ў евангелізацыі беларускага грамадства, несучы ўсім людзям словы Божай праўды і вучэнне Хрыстовага Касцёла.

Сардэчна віншую ўсіх вас з юбілейным нумарам «Нашай веры», зычу ўсім шчодрых дароў Духа Святога, Божлага благаслаўлення і нястомнай апекі Багародзіцы на далейшым творчым, шчаслівым і плённым шляху евангелізацыі.

*Біскуп Алег Буткевіч,
Старшыня Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў
у Беларусі.*

3 нагоды сотага нумара

*У гэтым часе, як у злой кудасе,
Калі бяды вакол — хоць ні нагбом,
выходзіць соты нумар, соты «том»
часопіса, што стаў святлом
для чытачоў адданых...*

І, вядома, не толькі для нашых адданых і шанюўных чытачоў, але і для нас саміх, супрацоўнікаў, асабліва для тых, хто ў далёкім 1995 годзе задумаў стварыць «каталіцкі часопіс для інтэлігенцыі»... Цяпер, на сталы розум, з дыстанцыі часу і атрыманага (не заўсёды простага і лёгкага) досведу, тая ідэя здаецца не толькі смелаю, але крыху нават авантурнаю, бо не было ні грошай на выданне, ні належнага запасу матэрыялаў... Затое ў сэрцах жыло вялікае жаданне зрабіць як мага больш для духоўнага адраджэння Краіны і Касцёла, якое тады толькі распачыналася... Трэба сказаць, што годам раней усё тою ж няўрымсліваю грамадкаю свецкіх католікаў ужо была заснавана пры Фондзе Маці Божай Фацімскай (а крыху раней і сам Фонд) газета «Ave Maria», якая пасля таксама стала часопісам...

Зразумела, што без падтрымкі і дзеяння Богага Провіду тыя авантурна-смелыя пачынанні былі б немагчымыя, бо ні ў кога з нас, звыклых філолагаў і журналістаў, якія датуль працавалі пераважна ў рэдакцыях дзяржаўных газет і часопісаў, не было не тое што тэалагічнай адукацыі, але нават і грунтоўнай катэхізацыі, апроч, хіба, хатняй. Такі быў час. Не было побач з намі тады ні касцёльных кансультантаў, ні дарадчыкаў, ні цэнзараў. Было, аднак, ад пачатку Божае спрыянне і заўсёды адчувальная апека Маці Божай. Праяўлялася гэта ў самых нечаканых і, можна сказаць, цудоўных момантах. Напрыклад, у атрыманым благаслаўленні на

гэтую працу сёння святога Папы Яна Паўла II. Было тое ў верасні 1994 года. А калі праз год у той жа летняй рэзідэнцыі ў Кастэль Гандольфа я ўручыла Святому Айцу некалькі нумароў «Ave Maria», ён, прыкметна ўзрадаваны, сказаў: «Як жа добра, што ўжо маеце каталіцкі друк на роднай мове». Слова Папы запомніліся на ўсё жыццё і заўсёды былі (і ёсць!) падтрымкаю і матывацыяй для працы...

Ідэю стварэння квартальніка «Наша вера» адразу падтрымаў святой памяці кардынал Казімір Свёнтэк. Слова яго благаслаўлення змешчаны на 2-й старонцы вокладкі 1-га нумара. Яго Эмінэнцыя пісаў: «Вітаю і благаслаўляю з'яўленне квартальніка „Наша вера“. Маю надзею, што сваімі публікацыямі часопіс дапаможа духоўнаму выхаванню нашага грамадства, што стане карысным і неабходным шырокаму колу беларускіх чытачоў».

Трэба сказаць, што і сам кардынал ад пачатку быў зацікаўленым чытачом і заўсёды жаданым аўтарам часопіса.

Успамінаючы першыя крокі нашага квартальніка, хацелася б з вялікаю ўдзячнасцю згадаць тагачаснага нунцыя Апостальскай Сталіцы ў Беларусі Аўгустыно Маркетто, які нас заўсёды падтрымліваў і радасна вітаў новае каталіцкае выданне. На жаль, цяжкая хвароба змусіла арцыбіскупа Аўгустыно перапыніць дыпламатычную місію ў нашай краіне. Развітваючыся з калегамі-дыпламатамі, у якасці падарунка ён уручаў ім 1-ы нумар

часопіса «Наша вера»: хацеў, каб прадстаўнікі іншых краінаў таксама пра яго ведалі... Праз некалькі гадоў, прайшоўшы цяжкі шлях змагання з хваробаю і перамогшы яе, наш былы нунцыя напісаў аповесць «Праз тунэль надзеі», якая была надрукавана ў перакладзе на беларускую мову ў 1-м нумары часопіса «Наша вера» за 1999 год...

Зразумела, распачынаючы выданне такога грунтоўнага гісторыка-культуралагічнага рэлігійнага часопіса, абавязкова трэба было ўлічваць досвед нашых папярэднікаў, беларускіх святароў-адраджэнцаў. Досвед, які, на жаль, быў перапынены, абарваны бязбожнаю савецкаю сістэмаю. Вярнуцца да гэтага досведу, адчуць і ўбачыць яго багаты і жывы плён на працягу многіх гадоў нам дапамагаў выдатны беларускі гісторык з Варшавы Юры Туронак. Ён адразу ўвайшоў у склад рэдакцыйнай рады часопіса, быў яго актыўным аўтарам, мудрым дарадцам і ўважлівым чытачом. Колькі арыгінальных і глыбокіх тэкстаў, старадрукаў, архіўных матэрыялаў атрымала ад яго рэдакцыя! Колькі вядомых і невядомых асобаў каталіцкіх святароў і дзеячаў каталіцкага адраджэння ён нам адкрыў, колькіх аўтараў параў! Як жа не хапае нам цяпер надзейнага сяброўскага пляча спадара Юрыя! Няхай Бог яму аддзячыць у шчаслівай вечнасці...

Поруч з ім хочацца ўдзячным словам згадаць тых сяброў рэдакцыі квартальніка, якіх ужо няма побач з намі: мастацтвазнаўцу Аляксандра Ярашэвіча, гісторыка Уладзіміра Ляхоўскага, пісьменніцу Альбіну Сямёнаву, паэта Мар'яна Дуксу. Молімся, каб іх светлыя душы Бог прыняў у сваё Валадарства...

Старонкі «Нашай веры» ў свой час упрыгожвалі сваімі

Незабыўная сустрэча з Папам Янам Паўлам II.
Кастэль Гандольфа, 25 верасня 1994 г.

творамі народныя пісьменнікі і паэты Янка Брыль, Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін, выдатныя вучоныя і творцы Уладзімір Конан, Анатоль Грыцкевіч, Адам Мальдзіс, Арсень Ліс, паэты Алесь Разанаў, Ніна Мацяш, Анатоль Вярцінскі, Валянціна Коўтун, перакладчыкі Васіль Сёмуха і Уладзімір Мархель, рэжысёр-дакументаліст Юры Гарулёў...

Радасна, што і сёння ёсць каму падтрымліваць і ўзбагачаць творчы патэнцыял «Нашай веры». Сярод аўтараў квартальніка Данута Бічэль, Васіль Зуёнак, Ян Чыквін, Васіль Жуковіч, Ірына Багдановіч, Ірына Жарнасек, Алесь Жлутка, Язэп Янушкевіч, Марына Пашук, Жанна Некрашэвіч-Кароткая, Уладзімір Кароткі, Аркадзь Шпунт, Ігар Сурмачэўскі, Валеры Буйвал, Галіна Сініла, Ева Лявонава, Тамара Габрусь, Галіна Тварановіч, Леанід Галубовіч, Аксана Данільчык, Міхась Скобла, Андрэй Дубінін, Надзея Усава, Франц Сіўко, Ірына Бурак, Юлія Шэдзько, Ганна Шаўчэнка, Іна Бігель, Алена Сямёнава-Герцаг, Вера Лойка, Святлана Грачухіна, Андрэй Шпунт, Вольга Бажэнава,

Святлана Шэйпа, Святлена Немагай, фотакарэспандэнты Анатоль Кляшчук і Мікола Новікаў...

У гэтым кароткім артыкуле не ўдасца, на жаль, узгадаць усіх аўтараў, але ўсім вам — наша бязмежная ўдзячнасць і надзея на новыя сустрэчы на старонках квартальніка...

Асобна хацелася б падзякаваць таксама духоўным асобам — біскупам і святарам, якія сваімі артыкуламі і інтэрв'ю надаюць зместу квартальніка тэалагічную глыбіню, арыентуючы нашых чытачоў на вечныя і непрамінальныя каштоўнасці: арцыбіскупам Тадэвушу Кандрусевічу і Юзафу Станеўскаму, біскупам Алегу Буткевічу, Аляксандру Кашкевічу, Антонію Дзям'янку, Юрыю Касабуцкаму, Аляксандру Яшэўскаму, святарам Аляксандру Амяльчэню, рэдакцыйнаму кансультанту Дзмітрыю Пухальскаму, Ігару Лашуку, Аркадзю Куляху, Сяргею Сурыновічу, Аляксандру Жарнасеку, Раману Шульцу, Міколу Гракаву, Кірылу Бардонаву...

Асаблівае слова прызнання і падзякі — дырэктару выдавецтва «Про Хрысто», сябру рэдкалегіі

Аліне Новікавай за сумеснае нараджэнне ідэі квартальніка і пастаянны клопат пра яго выданне...

Азіраючы сёння ўвесь наш творчы «палетак», падсумоўваючы сабраны плён, абавязкова трэба згадаць першыя «засеўкі», першыя нумары, а значыць і першага нашага тэхрэда Зміцера Герасімовіча, які распрацаваў модуль часопіса, стварыў, так бы мовіць, ягонае «аблічча», пра якое ўжо доўгія гады рупліва дбае і таленавіта яго ўдасканальвае наш цяперашні мастацка-тэхнічны рэдактар Алег Глекаў (часам у творчым тандэме з мастацкім рэдактарам, графікам Уладзімірам Вішнеўскім).

Ад самага пачатку выдання арганізацыю працы і яе тэхнічную падтрымку надзейна забяспечваюць Эльвіра Палінеўская і Антаніна Ваўчок.

Прыгажосць і правільнасць мовы — нязменны клопат стыль-рэдактара і карэктара часопіса Лідзіі Камінскай, якая з'яўляецца таксама аўтарам многіх цікавых тэкстаў...

Усім калегам — штатным і пазаштатным — нізкі паклон і ўдзячнасць, бо толькі разам, у цеснай творчай еднасці з нашымі аўтарамі і чытачамі мы змаглі дайсці да гэтай «соткі» нумароў, якія нават проста прагартаць цяжкавата, бо гэта сапраўды «том» на 7000 з лішкам старонак. Можна назваць, хіба, асобныя рубрыкі, якія сведчаць пра тэматычную скіраванасць і змест квартальніка: «3 жыцця Касцёла», «На шляху веры», «Ad fontes», «Спадчына», «Маналог святара», «Нашы святыні», «Вера і культура», «Містыкі Касцёла», «Постаці», «Асобы», «Сведчаць архівы», «Мастацтва», «Архітэктура», «Проза», «Паэзія», «Пераклады», «На кніжнай паліцы», «Прэзентацыя»...

Усцешна, што тэмы, закранутыя і распрацаваныя ў квартальніку «Наша вера», становяцца прадметам навуковых канферэн-

цый і дыпломных працаў студэнтаў. А такі факт як выданне «Бібліятэкі часопіса „Наша вера“», у якой выйшлі кнігі нашых выдатных пісьменнікаў, паэтаў і навукоўцаў, назаўсёды застаецца не толькі ў гісторыі часопіса, але і ў гісторыі беларускага і каталіцкага друку ўвогуле...

На жаль, адсутнасць грашовых сродкаў перапыніла жыццё «Бібліятэкі...» Затое ў самім часопісе ад самага пачатку друкаваліся шэдэўры сусветнай каталіцкай літаратуры, а сярод іх — «Кветачкі святога Францішка» (пераклад з італьянскай мовы Аксаны Данільчык), «Узыход на гару Кармэль» св. Яна ад Крыжа (пераклад з іспанскай мовы Святланы Грэсві), «Следам за Хрыстом» Тамаша Кемпійскага ва ўжо гістарычным перакладзе доктара Станіслава Грынкевіча (сучасная адаптацыя Алеся Жлуткі), энцыклікі, апостальскія лісты і кнігі Святога Айца Яна Паўла II, творы К. Льюіса ў перакладзе з англійскай Юліі Шэдзько і многае іншае.

У 2005 г. да 10-годдзя кварталніка «Наша вера» ў студыі «Радые Свабода» Міхасём Скоблам было запісана вялікае інтэрв'ю з рэдактарам кварталніка, якое называлася «Часопіс „Наша вера“ яднае хрысціяннаў». У гэтых словах — адна з галоўных мэтаў нашага рэлігійна-культуралагічнага выдання...

У сучасным свеце, дзе так шмат раз'яднанасці і звадак, дзе, на вялікі жаль, хрысціяне праліваюць братнюю кроў, паўтараючы жahlівы Каінаў грэх, усім нам вельмі неабходная хрысціянская і агульначалавечая еднасць. Хочацца спадзявацца, што кожны з гэтай сотні выдадзеных намі нумароў «Нашай веры» хоць у маленькай ступені спрычыніўся да ўмацавання гэтае еднасці.

Крыстына Лялько

Данута Бічэль

Сотаму нумару часопіса «Наша вера»

Нада мною павісла грахоў сякера,
ды з'явілася «Наша вера»,
соты нумар, нібы сто гадоў —
паратунак самотных удоў.

У кожным годзе чатыры пары.
Не прабілі мяне вятры...
І трымае мяне пры святым алтары
«Наша вера», ад Бога часопіс...
І прымае сціплы мой допіс..

«Нашу веру» святую на грэшнай зямлі
добры Божа ратуе не за рублі...
Езус хоча, каб мы святымі былі —
не балотнымі вогнікамі на нулі...

Божа, чыстымі хвалямі нас агарні,
не спапяляй за грахі на агні...
Не выключай «Нашай веры» святло!
Ад лубочка было Слова,
у Слове светла было.

Гэтых сховак у Слова —
няўжо толькі сто?

Каб не гнаўся разбой за збалелай душой!
Як нам дрэнна без веры, як надзейна з Табой!
Так за пазухай «Нашай веры»
скрышацца ўсе старыя сякеры...

Няхай крышацца ўсе аковы!
«Нашай веры» кноцік васковы...
І гарыць наш яркі агмень,
Не згасе веры прамень...

21 лютага 2022 г.

Аксана Данільчык

Абсалютная радасць пачэснай місіі

Юбілейны нумар часопіса — выдатная нагода для роздуму аб пройдзеным усімі намі шляху, аб нашым месцы ў Божым свеце і аб месцы Бога ў нашым жыцці, аб тым, якім павінен быць хрысціянскі часопіс увогуле і каталіцкі ў прыватнасці. Адказ на апошняе пытанне пакіну больш дасведчаным, але здаецца, дзякуючы «Нашай веры» я маю ўяўленне пра тое, якім павінен быць духоўны часопіс. І не проста духоўны, а беларускі духоўны часопіс.

Але чым ёсць беларуская духоўнасць? У духоўную сферу нашага жыцця ўключаюць маральнасць, рэлігію, мастацтва, навуку, культуру... Усё гэта ёсць у часопісе. Такая шматаспектнасць дапамагае ствараць сапраўды аб'ёмную мадэль духоўнага свету беларусаў, прычым не толькі каталіцкага веравызнання. А яшчэ — гісторыя. Гісторыя хрысціянства, гісторыя каталіцтва і гісторыя нашай зямлі. Зразумела, што для хрысціянскага часопіса на першым месцы — рэлігійны аспект, ім падсвечваюцца ўсе іншыя сферы, якім надае ўвагу «Наша вера».

Беларускасць — вось што прываблівае прадстаўнікоў розных канфесій да часопіса, магчымасць разам расці і развівацца, праз каталіцтва спасцігаць гісторыю краіны і свету, вучыцца глыбіні разумення рэлігіі і веры, вучыцца па-сапраўднаму цаніць і абараняць вечныя каштоўнасці, вучыцца разумець творы жывапісу і музыкі, крыніцай натхнення якіх стала гісторыя Збаўлення. У нейкі момант я адчула, што для мяне абсалютна раўнацэнныя замежныя помнікі і свае, беларускія. Абсалютна. І гэтае разуменне супадае з адлюстраваннем нашай матэрыльнай спадчыны на старонках часопіса. Але «Наша вера» — больш чым часопіс і больш чым асяродак, гэта ўвасабленне інтэлектуальнай і духоўнай прасторы, прычым прасторы адкрытай, у якой няспынна фарміруецца канцэпцыя беларускай духоўнасці. І вельмі важна, што гэта адбываецца ў розных кірунках і гарманічных спалучэннях. Насамрэч, усё ўзаемазвязана — чалавек не можа абыходзіцца без духоўнай культуры для таго, каб ствараць культуру матэрыяльную, хоць мноства людзей думае, што могуць абысціся, не ўяўляючы, як гэта збядняе іх свет! А ў выніку — і наш з вамі...

Апошнім часам даводзіцца нярэдка чуць меркаванне, што чалавек павінен мець апору ўнутры сябе. Але чалавек мае права шукаць апору і звонку, як у трансцэндэнтным, так і ў соцыуме. Сапраўдны вернік ніколі не бывае самотны, аднак калі ён здолее

знайсці аднадумцаў і паплечнікаў на сваім жыццёвым шляху, то гэта вялікая ўдача.

...Нядаўна я думала пра патрыятызм у літаратуры і пра тое, што гэтая тэма была ў нас такой актуальнай у 90-я гады, а цяпер патрыятычныя вершы амаль не пішуць, а калі і пішуць вершы пра Беларусь, то гэта зусім іншыя тэксты, з якіх амаль знікла паняцце Радзімы. Думала пра гэта ў сувязі з італьянскай літаратурай XIX стагоддзя, прынамсі яго пачатку, і тады гэта было свядомае імкненне, бо патрыятызм — ён ад слова *patria*, то бок, *Радзіма*. Цяпер рэдка хто імкнецца разважаць у літаратуры глабальна, на ўзроўні ўсёй краіны. Гэта не заклік, а канстатацыя факту. Аднак рабіць гэта вельмі важна, бо сапраўдны патрыятызм і ёсць найперш духоўнасць і павага да іншых, уласная годнасць. Патрыятычна рабіць духоўны ўнёсак у развіццё чалавека, акцэнтаваць увагу на яго лепшых, а не горшых якасцях, узбагачаць свой народ здабыткамі сусветнай культуры, і адкрываць невядомыя старонкі ўласнай гісторыі і культуры, распаўядаць пра знакамітых і пра зусім невядомых людзей, для якіх вера была важнай часткай іх жыцця. Бо як адарвацца ад канкрэтыкі? Усе агульнафіласофскія катэгорыі ў рэшце рэшт увасабляюцца ў канкрэтным жыцці і канкрэтнай смерці.

Тое, пра што мы пішам, залежыць ад таго, якое месца дадзена з'ява займае ў нашай свядомасці ў дадзены момант. Калі я не пішу пра камень на да-

розе, гэта значыць, што камень у дадзены момант займае ў маёй свядомасці настолькі нязначнае месца, што не варта надаваць яму ўвагі. Але любая з'ява можа выйсці за межы ўласнай нязначнасці і набыць экзістэнцыйны сэнс. З другога боку, існуюць і зло, і боль, і пакуты, не пісаць пра іх немагчыма, але магчыма імкнуцца дапамагчы іх пражыць і знайсці суцязэнне.

Шмат людзей успрымаюць і свет і сваё жыццё павярхоўна, але ж не ўсім быць філосафамі... Мне здаецца, што раней, прынамсі, у часы маладосці маіх дзядоў, павярхоўнасці было менш, нават калі мала хто атрымліваў адукацыю, вышэйшую за пачатковую. Тады існаваў глыбінны сэнс у тым, як адбывалася жыццё, сэнс, звязаны з хрысціянскім гадавым цыклам, напэўна. Цяпер у некаторым сэнсе гэта вярнулася, прынамсі вонкава.

У беларускай інтэлектуальнай літаратуры апошніх гадоў мне сустракаліся такія азначэнні беларускай прасторы, як «нідзе»¹ і «культурныя руіны»². Але асабіста ў мяне, напэўна ў адрозненне ад многіх іншых, няма «руінаў», няма адчування пустэчы, якую трэба запоўніць чымсьці новым. І гаворка ідзе нават не пра «слаўнае мінулае». Так, у маім дзяцінстве былі разваліны Мірскага замка, але ўспрымаліся яны не руінамі (ні культурнымі, ні матэрыяльнымі), а ўвасабленнем пакутлівай нескаронасці нашай зямлі і магчымасцю яе адраджэння. Не было і «нідзе». У мяне, на шчасце, заўсёды было канкрэтнае «дзесьці». У мяне заўсёды была і ёсць аўтэнтычная Беларусь. І цяпер ёсць. І гэта нас яднае з галоўным рэдактарам часопіса спадарыняй Крыстынай Лялько і, думаецца, з усёй рэдакцыяй, бо мы ствараем духоўную прастору не на пустым месцы, нам трэба яе толькі захоўваць і развіваць. Магчыма, мне пашанцавала, як, напэўна, пашанцавала і ў тым, што мяне пахрысцілі ў раннім маленстве, не зважаючы

на тое, што гэта, мякка кажучы, не надта ўхвалялася.

Але побач існуюць у тым ліку і руіны, і пытанне, што з імі рабіць. Як дапамагчы чалавеку стаць лепшым, а праз чалавека дапамагчы стаць лепшай нашай краіне? А гэта магчыма толькі праз духоўнае, праз сцвярдженне добра і сумленнасці.

Хрысціянскія ўвогуле і каталіцкія кляштары ў прыватнасці заўсёды былі і засталіся захавальнікамі культуры, кніжнасці і, адпаведна, літаратуры. Можна сказаць, што на старонках часопіса адбываецца рэканструкцыя беларускай інтэлектуальнай прасторы мінулага, адсюль і цікаvasць да гісторыі як да падмурку цяперашняга часу і будучыні.

Так атрымалася, што каталіцтва для мяне адкрывалася найперш праз Італію: менавіта ў Італіі я хадзіла на заняткі па гісторыі рэлігіі. І першую каталіцкую Імшу наведала ў маленькай італьянскай вёсцы Мантатонэ, дзе прымалі беларускіх дзяцей. Вельмі ўразіў знак супакою падчас Імшы, і таму для мяне асабіста важным момантам стала сувязь з Італіяй, краінай, дзе знаходзіцца сэрца каталіцкага свету — Ватыкан. Для чалавека, які вывучае італьянскую мову, літаратуру і культуру, імкненне падзяліцца сваімі ведамі з іншымі натуральнае, і вялікае шчасце, калі ён знаходзіць для гэтага ўдзячны асяродак. Таму з вялікай радасцю для «Нашай веры» перакладаюцца «Кветачкі» святога Францішка, дзе вуснамі святога прамаўляюцца наступныя словы: *«Вышэй за твая міласці і дары Святога Духа, якія Хрыстус даруе сябрам сваім, ёсць мажлівасць перамагчы сябе самога і з ахвотаю дзеля любові да Хрыста вытрымліваць пакуты, несправядлівасці, нязручнасці і выпрабаванні, наколькі ўсімі іншымі дарамі Бога мы хваліцца не можам, бо ёсць яны не нашыя, а Божыя, ці, як сказаў Апостал: „Што ў табе не ад Бога? А калі ты ўсё атрымаў ад Яго, то на-*

*вошта хвалішся, быццам гэта твая заслуга?»*³. Перакладаюцца «Пахавальні» Уга Фоскала, вершы Антоніі Поццы, пішуща артыкулы пра агульнае і адрознае ў італьянскай і беларускай літаратурах. Гэта наша ўдзячная магчымасць асэнсоўваць свой свет і свой вопыт з іншага ракурсу. Ты шукаеш ключ, каб адчыніць дзверы і паказаць іншым тое, што ведаеш сам, вучышся, каб навучыць другіх. Вучышся жыць і бачыць не толькі тое, што на паверхні. Нешта застаецца «за кадрам», але ці настолькі яно неабходна? Для таго, што «за кадрам», ёсць шмат іншых выданняў...

Не толькі мастацтва — жорсткая рэч⁴, але і само жыццё бывае жорсткае. Нідзе нічога не гарантавана, нават перамога добра над злом, прынамсі, у кароткачасовай перспектыве. І не заўсёды бывае ўзнагарода за прыкладзеныя намаганні, менавіта таму іх трэба рабіць, не чакаючы ўзнагароды.

Так, свет недасканалы, і мы недасканалыя, але культурна-асветніцкая місія часопіса скіравана менавіта на тое, каб мы імкнуліся да дасканаласці.

Дык якім павінен быць беларускі духоўны часопіс? Каб адказаць на гэтае пытанне, дастаткова адкрыць і пачытаць «Нашу веру», убачыць высокія навуковыя і мастацкія ўзровень тэкстаў, выдатнае афармленне. Працу, зробленую з любоўю да Бога, але і да чалавека — таксама, бо ўсе, хто стварае «Нашу веру», ствараюць не проста часопіс, але духоўную прастору жыцця нашага грамадства, то бок, нас з вамі.

¹ Гл. Акудовіч В. Літаратурны інстытут. — «Дзеяслоў», 2018, № 4 (95). — С. 214.

² Гл. кнігу І. Бабкова «Каралеўства Беларусь. Вытлумачэнні ру[і]наў», Логвінаў, 2005.

³ Гл. Кветачкі святога Францішка, Частка XVIII. *Як ідуць па дарозе, святы Францішак распавёў брату Льву пра тое, што такое абсалютная радасць.* — «Наша вера», 2007, № 4.

⁴ Гл. Кляйнзалер А. Нет поля для игры, или Мир как кондоминиум по-американски // Иностранная литература, 2004. № 10. — С. 298.

Буйніцы і драбніцы

Да сотага нумара «Нашай веры»

Мы наблізіліся да маленькага цуду — часопіс «Наша вера» складаецца са ста кніжак! Адразу прабягаюць асацыяцыі — «Нашай веры» нямашака без «Нашай надзеі» і «Нашай любові» да Існага і Адвечнага. Як «Нашу веру» утвараюць дзясяткі асобных артыкулаў-эсэ, так і сваю асабістую веру-надзею-любоў я пражываю праз нейкія драбніцы жыцця, якія надаюць адчувальнасці гэтым няўлоўным паняццям. Прад маімі вачыма прабягаюць абразкі, што пакінулі ўва мне свой след...

Вера

Pittore! Pittore! (Мастак!) — галасы ў калідоры выцягнулі мяне з віру жывапісу, і ў майстэрню ўвайшлі прыгажуну-паўбогі, падобныя адзін да аднаго, — потым да мяне дайшло, што яны браты. Звалілі ля акна рулоны пунсовага аксаміту, абабітага золатам. Усмішлівыя, з чорнымі валасамі, што вольна віліся, шырокія плечы і моцныя рукі — на запясцях спецыяльныя напульснікі з мноствам невялікіх цвікоў, дзелавіта сфатаграфавалі на тэлефоны мяне і мае карціны, хутка гаворачы па-неапалітанску. Вокны майстэрні з'яўляюцца вокнамі алтарнай апсіды базылікі, для якой я і працую, у іх бачны інтэр'ер храма. І бясстрашныя, звыклыя да сваёй працы, браты спрытна перабраліся праз адно з вокнаў на ўнутраны гзымс храма. Застукалі весела малаткі, і пунсовы аксаміт па гзымсе стаў хутка аббягаць цэнтральную наву, трансэпт і алтар, паўтараючы крыжападобна асноўны аб'ём храма. Далёка ўнізе, прад алтаром, відаць была труна з целам падрэ Ан'ела. Храм прыбіраўся для развітання з адным са сваіх манахаў.

*Фрыз абабіты спорна
Храма наўкрыж. Ізноў у труне
Манаха спакой.*

Надзея

...У той час я ствараў роспіс на плафоне Базылікі святых Фран-

цішка і Антонія ў Кава-дэі-Тыррэнні, на поўдні Італіі. Жылі мы з манахамі, елі, жартавалі, слухалі набажэнствы, ладзілі святы.

Аднойчы ад нашага сябра Кармінэ, парафіяніна, пачулі гісторыю пра тое, як ён навярнуўся да веры і стаў адданым менавіта гэтаму кляштару францішканаў.

...У маладосці працуеш многа і старанна, таму малады кандытар зранку да вечара выпякаў і развозіў па крамках свае цудоўныя слойкі, ражкі і піражкі. Неяк далёка ад дому зламаўся ягоны фургончык. Грошай у маладосці таксама звычайна не стае. Што рабіць? Пайшоў безнадзейна да бліжэйшага будынку. Гэта і быў кляштар францішканаў. Падрэ Федэле, што ўзначальваў кляштар, выслухаў горкую гісторыю кандытара, запытаў, колькі яму трэба грошай на рамонт, і без усялякіх распісак даў значную суму, напавер. Праз пэўны час Кармінэ вярнуўся да падрэ Федэле, каб вярнуць пазыку, і, як бачым, працэнтам стаўся ён сам. Падрэ Федэле, ніякі не ліхвар, геніяльна даў грошы ў рост — у поўны рост чалавека. Гэты садоўнік разгледзеў парастак адвечнага ў душы Кармінэ і выпрастаў яго на ўсю вышыню душы.

Падрэ Марыяно і падрэ Федэле сярод першых парасткаў у кляштары святых Францішка і Антонія — у месцы, дзе жыццё

бягучае спынілася дзеля жыцця вечнага...

Любоў

...«Усё выйшла з тла і ўсё вяртаецца ў тло», як сказана ў кнізе Эклезіясту.

Вось і падрэ Федэле спачыў, і на каляды новы падрэ гвардыяна (*Padre Guardiano*) кляштара францішканаў, падрэ Джыджыно, зрабіў кірмаш у дворыку. Вельмі нечакана было пабачыць асабістыя рэчы падрэ Федэле на распродажы. Першае ўражанне было нават не дужа прыемнае, але ў знак любові і павагі да падрэ Федэле я набыў некалькі рэчаў і цяпер перакананы — гэта была найлепшая ідэя — растварыць-распусціць тое, што прыняло ў сябе частку душы вялікага чалавека, сярод людзей. Часам я бяру з паліцы масянозую тачылку для алоўкаў, зробленую ў форме шалёў-бязмену. Соваючы мініяцюрную гірку па рычагу, прыгадваю падрэ Федэле і ягоную здольнасць разважыць і ўзважыць чалавека, дзе на адным канцы рычага сам чалавек, а на другім — уся вера і любоў да чалавека.

Вера ў жыццё вечнае, надзея на лепшае ў чалавеку, любоў да свайго блізкага — гэта ўсё кроплі веры кожнага чалавека, што складаюцца ў цудоўны калейдаскоп «Нашай веры».

Андрэй Дубінін

Марына Пашук

Чалавек ён прышлы, нетутэйшы

Сучасны свет як ніколі сутыкаецца сёння з моцнымі хвалямі эміграцыі. У пошуках лепшага жыцця, бяспекі, уцякаючы ад пераследу ці вайны, голаду ці нястачы, многія або самі, або пад ціскам абставінаў пакідаюць свае землі, свае дамы і выпраўляюцца часам у вельмі рызыкаўныя падарожжы. Для адных яны заканчваюцца паспяхова, для другіх трагічна. Адных прымаюць, а другім не ўдаецца спазнаць прыхільнасць з боку мясцовых жыхароў.

Ва ўсім гэтым нас, людзей веры, цікавіць пытанне: як павінен ставіцца да працэсу міграцыі, да мігрантаў веруючы чалавек?

Крыніцаю пэўных аб'ектыўных адказаў на такія пытанні можа стаць Біблія. Паспрабуем прасачыць тэму мігрантаў на яе старонках.

Самым папулярным прыкладам біблейнай «эмігранткі» з'яўляецца Рут маабітка. Разам са сваёй свекрывёю яна пакідае родную зямлю, Мааб, і выпраўляецца ў Юдэю. Наэмі, яе свякроўка, таксама да пэўнага часу была «эмігранткай» у Маабе, які пасля пакінула і вярнулася на свае родныя землі. У гэтай гісторыі ёсць вельмі важная дэталі. Перш чым пайсці за Наэмі, Рут становіцца празеліткай, прамаўляе сваю знакамітую дэкларацыю: «*Твой народ будзе маім народам, і твой Бог — маім Богам*» (Рут 1, 16). Праз гэта яна здабыла прыхільнасць спачатку Наэмі, а затым, паслухмяна выконваючы наказы Наэмі, таксама і жыхароў Бэтлеема.

Эмігрантам быў таксама Абрагам, які выправіўся разам са сваім бацькам Тэрахам з Ура халдэйскага ў Харан, а затым у зямлю абяцання – Канаан. Паводзіць ён сябе вельмі асцярожна на зямлі, якая, хоць і была яна абяцаная яму, але на ёй ужо жылі іншыя людзі. Таму Абрагам звяртаецца да мясцовых жыхароў, хетаў, з пакорлівай просьбай выдзеліць яму месца для пахавання сваёй жонкі Сары: «*Я сярод вас прышлы пасяленец¹ (גֵר־וְתוֹשָׁבֵט). Дайце сярод вас мне ва ўласнасць пахавальню, каб я пахаваў сваю памерлую*» (Быц 23, 4).

Будучы прышлым, чужынцам, Абрагам цешыўся, аднак, вялікай павагай сярод сыноў Хета. Таму

чуе ад іх такі адказ: «*Паслухай нас, васпане²! Ты сярод нас Божы князь³. Пахавай сваю памерлую ў найлепшай з нашых пахавальняў. Ніхто з нас не адмовіць табе ў сваёй пахавальні, каб ты мог пахаваць сваю памерлую*» (Быц 23, 6).

Чужынцам быў таксама Майсей для свайго цесця Етры, пра што сам і кажа. Таму і сына свайго, народжанага ад Сіпоры, ён называе Гершом, што азначае «прышлы», «прыхадзень», «нетутэйшы», «перасяленец»: «*Яна нарадзіла сына, а ён назваў яго Гершомам (מִשְׁרָיִם)⁴, бо казаў: „Я стаў прыхаднем⁵ (גֵר) на чужой зямлі”*» (Зых 2, 22).

Ну і самы вядомы эмігранцкі рух, апісаны ў Бібліі, – гэта перасяленне сыноў Якуба ў Егіпет. Спазнаўшы цяжар перасялення, габрэі некаторы час шчасліва жылі на чужыне, але з цягам часу ўсё змянілася: яны сталі ў Егіпце нявольнікамі, якіх моцна прыгнталі і змушалі цяжка працаваць. Таму пасля ўцёкаў з Егіпта і атрымання свабоды ў сваім Законе яны замацавалі вельмі важны наказ: «*Чужынца (גֵר) не крыўдзі і не ўціскай яго, бо вы самі былі чужынцамі (גֵרִים) ў зямлі егіпецкай*» (Зых 22, 20). «*Не прыгнятай чужынца (גֵר), бо вы ведаеце жыццё чужынца (גֵר), таму што і самі былі чужынцамі (גֵרִים) ў егіпецкай зямлі*» (Зых 23, 9).

Адзін з самых важных наказаў Торы на карысць мігрантаў гучыць так: «*А калі паселіцца (גֵר) побач з табою ў тваёй зямлі чужынец (גֵר), не прыгнятай яго. Як тутэйшы і адзін з вас будзе для вас чужынец (גֵר), які паселіцца (גֵר) з вамі. Любі яго, як самога сябе, бо вы самі былі чужынцамі (גֵרִים) ў зямлі егіпецкай. Я — ПАН, ваш Бог!*» (Лев 19, 33–34).

Бачым, што мігрантамі маглі быць не толькі ізраэльцяне, габрэі, але і людзі іншага паходжання, і неабавязкова іншаземцы. Адметна, што множны лік для іх азначэння выкарыстоўваецца толькі адносна сыноў Ізраэля, у іншых выпадках выкарыстоўваецца толькі адзіночны лік назоўніка *גֵר (ger)*, а значыць разглядаюцца ў гэтым сэнсе не праявы варожай экспансіі, але паасобныя выпадкі перасялення.

Хто ж такі *גֵר (ger)*? Гэта і ёсць у пэўным сэнсе

Марына Пашук – доктар біблейнай тэалогіі, супрацоўніца Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Божага Культу і Дысцыпліны Сакрамэнтаў пры ККББ. Выкладчык Святога Пісання (Стары Запавет) Мінскага тэалагічнага каледжа імя св. Яна Хрысціцеля. Закончыла філалагічны факультэт БДУ (1993), Акадэмію каталіцкай тэалогіі ў Варшаве (1998) і Універсітэт імя кардынала Стэфана Вышынскага ў Варшаве (2016).

эмігрант, чалавек нетутэйшы, які адзін або з сям'ёй пакідае сваё былое месца жыхарства (племя, вёску, горад, краіну) з-за вайны, голаду, пошасці або здзейсненага злачынства, праліцця нявіннай крыві і шукае прытулку і новага жылля ў іншым месцы, дзе яго права на зямлю, сужэнства, рэлігію, суд, службу ў войску, удзел у мясцовых практыках культуры на дадзенай тэрыторыі абмежаваны, паколькі ён не адсюль, не тутэйшы, не мясцовы: ён прыхадзень, з іншага племені, іншага паходжання, чалавек прышлы, прыезджы, чужынец, вандроўнік, той, хто ў дарозе, хто шукае жылля. Адным словам — ён гасць; той, хто патрабуе апекі; каго аберагаюць гаспадары, якія яго прымаюць. Прыгожа пра гэта кажа псалміст:

«Выслухай, Пане, малітву маю,
і пачуй мой крык;
не будзь абыякавы да маіх слёз,
бо я гасць (גַּר) у Цябе, вандроўнік,
як усе мае продкі» (Пс 39(38), 13).

«Я часовы жыхар (גַּר) на зямлі,
не хавай ад мяне сваіх заповедзяў»
(Пс 119(118), 19).

Паколькі גַּר (*ger*) — гэта чалавек прышлы, то ён павінен лічыцца са статусам гасця, часовага жыхара: павінен да ўсяго прыглядацца, вучыцца быць і жыць з мясцовымі жыхарамі, не парушаючы іх парадку і звычайў, каб пасля разлічваць на далейшую гасціннасць і падтрымку. З часам такія асобы далучаліся да рэлігійнага жыцця габрэяў, маглі ўдзельнічаць у кульце, у абрадзе ачышчэння (Ліч 19, 2-10), маглі адзначаць шабат (Зых 20, 10; Дрг 5, 14), удзельнічаць у святах (Дрг 16, 11. 14), маглі пасціцца ў Дзень паяднання (Лев 16, 29), складаць ахвяры (Лев 17, 8; 22, 18), рабіць абразанне і святкаваць Пасху (Зых 12, 48-49):

«А калі паселіцца (גֵּר) ў цябе чужынец (גַּר) і захоча адзначаць Пасху ў *гонар* ПАНА, то абрэж кожнага мужчыну сярод яго. Тады ён можа прыйсці, каб адзначыць яе. Ён будзе як тутэйшы ў гэтай зямлі. Аднак ніводзін неабрэзаны не можа спажываць яе. Адзін закон будзе для тутэйшага і чужынца (גַּר), які паселіцца (גֵּר) сярод вас» (Зых 12, 48-49)⁸.

Прынцып справядлівасці, сфармуляваны ў біблейных тэкстах рознага перыяду, патрабаваў адпаведных адносінаў да такіх людзей, якія былі нароўні з удовамі і сіротамі: іх нельга было выкарыстоўваць, прыгнятаць і ўціскаць: «Не прыгнятай чужынца (גַּר), бо вы ведаеце жыццё чужынца (גַּר), таму што і самі былі чужынцамі (גֵּר) ў егіпецкай зямлі» (Зых 23, 9). «Не прыгнятай найміта, беднага і ўбогага з братаў тваіх або з чужынцаў (גַּר) тваіх, якія ў зямлі тваёй, у брамах тваіх» (Дрг 24, 14). «Удавы і сіраты, чажынца (גַּר) і беднага не пры-

гнятайце і не задумвайце зла ў сэрцы сваім адзін супраць другога» (Зах 7, 10); «...калі не будзеце ўціскаць чужынцаў (גַּר), сіротаў і ўдоваў; калі не будзеце праліваць бязвіннай крыві ў гэтым месцы і хадзіць за чужымі багамі сабе на згубу, тады Я дазволю вам жыць на гэтым месцы — на зямлі, якую даў бацькам вашым адведу і навекі» (Ер 7, 6-7).

У адносінах да людзей бедных, збяднелых, якія апынуліся ў патрэбе, ці быў гэта тутэйшы, ці чужынец, кніга Закону наказвала: «А калі збяднее твой брат і не будзе даваць сабе рады сярод цябе, падтрымай яго, як чужынца (גַּר) і перасяленца, каб ён мог жыць з табою. Не бяры ад яго адсоткаў і барышу, але бойся твайго Бога, каб брат твой мог жыць з табою. Срэбра⁹ свайго не давай яму дзеля адсоткаў і ежы сваёй не давай дзеля барышу» (Лев 25, 35-36).

Усе гэтыя біблейныя заклікі да добрых адносінаў з людзьмі прышлымі маюць адну супольную рысу: заахвочванне наследаваць Бога ў Яго любові: «...Пан, Бог ваш, — гэта Бог багоў і Валадар валадароў, Бог вялікі, магутны і грозны, які не зважае на асобы і не бярэ хабару, які здзяйсняе правосуддзе адносна сіраты і ўдавы, любіць чужынца (גַּר) і дае яму спажытак і адзенне. Таму і вы любіце чужынца (גַּר), бо і самі былі чужынцамі (גֵּר) ў егіпецкай зямлі» (Дрг 10, 17-19).

Сярод сыноў Ізраэля прыхадзень, чалавек прышлы, чужынец мог нават купляць сабе збяднелага тутэйшага, але права выкупу магло даць апошняму зноў свабоду (Лев 25, 47-49).

На зямлі Ізраэля ўсіх абавязваў адзін закон: «Калі ж сярод вас паселіцца чужынец (גַּר) ці будзе сярод вас праз вашыя пакаленні, і захоча ўчыніць агнёвую ахвяру, пах, прыемны для Пана, як робіце вы, то няхай так зробіць».

Супольнасць будзе мець адно ўстанаўленне для вас і для чужынца (גַּר), які пасяліўся, устанаўленне вечнае для вашых пакаленняў. Як вы, так і чужынец (גַּר) будзе перад абліччам ПАНА.

Адзін закон і адзін суд будзе для вас і для чужынца (גַּר), які пасяліўся сярод вас» (Ліч 15, 15-16).

Правы чужынца нельга было парушаць, бо гэта супярэчыла наказу гасціннасці: «Не парушай права чужынца (גַּר), сіраты і не бяры ў заклад адзенне ўдавы. Памятай, што ты быў нявольнікам у Егіпце, а ПАН, Бог твой, вызваліў цябе адтуль. Таму я загадваю табе выконваць гэта» (Дрг 24, 17-18).

«Пракляты той, хто перакручвае права чужынца (גַּר), сіраты і ўдавы» (Дрг 27, 19). Таму справядлівы Ёў у адказ на абвінавачванні кажа, што ён нават выканаў патрабаванні Торы адносна чужынцаў¹⁰: «Чужынец (גַּר) не начаваў на вуліцы; свае дзверы я адчыняў падарожнаму» (Ёў 31, 32).

Аднак сярод габрэяў чалавек прышлы карыстаўся не толькі пэўнымі правамі, але меў таксама

абавязкі: абавязак чыстасці адносна ежы (Лев 17, 10–16), паслухмянасці Ягвэ (Лев 20, 2), падпарадкавання забароне казіродства (Лев 18, 26) і г.д.

Біблія выразна праводзіла мяжу паміж *сваім* і *чужым*. З часам паняцце «свой», «бліжні» габрэі пачалі інтэрпрэтаваць вельмі радыкальна: «сваім» быў толькі чалавек габрэйскага паходжання, а «чужым» адпаведна быў іншаземец, чужак. Таму ў Старым Запавеце акрамя паняцця *גֵר* (*ger*) ёсць яшчэ паняцці для азначэння чужых, якія ніяк не маглі стаць сваімі з-за сваіх паводзінаў і паходжання. Гэта паняцці *נֶחָר* (*nechar*)¹¹ — *чужы, іншы, чужак* (гл. Быц 17, 12) і *זָר* (*zar*) — *замежны, іншы, чужы, неізраэльскі, нелевіт* (гл. Ліч 1, 51). Багі (гл. Быц 35, 2.4; Дрг 31, 16; 32, 12 і г.д.) або людзі, якіх так называлі, успрымаліся як ворагі, як тыя, хто нясе небяспеку і разлад. Адпаведна і адносіны да іх былі насцярожанымі. У дачыненні да некаторых мы таксама часам кажам: «Ты як не свой!» Тое ж маюць на ўвазе Рахэля і Лея, калі кажучь, што іх бацька адносіцца да іх, як да чужых, што яны для яго нібы не свае, бо чаму тады ён так з імі абыходзіцца¹²: «Ці ж не чужыя (נֶחָרִים) мы для яго, калі ён прадаў нас і праеў таксама нашае срэбра?» (Быц 31, 15).

Адрозненне такіх людзей ад тых, каго называюць *גֵר* (*ger*), у тым, што гэтыя «іншыя», «чужыя», «не свае» не хацелі падпарадкавацца мясцовым звычаям і неслі ўсё сваё, ствараючы гэтым пагрозу для Ізраэля. Яны былі чужымі ў рэлігійным, культурным і этнічным сэнсе. Гэта былі варожа настроеныя чужаземцы, чужыя. Таму Тора забараняла такім удзельнічаць у кульце: «З рукі чужога (גֵר) не прыносьце на спахытак вашаму Богу з усяго гэтага, бо яны маюць пашкоджанне, з хібаю яны, таму не прыносяць вам прыхільнасці» (Лев 22, 25).

На падставе прыведзеных тэкстаў можна зрабіць выснову, што між тых, хто сяліўся сярод тутэйшых, былі як бы дзве групы: тыя, хто меў статус гасця, хто прыходзіў з добрымі намерамі, а таму мог разлічваць на падтрымку і апеку, і тыя, хто ўсё ж заставаўся чужаком, іншаземцам, які не жадаў прымаць мясцовыя звычай і падпарадкоўвацца агульным правілам. Таму стаўленне да іх было адпаведна варожым, бо такія чужаземцы — *נֶחָרִים* (*nachrim*) і *זָרִים* (*zarim*) — стваралі небяспеку для Ізраэля і маглі стаць прычынай падзелаў і разладу. Напэўна таму пазнейшая біблейная сапенцыяльная традыцыя адносна такіх чужых папярэджвала: «Пасялі ў доме чужога (ἀλλότριον), і ён узбурыць цябе і адвядзе цябе ад тваіх» (Сір 11, 34).

Не толькі ў гісторыі Ізраэля чужыя, варожыя народы ды іх прадстаўнікі неслі шмат крыўды і знішчэння. Таму ў будаванні Богага Валадарства на зямлі неабходны рух насустрач адзін аднаму, каб быць не сілаю разбурэння, а сілаю будавання

супольнасці ва ўсёй яе разнастайнасці. Але гэта ідэалістычная карціна, таму ўсім нам патрэбны сёння развага і ўзаемная пашана.

З заповедзі любові да бліжняга (гл. Лев 19, 18) біблейны Ізраэль выключалі *נֶחָרִים* (*nachrim*) і *זָרִים* (*zarim*) — варожыя, чужыя народы і кожнага негабрэя, бо ўспрымаў іх як пагрозу. Але ў навучанні Езуса заповедзь любові выглядае інакш: на пытанне кніжніка «хто мой бліжні?» у прыпавесці пра самараніна (Лк 10, 29–34) Езус дае адназначны адказ: кожны чалавек, нават вораг: «Вы чулі, што сказана: „Любі бліжняга твайго і ненавідзь ворага твайго“. А Я кажу вам: любіце (אַוּלַדְתֶּם) ворагаў вашых і маліцеся за тых, хто пераследуе вас, каб сталіся вы сынамі Айца вашага, які ў нябёсах» (Мц 5, 43–44).

Менавіта *ἀγάπη* (любоў) становіцца сутнасцю вучэння Хрыста, крыніцаю дабрачыннасці, міласэрнасці і спачування. Яна вядзе да гераічных цнотаў, а гэта ўжо шляхі святасці, да якой заклікае нас Бог: «Будзьце святымі, бо Я святы, ПАН, ваш Бог!» (Лев 19, 2).

Прыгожа, калі людзі ідуць насустрач адзін аднаму, умеюць саступаць, імкнуцца зразумець адзін аднаго і шанаваць. Тады сапраўды разнароднасць становіцца вялікім багаццем кожнай супольнасці: і сямейнай, і народу, і парафіі. Хужэй, калі няма руху насустрач.

На заклік Бога быць святымі кожны дае свой адказ: як імігрант, так і тутэйшы. Адпаведна і кожны з іх атрымае сваю ўзнагароду за выкананне Хрыстовай заповедзі любові. І ў гэтым выявіцца вера кожнага, а па сутнасці мы ўсе прышлыя на гэтай зямлі, гасці — *גֵר* (*ger*), якія вельмі хочуць разлічваць на падтрымку і апеку Гаспадара гэтага свету — Бога; на тое, што Ён прыме ўсіх нас і не дасць нікога ў крыўду. Важна толькі не стаць нам для Яго тымі чужакамі, «не сваімі», чужымі, якія прыходзяць з Яго ласкі ў гэты свет і дыкуюць яго Гаспадару свае правілы.

¹ Рытарычная фігура гендыяды: *גֵרֵינוּ* (*ger-jenušaw*) — жыхар-чужынец, жыхар-пыхадзень.

² Дасл. «мой пане»; форма ветлівага звароту нахшталт «шаноўны пане».

³ Або: выбранец Божы, узвышаны Богам.

⁴ Габр. *גֵרֶסוֹם* (*gersom*) — імя яго «прышлы», імя яго «пыхадзень», «нетутэйшы».

⁵ Габр. *גֵר* (*ger*) — прышлы, чужынец, неізраэліць, чужаземец; прыблуда (зневаж.).

⁶ Для азначэння з'явы эміграцыі ў Бібліі выкарыстоўваецца дзеяслоў *גָּר* (*gvr*), які мае значэнне не «быць перасяленцам», «быць вандроўнікам», «затрымацца», «загасціць», «застацца» і жыць як чужынец. Пра Абрагама ды Ісаака сказана, што яны менавіта такія перасяленцы: «Урэшце Якуб прыйшоў да Ісаака, свайго бацькі, у Мамрэ, у Кірыят-Арбу, гэта значыць у Геbron, куды перасяліліся (גָּר) Абрагам ды Ісаак» (Быц 35, 27).

⁷ Таму чалавек і называе сябе гасцем на зямлі, пілігрымам у гэтым сьвеце, вандроўнікам.

⁸ Гл. Ліч 9, 14.

⁹ Гзн. грошай.

¹⁰ Напэўна, з гэтым наказам Торы не ўсе спраўляліся паспяхова, калі пра яго так часта згадваецца на старонках Бібліі.

¹¹ Грэцкае *ἀλλότριος*.

¹² Гл. таксама Ліч 1, 51, дзе выкарыстана паняцце *זָר* (*zar*) у такім жа сэнсе: «Калі ж скінія будзе вырашваць, левіты разбяручь яе, а падчас стаяння скініі, левіты збяручь яе. А калі наблізіцца хто іншы (זָר), ён будзе забыты».

Ксёндз Кірыл Бардонаў

Сцвярдженне несапраўднасці сужэнства Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыяй на прыкладзе справы 1272/1918

У гэтым артыкуле мы настараемся прааналізаваць адну справу, разгледжаную біскупскім судом Магілёўскай архідыяцэзіі адносна сцвярджэння несапраўднасці сужэнства, якая цяпер знаходзіцца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў Мінску¹. На прыкладзе гэтай справы паспрабуем прасачыць, як выглядаў ход судовага працэсу, з якімі перашкодамі сутыкалася яго правядзенне, якая прычына несапраўднасці была выбрана і якія доказы былі прыведзены ў якасці пацверджання несапраўднасці сужэнства.

Гістарычны і кананічны кантэкст

У 1772 г. адбыўся першы падзел Рэчы Паспалітай, а ў 1773 г. на тых тэрыторыях, якія па яго выніках былі далучаны да Расійскай імперыі, імператрыцай Кацярынай II было створана Беларускае каталіцкае біскупства з рэзідэнцыяй біскупа ў Магілёве. Гэтаму біскупам павінны былі падпарадкоўвацца іншыя каталіцкія біскупы і вернікі лацінскага абраду на ўсёй тэрыторыі імперыі. Апостальскі пасад 15 красавіка 1783 года зацвердзіў гэтую ініцыятыву і архідыяцэзію пад назвай Магілёўскай.

Пасля апошняга падзелу Рэчы Паспалітай імператар Павел I устанаўлівае Магілёўскую архідыяцэзію мітраполіяй, а сядзібу біскупа вызначае ў Санкт-Пецярбургу. Магілёўскаму Мітрапаліту былі падпарадкаваны іншыя пяць рымска-каталіцкіх дыяцэзій на тэрыторыі Расійскай імперыі, г.зн. усе католікі лацінскага абраду на тэрыторыі імперыі.

У 1775 годзе пры Магілёўскім біскупам указам імператрыцы Кацярыны II была ўтворана

кансісторыя — орган, які дапамагаў біскупам здзяйсняць уладу і выконваць абавязкі. Расійскія ўладамі інстытут кансісторый быў створаны ў 1744 г. для кіравання Праваслаўнай Царквой на землях імперыі.

У падпарадкаванні кансісторыі знаходзіўся біскупскі суд. Больш правільна будзе сказаць, што сама кансісторыя выконвала судовыя функцыі. Судовай юрысдыкцыі падлягалі як духоўныя асобы, практычна па ўсіх відах правапарушэнняў, акрамя цяжкіх крымінальных злачынстваў, так і свецкія — па пытаннях законнасці нараджэнняў і сужэнстваў, а таксама злачынстваў у сферы грамадскай маралі. Рашэнні кансісторыі зацвярджаліся дзяржаўнымі ўладамі². Кансісторыі былі аналагамі курый пры дыяцэзіяльных біскупам, органах, прадугледжаных кананічным правам з той розніцай, што курыя ўтварала з біскупам адно цэлае, дзейнічала ад яго імя і спыняла сваю дзейнасць у выпадку смерці біскупа, які выбіраў яе супрацоўнікаў. У Расійскай імперыі кансісторыі былі органамі,

падпарадкаванымі біскупам, але мелі больш свецкі характар і тэарэтычна часам маглі дзейнічаць самастойна ад біскупа³.

Несапраўднасць сужэнства (агульная інфармацыя)

У кампетэнцыю суда рымска-каталіцкай духоўнай кансісторыі ўваходзіла сцвярдженне несапраўднасці сужэнства. У такіх выпадках члены кансісторыі дзейнічалі ад імя кіруючага біскупа і рэалізавалі яго судовую ўладу.

Згодна з дактрынай Каталіцкага Касцёла, сужэнства, заключанае і дапоўненае інтымнымі актамі, не можа быць скасаванае⁴. Касцёл разглядае сужэнства як дамову паміж мужчынам і жанчынай, адной з умоваў якой з'яўляецца неразрыўнасць сужэнскай повязі. Калі гэтая дамова была заключана з парушэннямі, можна сцвярджаць, што сужэнства ўвогуле не пачало існаваць. У такім выпадку зацікаўленыя асобы могуць звярнуцца да касцельнай улады з просьбай аб прызнанні сужэнства несапраўдным. Падобныя працэсы існуюць таксама ў грамадзянскім праве. Напрыклад, пры фіктыўным заключэнні згоды на сужэнства арганізуецца працэс аб яго несапраўднасці, а не аб разводзе. Можна назваць асноўныя прычыны несапраўднасці сужэнства: парушэнні формы заключэння сужэнства; наяўна-

¹ Ксёндз Кірыл Бардонаў нарадзіўся 19.08.1987 г. у Вілейцы. У 2010 г. прыняў дыяканскае пасвячэнне. У 2011 г. скончыў Пінскую семінарыю і стаў магістрам тэалогіі КУЛЬ. У 2012 г. прыняў святарскае пасвячэнне, у тым жа годзе стаў сакратаром Курыі Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі і вікарыем парафіі Імя НПМ у Мінску. У 2013 г. быў скіраваны на вучобу ў КУЛЬ. У 2016 г. скончыў факультэт кананічнага права і з таго часу з'яўляецца суддзёй Касцельнага суда Мінска-Магілёўскай архідыяцэзіі. У 2016–2018 гг. быў галоўным дырэктарам catholic.by. З 2013 г. — адзін з аўтараў рубрыкі «О вере и духовности» «Народной газеты». З 2022 г. — член Святарскай Рады і Калегіі Кансультантаў Мітрапаліта Мінска-Магілёўскага.

сць перашкоды пры заключэнні сужэнства; нежаданне заключыць сужэнства ў каталіцкім яго разуменні; заключэнне сужэнства асобамі, да гэтага няздольнымі.

Ход судовага працэсу

Для прастаты раскрыцця разгляданай судовай справы мы будзем называць яе справай 1272/1918, бо пад такім нумарам і ў такім годзе яна была перададзена ў другую судовую інстанцыю. Асобы, якія фігуруюць у дадзенай справе ў якасці бакоў працэсу, прадстаўлены пад сваімі ўласнымі імёнамі, а іх прозвішчы скарачаны да першай літары для таго, каб пазбегнуць ідэнтыфікацыі з магчымымі іх нашчадкамі, што ў выпадку такіх далікатных справаў з'яўляецца непажаданым. Часам бакі працэсу будуць названыя ісціцай і адказчыкам.

30 сакавіка 1901 года ў Магілёўскі архідыяцэзіяльны суд звярнулася сяжанка Апалонія М. з просьбай прызнаць несапраўдным сужэнства, якое яна заключыла 16 ліпеня 1900 года ў касцёле ў вёсцы Каркажышкі⁵ Кемелішскай воласці з Вікенціем Г. Ісціца сцвярджала, што да сужэнства яна была прымушаная сваімі бацькамі.

Суд Магілёўскай архідыяцэзіі вызначыў абаронцам сужэнскай повязі⁶ кс. Францыска Стракчасы, які нёс служэнне на тэрыторыі Віленскай дыяцэзіі. Абаронца вызначыў спіс сведкаў у гэтай справе і пытанні, згодна з якімі яны павінны былі праслухацца. Праслухоўванне сведкаў звычайна з'яўляецца асноўнай часткай збору доказаў, які ў гэтай справе быў даручаны суду Віленскай дыяцэзіі, паколькі на тэрыторыі гэтай дыяцэзіі пражывалі ісціца і ўсе сведкі.

Адказчык у гэтай справе — спадар Вікенцій Г., у 1906 годзе даў суду тлумачэнне, што прымусу ісціцы да сужэнства не было, і што яна пасля замужжа дабравольна пражывала з ім у Санкт-Пецярбургу і беспадстаў-

на і раптоўна яго пакінула, вярнуўшыся да бацькоў. Прызнання несапраўдным свайго сужэнства адказчык не пажадаў.

Вялікая адлегласць паміж сядзібай Магілёўскага суда ў Санкт-Пецярбургу, Віленскага суда і месцам жыхарства пазоўніцы і сведкаў зацягнулі збор доказаў у гэтай справе на некалькі гадоў. Суд заслухаў ісціцу і восем сведкаў. Збор доказаў быў завершаны ў 1906 годзе. Суд не змог заслухаць маці ісціцы, паколькі яна на той час моцна хварэла, і не змог праслухаць кс. Адольфа Пятроўскага — пробашча парафіі, у якой адбыўся шлюб і які яго благаслаўляў, паколькі ён на той час ужо памёр.

5 лютага 1907 года абаронца сужэнскай повязі прадставіў суду свае Заўвагі і палічыў, што не была даказана несапраўднасць сужэнства. Пасля завяршэння названых вышэй этапаў працэсу справа была перададзена ў архіў Магілёўскай кансісторыі, паколькі на той час быў страчаны кантакт з ісціцай і яна не ўнесла сродкі за правядзенне працэсу.

Правядзенне судзейскага працэсу было ізноў адноўлена, паколькі 5 снежня 1915 года аб гэтым папрасіў адказчык Вікенцій Г. Доказны матэрыял быў дапоўнены паказаннямі адказчыка і Заўвагамі іншага абаронцы сужэнскай повязі. Адказчык у 1915 годзе заплаціў ганарар абаронцу ў памеры 25-ці рублёў⁷. Урэшце 1 красавіка 1916 года суд Магілёўскай архідыяцэзіі вынес рашэнне, прызнаючы разглядае сужэнства несапраўдным.

Паколькі кананічная працэдура прадугледжвала магчымую апеляцыю, справа была перададзена абаронцу сужэнскай повязі. Ускосна можна палічыць, што ён скарыстаўся такім правам, бо 26 сакавіка 1918 года справа была перададзена ў суд Ціраспальскай дыяцэзіі для разгляду ў другой інстанцыі.

Перад вынясеннем рашэння суд не змог скарыстацца магчы-

масцю заахвоціць бакі працэсу прымірыцца і ўзнавіць сужэнскае жыццё, як гэта прынята ў кананічнай працэдуры і душпастырскім падыходзе. Такая магчымасць тэарэтычна існавала, хоць і было даказана, што ісціца была да сужэнства прымушаная, яна магла б пасля столькіх гадоў ужо свабодна захацець выйсці за адказчыка. Суд не меў магчымасці схіляць ісціцу да прымірэння, бо на этапе ўзнаўлення працэсу тая сядзела ў турме за саўдзел у забойстве свайго дзядзькі, а бацька дзеянні Першай сусветнай вайны пагаршалі камунікацыю.

Фактычныя матывы судзейскага рашэння

Выносячы рашэнне аб несапраўднасці сужэнства, суд кіраваўся паказаннямі бакоў працэсу і сведкаў. Даючы паказанні пра абставіны заключэння сужэнства, ісціца засведчыла, што казалася сваім бацькам аб нежаданні выходзіць замуж за Вікенція Г. Жаніха яна не ведала раней, пазнаёмілася з ім за некалькі тыдняў да жаніцьбы, калі той прыйшоў сватацца. Вікенцій Г. быў больш заможным, чым яе бацькі, пражываў у Санкт-Пецярбургу, таму быў, на думку бацькоў, для іх дачкі «добрай партыяй». Апалоніі выбраны яе бацькамі жаніх не падабаўся, пра што яна гаварыла адкрыта і рэзка, матывуючы гэта тым, «что лучше смотреть на собаку, чем на него»⁸.

Можна зрабіць выснову, што адразу пасля першага знаёмства бакоў і згоды бацькоў нявесты на шлюб бакі разам з бацькам Апалоніі паехалі ў мясцовы касцёл для выканання перадшлюбных фармальнасцяў. Мясцовы пробашч запісаў іх дадзеныя, задаваў ім пытанні адносна меркаванага шлюбу і прызначыў дату шлюбу. Вікенцій сцвярджаў, што за Апалонію адказваў яе бацька. Калі жаніх потым заходзіў у дом Апалоніі, тая хавалася ад яго. Напярэдадні шлюбу, як сцвярджаў

Вікенцій, ён атрымаў ад Апалоніі запіску, што яна не хоча выходзіць за яго замуж.

Бацькі стараліся прымусіць дачку згадзіцца на сужэнства, збіваючы яе «палкою от метлы или другим каким-либо хозяйственным предметом»⁹. Сведкам гэтага быў мужчына, які жыў у доме бацькоў Апалоніі. Бедная нявеста прасіла яго пайсці ў суседні фальварак да яе «кавалера», каб узяць грошы, якія б маглі кампенсаваць выдаткі Вікенція Г., патрачаныя на арганізацыю вяселля, і такім чынам пазбегнуць жаніцьбы. Просьбу гэтую той не выканаў, бо баяўся страціць магчымасць жыць у доме бацькоў Апалоніі. Узгаданы «кавалер» раней спрабаваў сватацца да Апалоніі.

У касцёл на споведзь напруэдадні шлюбу Апалонія ісці не хацела: маці знайшла яе на могілках, куды дачка ўцякла, плакала там і паўтарала: «Пусть могила меня накроет»¹⁰. Аб сваім нежаданні выходзіць замуж ісціца заявіла ў той самы дзень у прысутнасці арганіста і мясцовага пробашча ў сакрыстыі касцёла. У той самы дзень ісціца прыступіла да споведзі ў прыезджага святара і прасіла аб дапамозе ў яе праблеме. Паколькі Апалонія настойвала на сваім, сужэнства было адкладзена.

Незадаволеныя паводзінамі дачкі, бацькі яе білі, што бачылі іншыя людзі. Сведкі працэсу бачылі сінякі на яе целе і чулі ад бацькоў пагрозы забіць Апалонію ў выпадку, калі тая не саступіць. Бацька ісціцы прызнаў факт прымусу.

Праз два тыдні адбылася другая спроба заключэння касцельнага сужэнства паміж Апалоніяй і Вікенціем. На шлюбе Апалонія моцна плакала і пасля заканчэння абраду выбегла з касцёла, яе схапілі родныя і знаёмыя і ўгаварылі паехаць на вяселле. На момант шлюбу Апалоніі было 18 гадоў, а Вікенцію 35 гадоў.

Праз тыдзень пасля жаніцьбы

Апалонію ўгаварылі паехаць з Вікенціем на пастаяннае месца жыхарства ў Санкт-Пецярбург. Адпраўляючы дачку, маці зашыла ў вопратку Апалоніі залаты імперыял¹¹, каб тая мела грошы на дарогу да бацькоў, магчыма, прагназуючы, што жыццё маладых можа не скласціся. У горадзе Апалонія пражыла крыху больш за два месяцы і вярнулася да бацькоў. Паміж маладымі не было інтымных адносінаў, бо Апалонія іх пазбягала: Вікенцій сцвярджаў, што пры адной такой спробе інтымнай блізкасці яна яго моцна ўдарыла, і ён быў вымушаны звярнуцца па медыцынскую дапамогу.

Высновы

У разглядаанай судовай справе маем выпадак тыповага даказанага прымусу да жаніцьбы. Вялікая адлегласць паміж сядзібай суда і месцам пражывання ісціцы і сведкаў, з улікам тагачасных сродкаў камунікацыі і транспартных зносінаў, зацягнулі збор доказаў у гэтым працэсе. Першапачаткова адказчык заяўляў, што яго сужэнства сапраўднае, але паколькі ісціца перастала выходзіць на сувязь з судом, справа была аддадзена ў архіў. Калі ж адказчык зацікавіўся справай, яе правядзенне было ўзноўленае праз восем гадоў і даведзенае да канца, г.зн., што быў вынесены канчатковы прысуд. Бакі працэсу і сведкі пацвердзілі,

што бацькі прымусілі Апалонію выйсці замуж. Аб сваім нежаданні сужэнства з адказчыкам яна заяўляла публічна. Каб пераадолець супраціў дачкі, бацькі выкарыстоўвалі супраць яе фізічнае насілле. Жаніха ісціца не ведала, пазнаёмілася з ім, калі ён зрабіў прапанову аб жаніцьбе. Першая спроба шлюбу ў касцёле была няўдалай з-за яўнага супраціву нявесты. Каб спыніць далейшае збіццё бацькамі, пазоўніца пры другой спробе шлюбу ў касцёле актыўна не пратэставала супраць шлюбу. Вынікам прымусу да сужэнства была антыпатыя, якая ўзнікла ў прымушанай асобы пасля шлюбу. Гэтую антыпатыю ісціца праяўляла ўхіленнем ад палавога жыцця з адказчыкам. Праз некалькі месяцаў супольнага пражывання з адказчыкам ісціца вярнулася жыць да сваіх бацькоў...

Прыведзены прыклад судовай справы з'яўляецца адным з многіх прыкладаў аб сцвярджэнні несапраўднасці сужэнства, разгледжаных Магілёўскай кансісторыяй. Для даследчыкаў юрыдычнай дзейнасці гэтай установы надалей застаецца шырокае поле для адкрыццяў, можна нават сказаць, што гэтае пытанне амаль некранутае. Даследаванні, якія праводзіліся да гэтага часу, да тычылі судовых правоў з пункту гледжання гісторыі і архівістыкі, а не юрыспрудэнцыі і тэалогіі.

¹ Гл. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Ф. 1781. В. 21. Спр. 14. Арк. 1–12.

² Гл. Консистория. У: Католическая энциклопедия. Т. 2. — Москва, 2005. — С. 1230–1231.

³ Гл. Ганчар А. И. Реформирование римско-католических духовных консисторий в Российской империи. У: Вестник БарГУ №8 (2020). С. 22.

⁴ Гл. Катэхізіс Каталіцкага Касцёла, п. 1640.

⁵ Каркажышкі (пол. Karkożyszki, літ. Karkažiškė) — вёска ў сучаснай Літве, размешчаная непдалёк ад Вільні на мяжы з Астравецкім раёнам Гродзенскай вобласці. Першая інфармацыя пра гэтую мясцовасць датаваная XV ст. У 1812 годзе гэты маёнтак быў ва ўласнасці Віленскай семінарыі. У пач. XX ст. вёска прыйшла ў заняпад.

⁶ Абаронца сужэнскай павязі (лац. *defensor vinculi* або *defensor matrimonii*) — службовая асоба Каталіцкага Касцёла, абавязкам якой з'яўляецца абараняць сужэнскія павязі ў справах аб сцвярджэнні несапраўднасці сужэнства. Папа Рымскі Банэдыкт XIV рашэннем ад 3 лістапада 1741 г. увёў гэтую пасаду ў судовую працэдуру адносна сужэнства, каб засцерагчыся ад злоўжыванняў. Сустрэкаецца пераклад на беларускую мову як «абаронца сужэнскага саюзу».

⁷ Для параўнання ў 1915 годзе ў Расійскай імперыі гэта была сярэдняя месячная зарплата настаўніка пачатковых класаў. Гл. Цены еды и жилья в 1915 году. У: <https://aldoren.ru/dengi-predkov/>

⁸ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Ф. 1781. В. 21. Спр. 14. Арк. 7.

⁹ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Ф. 1781. В. 21. Спр. 14. Арк. 6.

¹⁰ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі. Ф. 1781. В. 21. Спр. 14. Арк. 6 адварот.

¹¹ Імперыял — дзесяць рублёў золатам — манета з золата 900-й пробы, якая чаканілася на Санкт-Пецярбургскім манетным двары падчас праўлення імператара Мікалая II.

ФРАНЦЫСК СКАРЫНА

Пра(д)вершы

(з арыгінальных прадмоваў перастварыў Алесь Бразгуноў)

КНИГА ПСАЛЬМАЎ

И что ест, чего в псалмохъ не найдешь? Нест ли тамъ величества Божия и хвалы Его? Тамъ ест справедливость. Тамъ ест чистота душевная и телесная. Тамъ ест наука всякое правды. Тамъ мудрость и разумъ doskonaлый. Там ест милость и друголюбство без лъсти, и вси иншии добрые нравы, якобы со источника, оттоле походятъ.

Тамъ ест великая тайна о Бозе, в Троици единомъ, и о воплощении Господа нашего Исуса Христа, и о вмученьи Его невинном и о воскресении из мертвыхъ.

Ці штосьці такое маеш,
чаго ў псалмах не адшукаеш?
Ці не тут слава Божая і вялікасць?
Ці не тут чысціня й справядлівасць?

Тут любоў, мілата, праўда, мудрая дасканаласць,
тут сапраўдная вернасць, ад сэрца адданасць.
Кожны звычай, што славай цябе надзяляе,
як з крыніцы, адсюль выцякае.

Тут таемства ў Тройцы адзінага Бога
і бязвіннай пакуты Самога
Исуса Христа, і Яго ўцелаўлення,
і з памерлых Яго ўваскрасення.

И видечи таковыя пожитки в такъ малой книзе, я, Францишек, Скорининъ сынъ, с Полоцька, в лекарскихъ наукахъ докторъ, повелелъ есми Псалтырю тиснути рускими словами а словенскимъ языкомъ – напред ко чти и к похвале Богу, въ Троици единому, и Пречистой Его Матери Марии, и всемъ

небеснымъ чиномъ и святымъ Божымъ, а потомъ к пожитку посполитого доброго – наболей с тое причины, иже мя милостивый Богъ с того языка на свет пустил.

І я, Францішак, Скарынаў сын,
палачанін родам,
у лекарстве доктар,
бачачы столькі карысці
ад такое кнігі малое,
загадаў друкаваць Псалтыр
рускімі¹ словамі
на славянскай мове –

для пашаноты і славы
Бога, Адзінага ў Тройцы,
і Маці Яго, Прачыстай Марыі,
разам з нябеснымі чынамі
і Божымі святымі,

але і дзеля дабра паспалітага
народу майго:
мяне ў гэты свет Бог міласцівы
прывёў ад імя яго.

КНИГА ДРУГАЗАКОННЯ

Авраамъ два сына имелъ естъ – единаго от рабыне, а другога от свободныя, но той, иже от рабыне, по плоти родися, а иже от свободныя – по обетованию.

Меў Абрагам ад рабыні сына
па плоці, па абавязку;
ад вольнае – іншага:
той у свет прыйшоў
праз каханне і Божую ласку.

¹ **Алесь Бразгуноў** — кандыдат філалагічных навук, дактарант Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Нарадзіўся ў 1972 г. у в. Дунцы Любанскага раёна Мінскай вобласці. Даследуе перакладную літаратуру і паэзію Беларусі XV–XVII стст. Аўтар манаграфіі «Перакладная белетрыстыка Беларусі XV–XVII стст.» (2007), кніг перакладаў «Беларускія Александрыя, Троя, Трышчан» («Беларускі кнігазбор», 2009), «Славянамоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага XVI–XVIII стст.» (2011), «Дыярыушы XVII ст.» (2016) і інш. Перакладае з англійскай, польскай і ўкраінскай моваў. Аўтар кнігі паэзіі «Ізмарагд» (2010, пад псеўданімам Алесь Дзітрых). Жыве ў Мінску.

ПЕРШАЯ І ДРУГАЯ КНІГІ БАЛАДАРСТВАЎ

*И яко для сребролюбия сыновъ Самуиловыхъ про-
сиша собе людие царя и Самуил, поведвши первей
право царево, помазал имъ на царство Саула.*

*О непослушенстве Саулове, протож Господь Бог
заверже его и повеле Самуилу помазати на царство
Давыда, сына Иесеова.*

*Почаль ест царствовать въ Хевроне надъ по-
колениемъ Юдинымъ, а потомъ въ Ерусалиме надо
всемъ Израилемъ.*

Срэбралюбства
сыноў Самуілавых
стала прычынай,
што народ жагадаў цара.

Самуіл,
распавёўшы пра царскае права,
памазаў ім Саўла.
Але той
быў далёкі ад Бога,
стаў для Яго абрыдай,
таму Самуіл памазаў другога –
Ясеевага сына, Давыда.
Ён, у Хеўроне пачаўшы сваё цараванне,
распаўсюдзіў на цэлы Ізраіль затым панаванне.

КНІГА ЁВА

*В сихъ книгахъ открыл ест намъ Богъ великие
тайны светымъ Иовом. Напервей, чего ради Господь
Богъ на добрыхъ и на праведныхъ допускаетъ беды и
немоци, а злымъ и несправедливымъ даетъ щастье
и здравие.*

*И всякому человеку потребна чести, понеже ест
зерцало жития нашего, лекарство душевное, поте-
ха всемъ смутнымъ, наболей тымъ, ониже суть въ
бедахъ и в немоцахъ положены, надежа истинная
восстания изъ мертвыхъ и вечного живота.*

Праз святога Ёва
вялікія таямніцы

адкрывае нам Бог
міласцівы:
чаму спасылае беды і зло
на добрых і праведных,
а несправядлівы
пышнее ў шчасці-здароўі,
як і зласлівы...

Кожны мае яе прачытаць,
бо яна ўсё жыццё адлюструе,
стане лекам душы,
супакой
дасць таму, хто смуткуе.
Тым, хто ў немачы, у бядзе
ці ў нейкай яшчэ патрэбе,
кніга гэтая – шлях да жыцця
вечнага ў Небе.

ПРЫПАВЕСЦІ САЛАМОНА

*Множыкратъ преже того въ притчахъ глаголасть
ест к нам Господь Богъ, нежели принялъ человекен-
ство от Пречистое Богородици Марии, святыми
отци и пророки, а наболей царемъ Саломоном,
онъ бо просилъ естъ от Господа Бога мудрости и
разума.*

Не раз і раней,
да таго, як прыняў наша цела,
чалавечае
ад Прачыстае Дзевы Марыі,
гаварыў з намі Бог
праз айцоў і прарокаў,
а найбольш праз цара Саламона:
той выпрошваў у Госпада Бога
толькі мудрасці й розуму,
а болей нічога.

ПЛАЧ ЕРАМІІ

Ерeмия, пророкъ Господень, в животе матки своеe посвещеный.

Сей почал пророковати тринадесятого лета от нарожения своего и пророковалъ четырьдесять летъ в земли Иудине.

Пришол естъ з войском Навходносоръ, царь Вавилонскый, и обляже Ерусалимъ, и добылъ его, и сказалъ и, и заведе царя и людей словутныхъ.

Ерeмия же осталъ естъ с людми убогими во Ерусалиме. И тако, видячи опустение и скажение града, иже наполнилося пророчество его, плакалъ, глядяй на Ерусалимъ, и рыдалъ, вымолвя слова, писаная во книжце сей, протожъ и называется Плачь Ерeмиинъ.

Ерамя, прарок Гасподні,
у мацярынскім улонні
атрымаў пасвячэнне;

прадказваць пачаў
на трынаццатым годзе
ад свайго нараджэння;

сорак летаў прарочыў
у Юдэйскай зямлі,
калі

цар Бабілёнскі, Навухадносар,
Ерусалім
абступіў з войскам:
здабыў,
разбурыў;

цару прыпала няволя,
і вяльможам – тая самая доля.

Ерамя ж застаўся
з убогімі ў Ерусаліме;
бачачы апусценне
і разбурэнне,

як горад гіне,
плакаў горка й рыдаў,
што прычакаў
свайго прадказання спаўнення.
Вось чаму кніжка мае
такое найменне –
Плач Ераміі.

ПАСЛАННЕ ДА ГАЛАТАЎ

Прото несмыслеными зоветь Галатянь, ониже, познавши правду, не повинишеса ей; искусивъше лепшого, яшеса за горшее; бывшии у свободе, поддаяхуса в работу; суци во благославении, въпадаху во клятву...

Неразумныя!
Праўду спазнаўшы,
перад ёй не схілілі галоваў;
прысталі да боку няпраўды
і, свабоду адпрэчыўшы,
радасна беглі ў няволю.
Вось жа, дабраславенне сваё
замянілі пракляццем!

ДРУГОЕ ПАСЛАННЕ ДА ЦІМАФЕЯ

Затым проповедаеть, иже настануть времена люта, в нихже будут человеци велми зліи. От такихъ кажеть отвращатися и добрыхъ делъ во терпении наследовати, а не послухати похлебныхъ словъ их, понеже законъ Христовъ не во словахъ любых, но во делехъ чистых поставлен ест.

Будзе лютасці час,
зло ўкарэніцца ў сэрцы
праз ліслівыя словы людскія:
ад такіх адварніся і справу сваю,
як Езус, працягвай цярпліва,
бо Ягоны Закон –
не ў дагодлівых словах,
а ў справах, чысцейшых ад снегу.

¹ У часы Ф. Скарыны слова рускі адносілася да праваслаўных беларусаў і ўкраінцаў, якіх называлі *русамі*. Для назвы насельнікаў Маскоўскай дзяржавы ўжываліся словы *масковец*, *маскавіт*.

Ігар Сурмачэўскі

Аздабленне іконы Будслаўскай Багародзіцы ў 1632–1783 гг.

**Золата, срэбра, смарагды,
рубiны, яспіс, крышталі...**

Дзве трагічныя падзеі, якія маюць дачыненне да раскрыцця некалькіх таямніц Будслаўскай Багародзіцы, розняцца між сабой больш чым у чацвяры стагоддзі, два вусцішна драматычныя пажары. Першы здарыўся ў ліпені 1610 года ў Вільні, другі ў Будслаўскім санктуарыі ў траўні 2021 года.

Галоўная каталіцкая святыня Беларусі, якую ратавалі сонечнай майскай раніцай 2021 года — гэта цудатворны абраз Будслаўскай Багародзіцы. Нішто не прарочыла катастрофу. Фантастычным кантрастам глядзеліся вялікія языкі полымя, якія выгіналіся ў страшным танцы на даху Будслаўскага санктуарыя сярод вясенняга абуджэння прыроды ў квітнеючых травеньскіх садах на тле неабсяжнага супакою блакітнага небасхілу. Але... як не падасца гэта дзіўным — рука Божага Провіду часам дае нам добрага кухталя, каб мы сцішылі свой бег па жыццёвай дарозе і аглядзеліся, асэнсавалі: дзе мы, што мы і якія мы? І яшчэ — гэтая трагічная падзея стала пачаткам спасціжэння, раскрыцця і вяртання імёнаў і таямніц, схаваных за штодзённасцю нашага быцця, нават у сакральным коле.

...Яшчэ ў сакавіку 2019 года падчас мацавання музейнага антыблікавага шкла, замоўленага спецыяльна з Германіі для рамы-ківотаса Будслаўскай Багародзіцы, усе прысутныя за

Жывапіс Будслаўскай Багародзіцы на працоўным сталі падчас рэстаўрацыі. Верасень 2021 г.

працай звярнулі ўвагу на белыя плямы дэструктыўнага лаку на ліках Багародзіцы і Хрыста. Магчыма, гэта быў уплыў неспрыяльных умоваў захоўвання: сезонныя перапады тэмпературы ў неацэпленым памяшканні, вільгаць ад набрынялых холадам і золлю сценаў. Таксама выклікала пытанні надбайнасць у мацаванні сярэбраных шатаў, якія рэстаўраваліся ў 1991 годзе і глядзелася вельмі неахайна. Тэхналогіі і матэрыялы, якія выкарыстоўваліся ў рэстаўрацыі 30 гадоў таму назад, пайшлі далёка наперад, і падчас уважлівага знешняга агляду вобраза Будслаўскай Багародзіцы ў 2019 годзе ўзнікла думка аб рэстаўрацыі жывапісу і сярэбранай шаты, але ў той час гэтае пытанне так і засталася ў пракце: абраз вымагаў быць на месцы, грошай не хапала...

І вось Божы Провід, хоць і такім «гарачым ударам», зрушыў гэту ідэю з месца, і выратаваная з пажару будслаўская святыня напрыканцы лета 2021 года *incognitus* «зрабіла пілігрымку» ў Мінск і некалькі месяцаў знаходзілася на рэстаўрацыі ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь. Рэстаўрацыю жывапісу праводзілі Аркадзь Шпунт і Аляксандр Лагуновіч, а над срэбрам працаваў Аляксандр Петракоў.

Рэстаўрацыйныя запісы і панаўленні XIX–XX стагоддзяў і рэшткі старога лаку Аркадзь Шпунт, як заўсёды, здымаў пад спецыяльным музейным мікраскопам *Zeiss*, адзіным у музеі. Збоку я назіраў за гэтым карпатлівым працэсам. Найважнейшая інфармацыя ідзе ад першакрыніцы, ад майстра, які гадзінамі штодня

Ігар Сурмачэўскі — мастак, рэстаўратар, калекцыянер. Нарадзіўся 3 кастрычніка 1961 года ў вёсцы Вязань Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці (былы маёнтак Багдашэўскіх). У 1979–1984 гг. вучыўся ў Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце на кафедры «Інтэр'ер і абсталяванне». З 1988 года ўвайшоў у склад моладзевай секцыі Саюза мастакоў БССР. З 1980 года збірае калекцыю рэчаў і дакументаў па гісторыі беларускай культуры, якой цікавіўся яшчэ з дзяцінства. З 1988 года займаецца рэстаўрацыяй абразоў і жывапісу. У 2010 годзе ўзнагароджаны ордэнам святой Еўфрасінні Полацкай за заслугі перад Беларускай Праваслаўнай Царквою.

працуе-зносіцца з цудатворным абразом. Магчыма, памятаеце фразу вядомага французскага астранома Дамініка Арго пра тое, што планету Няптун «вынайшлі на дзюбцы пяра», дык вось тут адкрыцці робяцца на адточанай дзюбцы хірургічнага скальпеля, які, нібы ківач гадзінніка, скрупулёзна ходзіць туды-сюды... толькі час пад пробліскамі вострага, як лязо, скальпеля мае зваротны адлік: 1991 ... 1929 ... 1863 ... 1738 ... 1635 ... 1598 ...

Праца над срэбранай шатай патрабуе такога ж вялікага майстэрства і досведу, як і праца рэстаўратара з жывапісам. Нават дэмантаж срэбранай рамы і разборка шаты на асобныя часткі знешне падобныя да вывераных маніпуляцый хірурга над цяжкахворым пацыентам у аперацыйным блоку. Я назіраю за цудадзействам са срэбрам і ювелірнымі вырабамі XVI–XVII стагоддзяў, раптам думаю, што такое сузіранне «разабранай» будслаўскай святыні мелі магчымасць дазволіць сабе святары, вернікі, майстры і «прысутныя» толькі аднойчы, і тое адзінкі з некалькіх пакаленняў... Дарэчы, у сваёй нядаўняй пілігримцы па Еўропе з удзельнікамі будслаўскага рэстаўрацыйнага працэсу мы наведалі Рэйксмузеум у Амстэрдаме, дык вось галандскія музейшчыкі рэстаўрацыйны працэс над знакамітым палатном Рэмбрандта «Начны дзор» ператварылі ў сапраўднае сусветнае навуковае шоў, за якім назірае ў ютубе ледзь не ўсё насельніцтва свету, а ў самім музеі сотні наведвальнікаў наўпрост сядзяць на падлозе вакол вялізнага шклянога акварыума, што атачае рэстаўратараў, і назіраюць пад каментарыі экскурсаводаў за карпатлівай працай. Не ведаю, як магчыма так працаваць... але ў пратэстанцкай Галандыі так было спрадвек: сядзібу там не атачала шматметровая агароджа, і вокны на вуліцах гарадоў не закрываліся цяжкімі фіранкамі —

Лік Дзіцяці Езуса. Справа, ніжэй пад вухам, бачны плямы дэструктыўнага лаку. Стан на сакавік 2019 года.

Срэбраныя шаты Будслаўскай Багародзіцы падчас рэстаўрацыі. Верасень 2021 г.

усё прыватнае жыццё было навідавоку...

У Будславе цудатворны абраз у яго вячыстай славе пілігрымы і вернікі маглі сузіраць толькі ў аддаленні з наваў касцёла, у лепшым выпадку святары і спецыялісты паднімаліся да яго па лесвіцы ў алтары і мелі магчымасць разгледзець святыню крыху зблізу, але пад вуглом, таму што абраз знаходзіцца вышэй за ўзровень позірку. Ніхто за мінулыя дзесяцігоддзі не меў магчымасці вывучыць кожны міліметр абраза. Нават замена шкла ў ківотасе ў сакавіку 2019 года была такой вялікай падзеяй і магчымасцю ўбачыць зблізу цудатворны абраз без шкла, што а. Аляксандр Улас (на той час дырэктар «Радые Марыя») спецыяльна прыехаў у Будслаў і зрабіў фотасесію цудатворнага абраза на сталі ў будслаўскай сакрыстыі падчас працы. Чаму падчас рэстаўрацыі на пачатку 1990-х не рабілася дэталёвае вывучэнне святыні?.. Адказ магчымы толькі адзін — гэта цяпер адноўленыя касцёлы прымаюць сотні тысячаў вернікаў па ўсёй краіне, а Будслаўскі фэст ноччу свеціцца агністай плыню тысяч

знічаў пілігримаў, а трыццаць гадоў таму ўсё толькі адраджалася, амаль знішчаная каталіцкая вера толькі выпроствала свае крылы дзякуючы руплівай працы кардынала Казіміра Свёнтка. У той час асабліва актуальнымі былі словы апостала Лукі: «Жніво сапраўды вялікае, а работнікаў мала» (Лк 10, 2).

З усяго ўбачанага падчас сузірання рэстаўрацыі цудатворнага абраза на мяне вялікае ўражанне зрабілі «стыгматы» па жывапісе іконы і асобныя дэталі ўпрыгожванняў срэбранай шаты, якія мелі дачыненне да гісторыі ўшанавання абраза — тая матэрыяльныя падзьякі, якія адлюстроўваюць глыбокую пашану вернікаў да цудаў, што адбываліся тут з нябачнага «іншага» свету, у які мы верым, але не бачым. Як казаў адзін з герояў рамана І. Ганчарова «Обыкновенная история», гэта былі «вещественные знаки... невещественных отношений». Наконт храналогіі жыцця гэтых «знакаў» аўтар першакрыніц рэстаўрацыйнай інфармацыі, Аркадзь Шпунт, даў мне такую парадую: «Ты пабудуй своеасаб-

ліваю табліцу Мендзялеева, дзе ў адпаведнае вочка будзеш зана-тоўваць змены жыцця рэчавых знакаў з цудатворнага абраза за 400 гадоў. Так глядзіш, з цягам часу застануцца незапоўненымі некаторыя вочкі, але лагічна магчыма здагадацца, што павінна быць у іх». Таму гэты артыкул — своеасаблівая табліца жыцця ўпрыгожванняў цудатворнага абраза Будслаўскай Багародзіцы, заснаваная на гутарках-разва-гах з рэстаўратарамі, на архіў-ных крыніцах, на супастаўленні гісторыі будслаўскага касцёла і кляштара з лёсам гістарычных асобаў, якія мелі дачыненне да Будслава, і ўвогуле з гісторыяй Вялікага Княства Літоўскага.

У навуковай літаратуры, пры-свечанай мастацтвазнаўчым даследаванням іконы Будслаў-скай Багародзіцы, срэбраным упрыгожванням на ёй надавала-ся няшмат ўвагі. Польскі маста-цтвазнаўца Марыя Каламайская-Саед пісала: «Срэбраная баро-кавая рама, сукенка і кароны. 1649 г.». Польскі мастацтвазнаў-ца *Katarzyna Weglicka* адзначала: «Мадонна ў срэбранай сукенцы, змешчаная ў ажурную раму, якую ахвяраваў прыёр віленскіх бэрнардынаў а. Фларыян Калецкі на сродкі сваіх бацькоў. Выканалі яе браты бэрнардыны Геранім Плоньскі і Бэнэдыкт Росман». Беларускі мастацтвазнаўца, свет-лай памяці Аляксандр Ярашэвіч, заўважыў: «На абразе ацалела дасканалая срэбраная шата, ар-наментаваная пазалочанымі, сва-бодна раскіданымі далікатнымі кветкамі, і карона з каштоўнымі камянямі. Абраз змешчаны ў срэбранай раме з арабескавымі арнаментамі ў стылі позняга рэнесансу. У арнамент упісаны фігуры св. Казіміра і, верагодна, св. Алены, імператрыцы. Гэта аздабленне належыць да лепшых узораў злотніцкага майстэрства на Беларусі». Літоўскі гісто-рык мастацтваў і доктар *Rūta Japonienė*: «Прыкладна ў 1635–

1637 гадах, апекай а. Фларыяна Калецкага, абраз быў уккрыты багата аздобленымі срэбранымі шатамі і каштоўнымі каронамі, ахвяраванымі ад розных дана-тараў, і змешчаны ў багатую ажурную раму з выбітымі фігу-рамі св. Казіміра і св. Алены».

Зыходнай кропкай для ўсіх гістарычных даследаванняў аб іконе Будслаўскай Багародзіцы быў тэкст на драўляным шчы-це-аснове абраза, дзе ўзнёсла запісана (магчыма, самім гвар-дыянам будслаўскага кляштара а. Э. Зелевічам) гісторыя абраза перад яго мантажом у чорны алтар у 1649 годзе: «*Аздоблены гэ-тымі срэбранымі шатамі айцом Фларыянам Калецкім з нашага закону, вялікім шанавальнікам гэтага месца, клопатам якога і коштам бацькоў ягоных на боль-шай частцы гэты касцёл выму-раваны каля года Панскага 1637.*

МАЛІСЯ ЗА НАС УСІХ,

Найсвяцейшая Маці Божая, Дзева.

За шаноўнага Фларыяна, які аздобіў [абраз], за мяне, нягоднага брата Элеўтэрыя, які паклапа-ціўся аб тым, каб паўстаў гэты алтар, за Пятра Грамеля, які [яго] пабудаваў, за айца Гераніма Плёнскага і брата Бэнэдыкта Росмана, братаў законных, зала-тароў, якія сваёю працаю ўкара-навалі гэтую срэбраную справу ў год Панскі 1649, і так уккрытых прадстаў нас Твайму Сыну».

Жыццё абраза Будслаўскай Багародзіцы да яго перанясення ў будслаўскі касцёл вядома па гістарычных хроніках і архіў-ных запісах. Хроніка кляштара сведчыць, што ў 1598 г. абраз быў падараваны ў Рыме папам Клімэнтам VIII мінскаму ваяводу Яну Пацу, калі той перайшоў з кальвінізму ў каталіцтва. Абраз здзейсніў вялікую «пілігрымку» з Італіі ў Вільню. Па вяртанні ў Вільню Ян Пац не расставаўся з папскім падарункам, вельмі цаніў яго і ў паходах заўсёды вазіў з сабою.

Тут магчыма выказаць мер-

каванне, што абраз не быў «аб-цяжараны» срэбранымі ўпры-гожваннямі і вотамі, якія з’явілі-ся трохі пазней. Пасля смерці Паца (1610 г.) абраз перайшоў у спадчыну яго капелану Ісаку Салакаю, які неўзабаве стаў даў-гінаўскім вікарыем. Узрушаны паданнямі аб з’яўленні Божай Маці ў Будскай пушчы, а таксама просьбамі айцоў бэрнардынаў — «*fratrum supplicationibus motus*» (малітвамі аб перамяшчэнні абраза) у Вялікі чацвер 1613 года абраз на двух белых конях у суправаджэнні Аляксандра Слізена і гвардыяна будслаўска-га кляштара Насілоўскага быў перавезены з Даўгінава ў Будслаў.

У будслаўскім касцёле па-чынаецца новы перыяд жыцця італьянскага абраза, які стаўся матэрыяльным увасабленнем цудатворнага з’яўлення Багаро-дзіцы братам бэрнардынам, што адбылося ў Будслаўскай пушчы зімой 1588 года. У 1617 годзе ад-бываецца першы цуд па малітвах да Будслаўскай Багародзіцы — вяртаецца зрок пяцігадоваму хлопчыку Юзафату Тышкевічу, які потым адчуў пакліканне, уступіў у кармэліцкі ордэн і служыў у глыбоцкім кляштары. З гэтага часу вакол цудатворнага абраза з’яўляюцца сведчанні падзякі — аркушы з занатоўкамі цудаў, воты і ўпрыгожванні.

Наогул час з’яўлення ўпры-гожванняў на Будслаўскай Бага-родзіцы можна падзяліць на два перыяды: першы, самы насычаны дарамі ад ахвярадаўцаў, дава-енны час (да «невядомай вай-ны» 1654–1667 гг.) — гэта 1632–1649 гг., і другі, пасля вяртання абраза з вымушаных уцёкаў ад бяды на Падляшша — 1667–1783 гг. За гэтыя два перыяды, якія доўжыліся без малога больш за стагоддзе, цудатворны абраз здабыў той знешні выгляд са срэбнымі шатамі, рамай і каро-намі, якія ўпрыгожваюць святы-ню цяпер.

1632 год можна лічыць ча-сам з’яўлення першай кароны з

золата (імаверна, дакладней — вызалачанай са срэбра?) над лікам Дзіяткі Езуса. Гэтая падзяка-прынашэнне зафіксавана ў кнізе Э. Зеялевіча «Задзяк на зямлі...» 1650 года: «Год Панскі 1632. Пан Ян Вроньскі, ротмістр прыдворнай харугвы яснавяльможнага яго міласці пана Януша Кішкі, ваяводы полацкага і Вялікага Гетмана, у маскоўскім паходзе быў паранены і ўзяты ў палон. Але калі сябра ягоны, пан Лукаш Уладоўскі, прысвяціў яго цудоўнаму Будслаўскаму абразу Найсвяцейшай Панны, а сам ён абяцаў, што калі яго Пан Бог у добрым здароўі выведзе з палону, то ён на 10 чырвоных золотых (прыкладна 500 грошаў) дасць кароне чыстага золата на галаву Пану Езусу, — то з палону паласцы Божай выйшаў у добрым здароўі і выканаў сваё абяцанне».

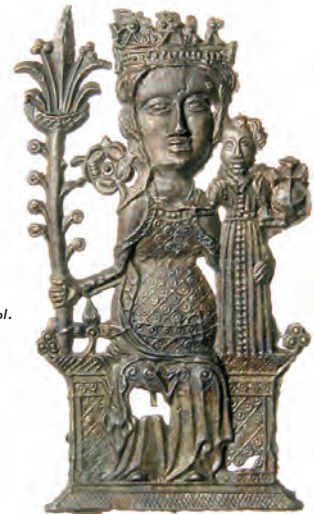

Эскіз арнаменту. Атрамант, папера. Невядомы мастак. Цэнтральная Італія. 1550–1580 гг. Музей Метраполітан. Нью-Ёрк.

З 1633 года, бадай крыху раней, з 1630 года, пачынаецца самы цікавы і напоўнены падзеямі перыяд жыцця будслаўскага касцёла. У 1630 годзе Фларыян Калецкі, выбраны гвардыянам бэрнардынскага канвенту ў Вільні, і род Калецкіх разам з іншымі ахвярадаўцамі Будслава (Далмат-Ісакоўскімі, Слізнямі, Кішкамі, Зяновічамі і інш.) пачынае ўплываць на развіццё будслаўскага кляштара. Тры браты з роду Калецкіх, Андрэй, Аляксандр і Фларыян герба «Трубы», робяць вялікае грашовае ахвяраванне на Будслаў. Завадатарам у гэтай святой справе выступае а. Фларыян, «вялікі шанавальнік гэтага (Будслава) месца». Менавіта руплівасцю а. Фларыяна пачынаецца будаўніцтва першай мураванай святыні ў Будславе ў 1633 годзе і ўпрыгожванне срэбранымі шатамі цудатворнага вобраза.

Выкажу меркаванне, што недзе ў 1625–1627 гадах а. Фларыян прыводзіць да Будслаўскай Багародзіцы свайго брата-бліжняка Аляксандра Калецкага (1580–1632) і яго сужэнку Сафію з роду Тышкевічаў (1590–?). Пра

род Аляксандра Калецкага ёсць інфармацыя ў вядомых польскіх гісторыкаў Каспера Нясецкага і Альберта Каяловіча: «Аляксандр Калецкі доўгі час служыў у войску літоўскім і ўдзельнічаў у многіх паходах... мінскі ваявода Пётр Тышкевіч (1571–1631), граф на Лагойску, убачыўшы ў Аляксандра сэрца рыцарскае, аддаў яму ў сужанкі дачку сваю Сафію (1590–?)... У Аляксандра Калецкага і Сафіі Тышкевіч была дачка Ганна (1631–?) і сын іх, Ян Калецкі (1628–1678)». Тут узнікае пытанне: калі было вяселле ў Аляксандра і Сафіі? Перад нараджэннем сына — у 1625–1627 гадах? На той час маладой ужо было 35–37 гадоў... Наўрад ці так было ў тых часы, калі дачку аддавалі замуж нават у 16–17 гадоў. Напрыклад, другім шлюбам кароль Рэчы Паспалітай Жыгімонт III пабраўся ў 1605 годзе з Канстанцыяй Аўстрыйскай з роду Габсбургаў, калі маладой было 17 гадоў. Магчыма ўявіць, што вяселле Аляксандра і Сафіі адбылося недзе ў 1608–1612 гадах — маладой было 18–22 гады, а першынец, сын Ян, з'явіўся на

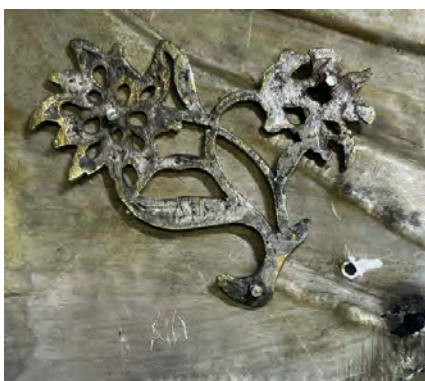
Кветкавы арнамент на мафорыі срэбраных шатаў Будслаўскай Багародзіцы.

Знак пілігрыма: «Божая Маці Томбелзін». Волава (Сан-Мішэль, Францыя). Пачатак XV ст.

свет толькі праз 18 гадоў сумеснага жыцця, калі Сафіі было 38, а дачка з'явілася на свет у маці на 41 годзе жыцця! Напэўна, а. Фларыян ведаў праблемы з патомствам у сям'і свайго брата Аляксандра: ці нешта было са здароўем у маладых, ці то дзеці паміралі ў маленстве... тут прыйшлося спадзявацца толькі на волю Божую. І а. Фларыян ведаў пра дапамогу цудадзейнага вобраза Будслаўскай Божай Маці, мяркую, па яго руплівасці сям'я Аляксандра Калецкага пілігрымавала да Будслава і вымаліла ў Багародзіцы сваіх дзяцей. У кнізе аўтарства а. Ваўжынца Пруса (1584–?) «Казанне на смерць Яго Мосці Пана Аляксандра Калецкага з Малых Кольнік, якое была казана ў касцёле айцоў бэрнардынаў у Вільні 5 студзеня 1632 года праз кс. Ваўжынца Пруса, таго ж закону дыфінітара і прапаведніка-

Срэбраная кветка-накладка «званочак персікалісты» на мафорыі Будслаўскай Багародзіцы.

Срэбраная кветка-накладка з лічбаю «XIII», адпаведная лічба бачна на шаце.

юбіляра» (Надрукавана ў Вільні ў *Societatis* (Таварыстве) Езуітаў, год 1632) ёсць словы пра пілігрымку Аляксандра Калецкага ў Будслаў: «...Ёсць кляштарок убогі закону нашага ў самай пушчы, званы Буда, пры якім Абраза цудоўны Найсвяцейшай Панны Марыі. Шмат людзей да яго ідзе, і ён уцеху прыносіць, прыйшоў і ён да той крыніцы са сваімі *votivus* (ахвяраваннямі) і ачысціў душу сваю споведдзю пакорнай, і загасіў агонь пякельны слязьмі сваімі *similis hinnulo ceruorum* (як малады алень) і прыдаў сатысфакцыю ахвяраваннем сваім...».

...Вернемся з 1630-х гадоў у сучаснасць — у невялікую майстэрню мастака-рэстаўратара па метале Аляксандра Петракова. Тут і муфельная печ, тыгель, хімічныя рэактывы, некалькі паветраных выцяжак, спецыяльныя працоўныя столы — варштат

ювеліра (амаль такі, як у музеі «дьяментаў» у Бельгіі ў г. Бругге), мікраскоп і столькі «цацак» для працы, што вочы разбягаюцца — абцужкі, борушніцы, леткалы, гарэлкі для пайкі, вальцы... На працоўным сталі раскладзена срэбраная шата Будслаўскай Багародзіцы — яна разабраная «да шрубкаў». Вызалачаная змейка аблямоўкі мафорыя на выгляд напамінае гарадзенскія срэбраныя карункі, кветачкі-коскі, нібы жменька пшанічных каласкоў, раскінутых па срэбры, кароны «пстрыкаюць» знічкамі каштоўных камянёў... Паспрабую разабраць гісторыю жыцця срэбраных упрыгожванняў Будслаўскай Багародзіцы таксама «да шрубкаў»...

Шаты срэбраныя. 1632–1633 гг.

Аснова ўсяго каштоўнага ўбранства абраза — срэбраныя шаты. Яны зроблены з невялікім рэльефам, які паўтарае буйныя павольныя складкі адзення Багародзіцы: цёмнага, колеру марской хвалі мафорыя; малінава-рубінавай тунікі; беллага галоўнага ўбору кшталту доўгай хусты пад назвай *podwika*, *wimple* — вельмі папулярнага ў эпоху Сярэднявечча і рэнесансу, такі галаўны ўбор захаваўся ў нашым народным строі як намітка; а таксама абрысы складак адзенняў Хрыста: беллага хітону і залаціста-мядовага гіматыя. Срэбраныя шаты Будслаўскай Багародзіцы зроблены з асобных пласцінаў, складзеных між сабою нібы мазаіка адпаведна малюнку. Спачатку ў XVII стагоддзі пласціны мацаваліся цвікамі праз жывапіснае палатно да драўлянага шчыта-асновы, а пры рэстаўрацыі на пачатку 1990-х, каб не траўмаваць жывапісны слой, было прынята рашэнне асобна замацаваць усю «мазаіку» срэбраных шатаў між сабою на заклёпкі. Большая частка паверхні шатаў абраза пакінута срэбранай, апроч вызалачаных складак адзення: у Багародзіцы

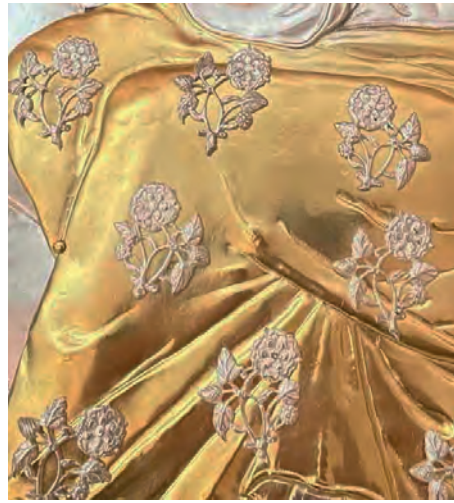
гэта туніка, а ў Хрыста — гіматый. Трэба адзначыць, што ўсе вызалачаныя элементы срэбраных упрыгожванняў Будслаўскай Багародзіцы былі зроблены па тэхналогіі XVII–XVIII стагоддзяў — залачэння «праз агонь»: на паверхню метала накладвалася амальгама (сумесь адной часткі ртуці і васьмі частак высокапробнага золата), а потым ртуць з дапамогай агню выпарвалася, а золата амаль на малекулярным узроўні счэплівалася з металічнай асновай. Дарэчы, гэта тэхналогія залачэння па якасці не пераўзыхадзіла і да гэтай пары.

Бачныя складкі падшыўкі мафорыя Багародзіцы (злева і справа ад Яе ліка), невялікія трохкутнікі складкі паверх правай рукі Багародзіцы і тут жа ля правага рукава тунікі дасціпна ўпрыгожаны кветкавым арнамантам, які графічна прабіты адным чаканам-пуансонам — такая праца мае назву *канфарэнне*. Чакан пры ўдары пакідаў за сабою складаны адбітак з некалькімі штрыхамі. У адпаведнасці з малюнкам майстар біў па чакану напоўніцу ці падчас працы нахіляў яго, зводзячы малюнак «нанет». Сам малюнак кветкавага арнаменту нагадвае графічныя мудрагелістыя застаўкі аркушаў з кніг позняга рэнесансу. Такі арнамент пад назвай «рольверк» (ням. *кручаная праца*) быў распаўсюджаны ў працах мастакоў Паўночнага Адраджэння, такіх як Карнэліс Бос (Нідэрланды, 1510–1555), Пэтэр Флётнер (Нюрнберг, 1485–1546) і інш. Знешні край мафорыя (др. –грэц. *μαφόριον* — «наплечнік»), аблямоўка вялікага пакрыва, выдзелена і аздоблена карункамі, зробленых у асобных элементах метадам ліцця, якія надалей былі вызалачаныя і закліпаныя ў адпаведныя месцы на шатах. Зраблю невялікую заўвагу наконт вонкавага «дызайну» ўсёй срэбранай шаты Будслаўскай Багародзіцы зыходзячы са свайго шматгадовага вопыту працы ў віры антыкварнага бізнэсу

сярод сакральных артэфактаў XVI–XVII стагоддзяў. Недзе на пачатку 2000-х гадоў да мяне прыйшла (маскоўскія сур’ёзныя антыквары так і гавораць — менавіта «іконы ходзяць»), а не ты за імі) Полацкая Адзігітрыя XVI стагоддзя, спісак са знакамітай нашай сакральнай святыні XII стагоддзя. На іконе захавалася цэнтральная частка срэбранай шаты, над якой працавалі мясцовыя (магчыма, пскоўскія) ювеліры на пачатку XVII стагоддзя, то вось дэкор гэтай «кашулькі» па-майстэрску быў пабудаваны на кантрасце буйных хвалепадобных гладкіх складак адзенняў і кропкавым кветачным арнамантам, які мясціўся на падшыўцы мафорыя і на хітоне Хрыста, і асабліва запомнілася, што кветкавы арнамент нагадваў «рольверк» з кніжных аркушаў XVI–XVII стагоддзяў.

Самае цікавае на шатах Будслаўскай Багародзіцы — гэта незвычайная аздоба амаль усёй паверхні «сукенкі» «свабодна раскіданымі» брошкамі-кветкамі, зробленымі з дапамогай ліцця ў невялікім плоскім рэльефе па контуры малюнка. Кветкі здалёк успрымаюцца вельмі вытанчанымі і прыгожымі, але зблізку нагадваюць літыя адзнакі пілігрымаў XIV–XVI стагоддзяў, якія нашываліся на вопратку і былі вельмі распаўсюджанымі ў Заходняй Еўропе. Наогул у часы Сярэднявечча і рэнесансу былі вельмі папулярнымі ўпрыгожванні строяў металічнымі (з волава, медных сплаваў ці залачнай бронзы) адзнакамі, якія маглі належаць не толькі пілігрымам, але і звычайным асобам пад назваю геральдычных ці ліўрэйных. Значная частка такіх адзнакаў адлівалася з волава ў Германіі і мела назву Pilgerzeichen (адзнака пілігрыма) ці Gitterguss (ад ням. «літая крата» — рашэцісты адлітак ці ліццё, зробленае па контуры малюнка). Гэта былі літыя выявы святых, ракавінак, іконаграфічных кампазіцый, ар-

Срэбраныя кветкі-накладкі «ружа» на гіматыі Хрыста.

Маці Божая Збавіцеля (Базыліка Божага Цела, Кракаў). Жываліс XV ст. Срэбраныя шаты 1653–1662 гг.

наментаў і інш. Вялікі збор такіх адзнакаў з волава знаходзіцца ў Гданьскім археалагічным музеі, а частку гэтай калекцыі можна было ўбачыць у Вільні ў 2016 г. на выставе «Адзнакі пілігрымаў. Археалагічныя сведкі адданасці Марыі ў сярэднявечным Гданьску».

Кветкі на шатах Будслаўскай Багародзіцы па малюнку маюць два ўзоры: у Багародзіцы гэта, падобна, стылізаваны «званочак персікалісты» ці «орлік», а ў Езуса — «шыпшына» ці «ружа». Але дзеля разнастайнасці аздаблення кожны ўзор адліты яшчэ і ў адлюстраваным выглядзе, таму атрымалася чатыры варыянты

кветак. Адзначу яшчэ, што кветкі (17 адзнак) на срэбраным мафорыі Багародзіцы вызалачаныя, а на залатым тле гіматыя Хрыста яны пакінуты срэбранымі (10 адзнак). Што цікава, кожная кветка з адвароту мае свой нумар рымскімі лічбамі, якія прарэзаны шціхелем. Адпаведны нумар кожнай кветкі пазначаны і на шатах, таму кветкі ніяк не магчыма пераблытаць. Падобнае ўпрыгожванне літымі кветкамі ёсць на срэбраных шатах абраза XV стагоддзя Божай Маці Збавіцеля з Базылікі Божага Цела (Кракаў), дзе «сукенка» зроблена кракаўскімі ювелірамі паміж 1653–1662 гадамі.

Літаратура

1. Аляксандр Ярашэвіч. Абраза Маці Божай Будслаўскай. — Мінск, «Про Хрысто», 2004.
2. Kałamajska-Saeed, Maria. Oltarz w Budslawiu. Niderlandyzm w sztuce polskiej. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki, Toruń, grudzień 1992. — Warszawa, 1995. — S. 437–450.
3. Katarzyna Węglicka. Oltarz perspektywiczny w Kaplicy Św. Barbary w Bazylice Wniebowzięcia NMP w Budslawiu na Białorusi. — Artifex/14/2014 — S. 2–9.
4. Rūta Janonienė. Budslavo Dievo Motinos paveiklo istorija ir kultas iki XIX a. vidurio. Vilniaus dailės akademijos darbai. Dailė. Kn. 69: Kultiniai atvaizdai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: importas ir sklaida. Vilnius: VDA leidykla, 2013. — P. 117–155.
5. Zielewicz Eleuthery. Zwierzniac Na Ziemi niebieski To iest Puszcza Budzka laskami Boskiemi Oplywaiąca ktorých ludzie przy cudownym Obrazie Nas Panny w koscielie (sic) O. Bernardynow będącym (sic) doznawaią. W druk podona (sic) 1650, B. m. (Wilno).
6. Prus, Wawrzyniec. Kazanie na pogrzebie Jego Mości Pana Alexandra Kołeckiego z Małych Kolnik miane w kościele Oycow Bernardynow w Wilnie 5. dnia stycznia roku pańskiego M. DC. XXX. II. przez X. Wawrzynca Prusa tegoż zakonu dessinatora y kaznodzieię iublata. Typis Academicis Soc. Iesu. Vilnae. 1632.
7. Kasper Niesiecki. Herbarz Polski, wyd. J. N. Bobrowicz, Lipsk, 1839–1845. / KołECKI herbu Strzała. T. 5. — S. 155–156.
8. Завальнюк В. История Будславской базилики / Владислав Завальнюк. — Минск: Костел Св. Симона и св. Елены, 1998. — 112 с.
9. STADER JAHRBUCH 2016. / Die Pilgerzeichen aus dem Hafen von Stade. Ein Fenster in die unbekannte Wallfahrts-geschichte des Landes zwischen Weser und Elbe. Von Hartmut Kühne und Jörg Ansorge. / Selbstverlag des Stadter Geschichts- und Heimatvereins. 2016. — P. 11–43.
10. Janet S. Burne / Renaissance ornament prints and drawings / Metropolitan Museum of Art / New York. 1982. — P. 23–140.
11. Krystyna Kubalska-Sulkiewicz, Monika Bielska-Lach, Anna Manteuffel-Szarota: Słownik terminologiczny sztuk pięknych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. — P. 456. (рольверк).

Тамара Габрусь

Узоры «зімовай готыкі»

У свой час, калі я працавала над кнігай «Саборы помняць усё. Готыка і рэнесанс у сакральным дойдстве Беларусі», маёй мэтай было раскрыць самабытныя рысы айчыннай архітэктуры позняга Сярэднявечча і даць ім дакладнае вызначэнне. Я ўпэўнена, што большасць з нас бачылі насамрэч і на фотаздымках велічныя саборы заходне- і цэнтральнаеўрапейскай готыкі, якія звычайна прадстаўлены без снегавага покрыва, а перад маімі вачыма стаялі апранутыя ў снежавы вэлюм гатычныя касцёлы Вільні (у гонар св. Ганны і св. Мікалая), Коўна (фара Вітаўта) і іншыя. Мне нават захацелася вызначыць адметны стыль будаўнічага мастацтва Вялікага Княства Літоўскага таго часу словамі «зімовая готыка». Відавочна, што спецыфіка беларуска-літоўскай готыкі была абумоўлена як сацыяльна-гістарычнымі, так і прыродна-кліматчнымі ўмовамі, у тым ліку характарам будаўнічых матэрыялаў.

Метадам мыслення і навуковай дактрынай Сярэднявечча была схаластыка, асноўным прынцыпам якой быў догмат аб вяршэнстве веры над розумам, абгрунтаваны святым Аўгустынам. Гэтая філасофская канцэпцыя спарадзіла магутны пласт матэрыяльнай і духоўнай сярэднявечкай культуры Заходняй і Цэнтральнай Еўропы XII–XVI стст., які атрымаў у мастацтвазнаўстве назву «готыка». Яго стрыжань склала манументальнае каталіцкае храмабудаўніцтва. Царква была апякункай дой-

лідаў, камячосаў, скульптураў, вытворцаў вітражоў і іншых майстроў, якія пакінулі нашчадкаў грандыёзныя, непаўторныя па велічы і прыгажосці творы архітэктуры. Сутнасцю творчай свабоды гатычных дойдлідаў было вынаходніцтва ўзаемазвязанай канструкцыйнай сістэмы: стральчатая арка, нервюрнага скляпення, контрфорсаў і аркбутанаў.

Готыка зарадзілася ў храмабудаўніцтве Францыі ў першай палове XII ст., у другой палове таго ж стагоддзя самастойны кірунак гатычнага стылю пачаў складвацца ў Германіі. З цягам часу гатычнае мастацтва ахапіла і запаланіла ўсю Заходнюю, Цэнтральную, Паўночную і Паўднёвую Еўропу, дзе ў розных варыянтах існавала амаль да канца XVI ст. Шлях пашырэння

гатычнай архітэктуры ў Еўропе абумоўлены складанай сістэмай узаемаадносін паміж краінамі, канфесіямі, заказчыкамі і нават паміж самімі архітэктурнымі ўзораў і будаўнічымі тэхналогіямі. У развіцці самабытных формаў так званай цаглянай готыкі немалую ролю адыгралі краіны Цэнтральнай Еўропы: Аўстрыя, Трансільванія, Чэхія, Прусія, Польшча і інш. Да агульнаеўрапейскага працэсу стварэння гатычнага мастацтва прычыніўся і беларускі народ, пра што сведчыць наша архітэктурная спадчына эпохі Сярэднявечча.

Амаль трохсотгадовае развіццё готыкі ў розных краінах стварыла вялікую разнастайнасць нацыянальных архітэктурна-мастацкіх варыянтаў сабораў. У якасці будаўнічага

Тамара ГАБРУСЬ — доктар мастацтвазнаўства, вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Закончыла архітэктурнае аддзяленне Беларускага політэхнічнага інстытута (1968) і аспірантуру ІМЭФ АН Беларусі (1973). Даследуе манументальнае дойдства Беларусі. Укладальнік і аўтар кнігі «Страчаная спадчына» (1998), аўтар кнігі «Мураваныя харалы: сакральная архітэктурна-мастацтва Беларускага барока» (2001), «Саборы помняць усё» (2007), «Пазэзія архітэктуры» (2012) і інш. Сябра Саюза беларускіх архітэктараў, Саюза беларускіх мастакоў і Саюза беларускіх пісьменнікаў, член-карэспандэнт Беларускай акадэміі архітэктуры.

матэрыялу заходнееўрапейскія гатычныя дойдзі выкарыстоўвалі пераважна трывалы прыродны камень. Чым далей на поўнач і ўсход Еўропы, тым шырэй у будаўніцтве ўжывалася цэгла, што надавала гатычнай архітэктуры рэгіянальную адметнасць, прыводзіла да стварэння новых архітэктанічных сістэм, якія значна адрозніваліся ад больш ранніх узораў. Пры ўсёй распаўсюджанасці шматнававай базылікі, яна не была адзіным архетыпам еўрапейскага гатычнага сабора, атрымалі таксама пашырэнне залава-ступеньчатая протабазылікі з крыху больш высокаю цэнтральнаю наваю, без верхняга бакавога асвятлення. Структура класічнай базылікі была скарачана да мінімальнага памераў: у ёй засталіся ўсяго 4 апорных слупы. Невялікая розніца ў вышыні наваў зрабіла непатрэбнай такую гатычную канструкцыю як аркбутан, які складана было выконваць з цэгля. Распор скляпенняў быў цалкам перанесены на сцены і контрфорсы, якія для большай устойлівасці набылі ступеньчаты абрыс. Іншы раз архітэктоніка храма складалася з дзевяці роўнавысокіх травеяў, якія перакрываліся нервюрнымі скляпеннямі розных тыпаў.

Белая Русь упершыню згадваецца ў «Апісанні земляў», створаным каталіцкім манахам-місіянерам у XIII ст., як самастойнае геаграфічнае паняцце. Аўтарам выказвалася жаданне прывесці гэтыя землі і іх насельніцтва «да праўдзівага Бога» і будаваць тут касцёлы. Ужо ў пачатку XIII ст. паўночнанмецкімі ганзейскімі купцамі былі заснаваны і ўзведзены касцёлы ў Полацку і Смаленску, верагодна, мураваныя, якія выкарыстоўваліся таксама для захавання тавараў. Першыя касцёлы на нашых землях уяў-

лялі тып збудавання з адным апорным слупом у цэнтры блізкага да квадрата плана, пашыраны ў Скандынавіі і іншых краінах Паўночнай Еўропы, як у свецкім, так і сакральным будаўніцтве.

Пасля заключэння вялікім князем літоўскім Ягайлам у 1385 г. палітычнай Крэўскай уніі з Каронай Польскай і хрышчэння ў 1387 г. язычніцкага насельніцтва Літвы і сталіцы Вялікага Княства Літоўскага Вільні па каталіцкім абрадзе будаўніцтва тут касцёлаў актывізавалася. Гэтая акцыя адбывалася ў адпаведнасці з заяваю Ягайлы ад 22 лютага 1387 г.: «Хочучы таксама памножыць каталіцкую веру ў нашых літоўскіх і рускіх краях, са згоды і з дазволу нашых наймілейшых братоў, князёў і ўсёй шляхты літоўскай зямлі, мы вырашылі, распарадзіліся і нават прысягнулі, заручыліся і дакрананнем да святых таямніц пакляліся ўсіх радавітых літоўцаў абоіх полаў, любога становішча, прызвання або годнасці, якія жывуць у нашых літоўскіх і рускіх дзяржавах, да каталіцкай веры

і паслушэнства Святому Рымскаму Касцёлу схіліць, далучыць, заклікаць, а то нават і прымусіць, незалежна ад іх веравызнання». Вялікі князь літоўскі Вітаўт у дзяржаўнай палітыцы таксама прытрымліваўся арыентацыі на Каталіцкі Касцёл. На тэрыторыі Беларусі ў канцы XIV ст. па фундацыі караля Уладзіслава II Ягайлы і вялікага князя літоўскага Вітаўта былі заснаваны 6 касцёлаў: у Крэве (1387), Абольцах (1387), Гайне (1387), Быстрыцы (1390), Навагрудку (1393), Ашмянах (1398). З іх мураваным быў, верагодна, толькі фарны касцёл у Навагрудку, пабудаваны яшчэ да 1385 г. у гонар Усіх Святых, ад якога ацалелі толькі першапачатковыя гатычныя фрагменты: тры капліцы розных памераў і формаў з нервюрнымі скляпеннямі і каляровымі вітражамі.

На працягу XV–XVI стст. мураваныя касцёлы ў формах цаглянай готыкі былі ўзведзены не толькі ў Вільні і Коўне, але і ў невялікіх перыферычных мястэчках мясцовай магнатэрыі і шляхты каталіцкага веравызнання: Уселюбе, Ішкалдзі, Іўі, Гнезне, Геранёнах, Сапезышках, Клецку, Нясвіжы. Па сваёй архітэктоніцы гэта аднанававыя ці трохнававыя залавыя храмы з бязвежавым ці аднавежавым галоўным фасадам, з адной выцягнутай апсідай прэсбітэрыя і тонкімі сценамі, умацаванымі контрфорсамі, унутры перакрытыя нервюрнымі гатычнымі скляпеннямі, а звонку накрытыя высокімі кроквеннымі дахамі, якія прыйшлі ў наш край разам з готыкай.

З вядомых на сённяшні дзень на тэрыторыі Беларусі помнікаў мураванага каталіцкага храма-будаўніцтва найбольш раннім узорам готыкі з'яўляецца ў сваёй аўтэнтчнай аснове касцёл св. Яна Хрысціцеля ў вёсцы Уселюб, размешчаны за 13 кіламетраў на поўнач ад першай сталіцы

Вялікага Княства Літоўскага Наваградка. Касцёл быў пабудаваны, верагодна, па фундацыі канюшага вялікага князя Вітаўта Яна Няміры ў гонар свайго нябеснага патрона. Іншыя звесткі прыводзяцца ў інвентары касцёла за 1849 г. (Нацыянальная бібліятэка Вільнюскага ўніверсітэта, адзел рукапісаў, ф.4, с. 2586), дзе пазначана, што ён заснаваны ў першай палове XV ст. князем Андрэем Услюбскім (Неміровічам, сынам Яна). У 1576 г. па загадзе Мікалая Радзівіла Чорнага касцёл быў прыстасаваны пад кальвінскі збор, а ў 1642 г. зноў вернуты католікам па ініцыятыве біскупа Віленскага Станіслава Давойны. Знешні выгляд услюбскага касцёла, на жаль, значна зменены шматлікімі перабудовамі ў XVI–XX стст. Гэта тычыцца агульнай архітэктонікі, формы вокнаў, характару пакрыцця. У 1980-я гг. помнік быў грунтоўна даследаваны беларускімі рэстаўратарамі, выяўлены пісьмовыя гістарычныя крыніцы па розных этапах яго будаўніцтва, праведзены стратыграфічныя даследаванні.

Першапачаткова будынак складаўся з асноўнага прамавугольнага ў плане аб'ёма (12,8 x 9,8 м) і больш нізкай пяціграннай апсіды даволі значных памераў (23,5 м). У цэнтры малітоўнай залы раскопкамі выяўлены падмурак апорнага слупа, які падтрымліваў яшчэ недасканалае крыжова-зорчатае скляпенне. Асноўны аб'ём быў накрыты высокім двухсхільным гонтавым дахам, які быў аддзеленым ад вальмавага даха над апсідай мураваным франтонам. Высокі мураваны шчыт на галоўным фасадзе ўпрыгожвалі тры высокія стральчатыя арачныя нішы. Тонкія сцены раннегатычнага збудавання ва ўсіх канструкцыйных вузлах умацоўвалі ступеньчатыя контрфорсы, якія мелі вынас да 2 м і шырыню каля 1,5 м. Сёння пад шматлікімі напластаваннямі цяжка ўбачыць

гатычную даўніну ўслюбскага касцёла, але пра яго старажытнасць сведчыць будаўнічая тэхніка. Сцены змураваныя з гладкай цэгла ў тэхніцы лусковай муроўкі з гатычнай перавязкай. Поласці ўнутры сценаў запоўнены дробным бутам і рошчынай. Месцамі бессістэмна выкарыстаны перапаленыя цэгла і цагляныя сеткавыя арнаменты на гранях, што адлюстроўвае пошукі новых дэкаратыўных сродкаў. У канцы XVI ст., калі святыняй валодалі кальвіністы, быў зменены характар перакрыцця ўнутранай прасторы, гатычныя скляпенні заменены драўлянай столлю, разабраны апорны слуп і часаны контрфорсы і нервюры гатычных скляпенняў. У 1788 г. будынак храма пацярпеў ад пажару, быў перабудаваны ў 1790–1800 гг., яшчэ раз помнік быў перабудаваны ў 1841–1849 гг. Каля 1897 г. да галоўнага фасада касцёла была прыбудавана магутная трох'ярусная вежа-вестверк у стылі несапраўднай готыкі. На фотаздымках 1930-х гг. бачны вынікі дзейнасці рэстаўратараў Заходняй Беларусі віленскай школы. У 1988–1991 гг. касцёл быў адноўлены і рэкансэраваны пад тытулам святога Казіміра.

Наступным крокам у развіцці беларускага мураванага каталіцкага храмабудавання з'яўляецца касцёл Найсвяцейшай Тройцы ў Ішкалдзі (Баранавіцкі р-н), пабудаваны да 1471 г. (дата асвячэння) па фундацыі «дзедзіча Услюба» Мікалая Неміровіча, спадчынніка Яна Няміры. На шчасце, Тройцкі касцёл амаль цалкам захаваў сваю аўтэнтчную структуру амаль такую ж, як у папярэдніка. У другой палове XVI ст. па загадзе М. Радзівіла Чорнага касцёл Найсвяцейшай Тройцы быў прыстасаваны пад кальвінскі збор, у 1641 г. вернуты католікам, але падчас руска-польскай вайны сярэдзіны XVII ст. ён быў моцна пашкоджаны. У 1866 г. касцёл зачынілі, а з 1868-га па 1919 г. яго выкарыстоўвалі як

праваслаўную царкву і адпаведна рэканструявалі. У 1918 г. касцёл зноў быў вернуты католікам, у 1969 г. закрыты; у 1980-я гг. ён быў рэстаўраваны і дзейнічае па прызначэнні.

Архітэктанічная кампазіцыя ішкалдскага касцёла — гэта значна больш дасканалае інтэрпрэтацыя цэнтральнаеўрапейскіх гатычных формаў. Архітэктоніка абодвух помнікаў мае шмат агульнага, але ёсць і істотныя адрозненні, што сведчаць пра пэўную стылёвую эвалюцыю. Ішкалдскі касцёл складаецца з прамавугольнага ў плане залавага аб'ёма і роўнавысокай з ім выцягнутай пяціграннай апсіды прэсбітэрыя з сакрыстыяй з паўночнага боку. Агульныя параметры будынка 26,4 x 13,5 м. У месцы далучэння вялікай двухпавярховай сакрыстыі да асноўнага аб'ёма далучаны вежападобны аб'ём у чвэрць круга з вітымі ўсходамі, што вядуць у патайную скарбніцу і ў паддашак. Адначасова гэтая вежачка ўмацоўвае вугал будынка, нахшталт контрфорса.

Асноўны аб'ём накрыты высокім клінападобным дахам, які па вышыні роўны сценам збудавання. Дах апсіды аддзелены ад асноўнага мураваным франтонам. Апсіда прэсбітэрыя крыху больш вузкая за асноўны аб'ём, таму пры захаванні агульнага вугла нахілу даха вільчык над ёй больш нізкі, што стварае дынаміку кампазіцыі ад алтара да ўваходу. Масіўны мураваны шчыт даха на галоўным фасадзе падтрымліваюць контрфорсы. Яго магутныя схілы маюць ступеньчата-пластычны абрыс, які працягвае тэму дыяганальна пастаўленых вуглавых контрфорсаў. Важкасць шчыта змяняюць і надаюць яму прасторавую ўстойлівасць плоскія паўцыркульныя арачныя нішы, якія выконваюць адначасова разгрузачную і дэкаратыўную функцыю.

Унутры прастора асноўнага

аб'ёма падзелена чатырма крыжападобнымі слупамі з узаемна перпендыкулярнай сістэмай падпружных арак на тры навы, з якіх бакавыя ўдвая больш узкія за цэнтральную, але роўныя з ёю па вышыні. Крок апораў аднолькавы, раўнамерны. Усе травеі перакрытыя крыжовымі з нервюрамі скляпеннямі аднолькавай вышыні, што надае інтэр'еру залавы характар. Роўная з імі па вышыні квадратная ў плане віма прэсбітэрыя злучана з кафаліконам стральчатой аркай і перакрыта зорчатым нервюрным скляпеннем. Па шырыні алтарная апсіда большая за цэнтральную наву.

Сцены храма ў канструкцыйных вузлах умацаваны контрфорсамі, якія дакладна адпавядаюць сістэме падпружных арак. Контрфорсы на вулах асноўнага аб'ёма і апсіды пастаўлены дыяганальна і маюць ступеньчата-пластычны абрыс, што адпавядае характару размеркавання на іх нагрузкі. Контрфорсы на бакавых фасадах былі, відавочна, счасаны ў больш позні час. Лагічнае і прафесійнае канструкцыйнае вырашэнне дазволіла зрабіць сцены ішкалдскага касцёла па-гатычнаму тонкімі, а інтэр'ер адкрытым і светлым. Строгая і лаканічная кампазіцыя гатычнага храма вызначаецца надзвычайнай маналітнасцю і цэласнасцю.

У гарманічным архітэктурна-мастацкім абліччы помніка асабліва прыцягвае дэкаратыўнае афармленне галоўнага фасада. У ім далейшае творчае развіццё атрымаў матыў плоскіх арачных нішаў, якім нададзена ярусна-ступеньчатая кампазіцыя і двухбаковая люстэркавая сіметрыя. Вось сіметрыі акцэнтуюе стральчаты ўваходны праём, над якім у тры ярусы размешчаны паўцыркульныя арачныя нішы і круглая ніша на самым версе фасада. Бакавыя нішы размешчаны сіметрычна, але не на адным ўзроўні з цэнтральнымі, а крыху ніжэй, што падкрэслівае

ступеньчатую вертыкальную дынаміку агульнай кампазіцыі, надае ёй вытанчанасць. Нішы ўпрыгожваюць таксама паверхні ступеньчатых контрфорсаў. Першапачаткова выбеленыя плоскасці нішаў стваралі кантраснае колеравае спалучэнне з адкрытай муроўкай сценаў, што стала ўлюбёным дэкаратыўным прыёмам беларускай готыкі. Будынак касцёла ўзведзены з гладкай цэглы на вапнава-пясчанай рошчыне ў тэхніцы балтыйскай муроўкі. У ніжняй частцы ў муроўку сценаў уведзена перапаленая цэгла, якая, у адрозненне ад уселюбскага касцёла, ужо арганізавана ў арнаментальны сеткавы узор як элемент дэкаратыўнага афармлення. Каларыстычнае вырашэнне храма ўзбагачалася пакрыццём даха зялёнай паліванай дахоўкай.

Да другой паловы XIX ст. сцены звонку не былі атынкаваныя, але ўнутры, як вынікае з інвентара 1782 г., скляпенні і апорныя слупы былі распісаныя фрэскамі з выявамі святых, геаметрычнымі і расліннымі арнаментамі. Ужо ў той час фрэскі знаходзіліся ў дрэнным стане. Дакладная дата стварэння роспісаў невядомая. Лічаць, што яны выкананы не пазней за 1537 г. На іх стварэнне, верагодна, паўплываў багаты фрэскавы роспіс Дабравешчанскага сабора праваслаўнага манастыра ў Супраслі. Яшчэ адну адметнасць можна бачыць у паўцыркульнай, а не стральчатой форме арачных нішаў і аконных праёмаў. Адрозна ад заходніх гатычных узораў, даволі вялікія вокны размешчаны толькі на паўднёвым фасадзе асноўнага аб'ёму і апсіды, а з паўночнага боку іх няма. Гэты прыём дазваляў добра асвятліць інтэр'ер касцёла і адначасова абараніць яго ад неспрыяльных кліматычных умоваў, залішняй аэрацыі і стратаў цяпла.

Касцёл Найсвяцейшай Тройцы ў Ішкалдзі не мае ўзнёслай вертыкальнай кампазіцыі, ажур-

ных канструкцый, багатага скульптурнага аздаблення, уласцівых гатычнай архітэктурцы Заходняй Еўропы. Зрокава ён масіўны і важкаваты, але яго своеасабліва скульптурная пластыка, дзе зусім няма прамых ліній, зграбныя прапорцыі сценаў і контрфорсаў, імклівая дынаміка шчыта даха не пакідаюць сумневу ў яго гатычным характары, трактованым на мясцовай глебе вельмі самабытна і творча. У гэтым помніку найбольш яскрава выяўлены асноўныя архітэктурна-мастацкія дасягненні беларускай касцельнай готыкі.

Касцёл у Ішкалдзі мне ўпершыню давалося ўбачыць зімой, у снежні 1969 г., у занябаным стане, калі яго зачынілі. У той час у БССР распачаўся грамадскі рух па ахове помнікаў гісторыі і культуры краіны, і мы, актывісты руху і аматары даўніны і прыгажосці, спрыялі далейшаму вывучэнню, выратаванню і аднаўленню гэтага выдатнага помніка айчыннага дойлідства...

...Карыстаючыся нагодаю, хачу сказаць, што я супрацоўнічаю з часопісам «Наша вера» з трэцяга нумара 1997 г. па пытаннях сакральнага дойлідства Беларусі з мэтай раскрыцця яго высокага мастацкага ўзроўню, складанай сацыяльнай гісторыі і нацыянальнай самабытнасці. У выніку мною апублікаваны ў часопісе каля 30-ці артыкулаў. Можна сказаць, што я пераважна адна вяла рубрыку «Архітэктурна» і адначасова сама чэрпала з часопіса разнастайныя веды і светапоглядныя разважанні, якія ўзбагачаюць і даюць надзею. Удзячная ўсім калегам, аўтарам і выдаўцам, якіх шчыра віншую з юбілейным 100-м нумарам выдання.

Эдвард-Баніфацы Паўловіч,
аўтапартрэт, 1853 г. Палатно, алеі.
Нацыянальны музей Літвы.

«Кожны дзень зацірае сляды дня пражытага...»

Слова пра Эдварда Паўловіча —
мастака-мемуарыста

Адкажыце мне (і тым самым — падкажыце): як гэта можна сталаму чалавеку (а ў пазамінулым стагоддзі 60-гадовы век чалавека раўняўся ці не 75-гадоваму дзядулю XXI ст.) пісаць успаміны пра жыццё сваё пражытае і ані разу не згадаць... месца ўласнага нараджэння?! У чым прычына?

Да прыкладу: нашая слынная паэтка Ларыса Геніюш (моладзь сучасная любіць слова «культывая») сваю знакаміта трагічную кнігу ўспамінаў «Сповідзь» распачынае біблейным: «Благаслаўлены родны дом, гдзе бацькі і ўся дарагая сям'я. Благаслаўлены маленькі кусочак роднай, бацькавай зямлі на вялізнай планеце, які называўся Жлобаўцы»...

А ў чалавека выходзіць некалькі кніг успамінаў, прытым адна з іх вытрымлівае ці не тры перавыданні (!), г.зн., яе аўтару тэкст можна «дапрацоўваць і дапаўняць»: «Успаміны з-над Віліі і Нёмана» (Львоў, 1882; 1883; 1901). Аднак пачынаецца яна не запеўнай гасаннай пра маленства, а пра грамадска-палітычны стан сучаснасці: «Быў час, калі сярод грамадскай працы на Літве сваю думку можна было выказаць гучна [голосна] і публічна».

Чалавек гэты — не шараговы дзеяч культуры, бо на спадчыну яго могуць па праву прэтэндаваць і ганарыцца сама бедна чатыры народы: Летува (дзе ён нарадзіўся ў былым мястэчку Тургеляй Троцкага павету; гэта цяпер *Vilniuskі* павет); Украіна (дзе пахаваны на старадаўніх Лычакоўскіх могілках у Львове); Польшча (на мове яе народа напісаў усе свае літаратурныя творы), ну і наша айчына Літва-Беларусь, дзе, згодна адзначаным успамінам, прайшлі ягоныя найлепшыя залатыя гады. Прынамсі, загалюкі выданняў сведчаць пра памяць, прыкутую да абшараў беларускіх палеткаў і ягоных хыхароў: «Успаміны з-над Віліі і Нёмана» (згаданыя вышэй перавыданні); «Успаміны: Наваградск — турма — выгнанне» (1887); «З падарожжа

па Літве» (1890); «З успамінаў: Год 1846»; (1898); «З жыцця літвіна» і «Мае ўспаміны з часоў настаўнічання на Літве колькі дзясяткаў год назад» (абодва 1904 г.), «Двое памятных дзён у Менску, 1863 г.» (1906) ды інш.

Імя мемуарыста — Эдвард-Баніфацы, сын літоўскага каморніка Франца Паўловіча і Кунегунды з Пагарэльскіх. Па ахопу і плёну выдадзенага Эдвард Паўловіч — самы пладавіты мемуарыст пазамінулага стагоддзя. Праўда, з той пералічанай ягонай аграмаднай і каштоўнай мемуарыстыкі на тысячы старонак мы сёння не ведаем анічагусенькі, паколькі яна напісаная на «лаціне XIX стагоддзя»: польскай мове, і дасюль не перакладзеная. Унікальнасць усяго, што выйшла з-пад ягонага пяра і тым самым пакінута нам, нашчадкам, яшчэ належыць ацаніць. І ўнікальнасць не проста мастацкага стылю, захапляльнага сюжэту (памытаем, што самы «круты» сюжэт прыдумвае само чалавечае жыццё), але і феноменальнасць ягонай памяці, якая, да прыкладу, падаравала нашаму пісьменству цэлага паэта: Францішка Савіча.

*Там блізка Піньска на шыроком полі,
Дзе між лугамі плыве Струмень быстры,
Там сідзя Літвін расказваў сваю долю...*

Амаль сотняй беларускіх паэтычных радкоў (з выразным палескім каларытам) узбагаціў Эдвард Паўловіч айчыннае прыгожае пісьменства.

Як верш Паўлюка Багрыма (урывац) з'яднаны з імем першапублікатара Ігнася Яцкоўскага (таксама мемуарыста), як паэма «Слова пра паход Ігаравы» прыгадваецца ў тандэме з прозвішчам графа Мусіна-Пушкіна, што адшукаў яе, гэтак імя нашага паэта сярэдзіны XIX стагоддзя Францішка Савіча [каля 1815-га — каля 1845-га] ва ўсіх энцыклапедычных крыніцах згадваецца разам з прозвішчам першапублікатара Э. Паўловіча.

Эдвард Паўловіч. «Парафіяльны касцёл у Ішкалдзі», 1848 г.
Бібліятэка Віленскага ўніверсітэта.

Магіла Эдварда Паўловіча
на Лычакоўскіх могілках у Львове.
Фота Ігара Мончука.

Унікальнасць адзначанага — яскравы прыклад таго, што «матэрыяльная каштоўнасць аднаго чалавека» (ягоная памяць) ператвараецца ў каштоўнасць духоўную, узбагачаючы цэлы народ. Да прыкладу, калі мне шчасціць у архіве адшукаць «кракаўскі» спіс класічнага твора «Тарас на Парнасе» з невядомымі строфамі ў «кананічным» тэксце паэмы або беларускі верш Вайніслава-Казіміра Сулімы-Савіча-Заблоцкага «Гэй, Баяне Украінскі, гутарку табе я сказаў бы, беларусін...» — гэта, насамрэч, толькі пытанне часу, калі тая ці іншая мастацкая пярэчка вырвецца з рукапісных кайданоў маўчання, з-пад напластаванага архіўнага пылу. Тое ж, што зацывтаваў у сваіх каштоўных успамінах Эдвард Паўловіч, засталася арыгінальным і непаўторным. Як арыгінальным і непаўторным засталіся мастацкія карціны і абразы, створаныя ягоным пэндзлем. Польскія мастацтвазнаўцы, пералічваючы палотны Э. Паўловіча, адзначаюць пераважна «касцёльную тэматыку» (образ святога Дамініка паводле Тыцыяна ў наваградскай фары, партрэт Станіслава Косткі паводле **Ribery** ў капліцы тамтэйшай гімназіі, абраз святой Тэлімэны і інш.). Аднак з-пад пэндзля і алоўка мемуарыста-мастака выйшлі і арыгінальныя палотны ды краявіды. Адзін з іх — выява гатычнага касцёла другой паловы XVI у Ішкалдзі — упрыгожыла юбілейны 100-ы нумар «Нашай веры».

Спадзяемся, калі неўзабаве, у 2025 годзе (на адшуканай нядаўна магіле ў Львове чамусьці аднаставаны год «1815»), мы прычакаем удвая важкі

юбілей самога мастака, мемуарыста, педагога, актора, рэжысёра, дэкаратара, спецыяліста-кансерватара, музейшчыка, архівіста Эдуарда Паўловіча, выбар на афармленне тома выдання ягонай творчай спадчыны будзе больш багатым і не паўторыць вокладку нашага часопіса.

Філасофію, уласнае думанне і прычыны, якія штодня штурхалі творцу да актыўнага дзеяння, мастак-мемуарыст аднаставаў у адной з рэфлексій, якіх гэтак багата на старонках ягоных шматлікіх кніг:

«*Нехта можа сказа, што згодна духу часу, які паравым цягніком гоніць па дарозе ўтылітарызму, сентыменталізмам патыхае ці роздум над былым або перапісанне рэчаў, якіх сам час спісаў-актываваў [адаста склаў у архіў], бо ўсё тое, што прамінула, перастала існаваць, яно непатрэбнае, а таму і казаць пра яго няварта. На гэта адкажу: адвечным парадкам рэчаў кожны дзень зацірае сляды дня пражытага; на руінах гадоў новыя гады ўзводзяць новае, і новы матэрыял будзе збірацца на будучых руінах... Што са смерці паўстае жыццё і наадварот. Але менавіта таму, што ўсё змяняецца, як змяняецца аблічча каханай істоты, складзенай у труну <...> — пакуль яшчэ час, а найболей злая воля не зменіць твая мілыя для нас рысы і абліччы — ухانیць, аднавіць іх, перш чым века труны не замкне назаўжды іх, належыць захаваць хоць ценю яго для вечнай памяці, а нярэдка дзеля перасцярогі й навукі...»*

Язэп Янушкевіч

Ірына Багдановіч

Паэт-рамантык і сябра Адама Міцкевіча:

Творчасць Антонія Эдварда Адынца
ў святле 200-годдзя рамантызму

У юбілейным, 100-м нумары часопіса «Наша вера», вельмі дарэчы будзе ўшанаваць таксама і знакавы сёлетні юбілей: 200-годдзе рамантызму ў літаратуры і культуры нашага краю. Фармальны адлік яго выпадае на 1822 год, калі ў Вільні быў выдадзены першы томік вершаў Адама Міцкевіча «Роезуе», куды ўвайшлі балады і рамансы аўтара, а таксама яго тэарэтычны трактат «Аб рамантычнай паэзіі». Менавіта з выхадам гэтага зборніка рамантызм сцвердзіў сябе як вызначальны мастацкі напрамак у літаратуры польска-беларускага культурнага памежжа, а творы, якія ўвайшлі ў кнігу, сталі выяўленнем жанрава-стылёвай узорнасці новага напрамку.

Романтызм, як вядома, заявіў сябе не проста як напрамак у еўрапейскіх літаратурах канца XVIII — першай трэці XIX ст., ён утварыў цэлую культурную эпоху, што прыйшла на змену Асветніцтву і класіцызму, змяніўшы саму парадыгму светаўспрыняцця і іерархію каштоўнасцяў. Найважнейшую ролю ў гэтай парадыгме адыгрываюць пачуцці чалавека, яго ўнутраны стан, або ўспрыняцце рэчаіснасці сэрцам, «унутраным» духоўным «зрокам», які дазваляе бачыць «нябачныя рэчы» — чуды. Для асветніцкай эпохі і класіцыстаў з іх «культам розуму» гэта ўсё лічылася другасным або «хімерным», забабонным, а найважнейшым пунктам адліку і крыніцай натхнення для іх была матэрыяльная рэчаіснасць, прырода і ўсе знешнія фактары, даступныя фізічнаму, цялеснаму ўспрымання. Сваёй баладай «Рамантычнасць» Міцкевіч палемізаваў з такімі поглядамі, называючы іх «мёртвымі праўдамі», і прапаноўваў кантраст — «праўды жывыя», пазнанне якіх магчымае не розумам, а сэрцам. Балада заканчваецца менавіта такім заклікам: «*Май сэрца, глядзі*

ў сэрца!» Выбарам такога прыярытэту рамантычнае светаадчуванне злучалася з хрысціянскім бачаннем чалавека, чулае сэрца якога, адкрытае на Бога, здольнае распазнаваць нябачную таямніцу Божай прысутнасці ў свеце.

З актуалізацыяй «культу сэрца» і «свету духаў» рамантыкі пачынаюць шукаць крыніцы натхнення ў фальклору, народных традыцыях, вераваннях, у мясцовай, рэгіянальнай гісторыі, якая класіцыстам таксама здавалася чымсьці маргінальным, не вартым увагі, як і прыватныя пачуцці і станы чалавека — сяброўства, каханне, рэлігійнасць. Спосабам мастацкага пранікнення ў тайны быцця для рамантыкаў становіцца містычны сімвалізм, пачынальнікам якога лічыцца Уільям Блэйк. У баладзе Міцкевіча «Рамантычнасць» ёсць яўная адсылка да яго знакавага містычнага вобразу: «*Свет цэлы ў пылінцы знаходзіш...*». Англіійскія рамантыкі, заснавальнікі «азёрнай школы» Вордсворт і Кольрыдж, ствараюць узоры літаратурнай рамантычнай балады, заснаванай на народных легендах, паданнях пра таямнічыя мясціны і людзей, у жыцці якіх пастаянна прысутнічае штосьці загадкавае, звышрэальнае, не спасцігальнае розумам. Вяршыняй жа рамантычнага пошуку ідэалу, узняцця над рэчаіснасцю стала творчасць Байрана, які паўплываў на ўсю еўрапейскую рамантычную традыцыю. Такім чынам, для рамантыкаў рэальныя звыклыя рэчы ўпісваюцца ў звышрэальную прастору, дзе ўсё дыхае незвычайным і таямнічым, надаючы духоўнае, Боскае вымярэнне гісторыі быцця асобнага чалавека і народа. Ключавым становіцца таксама ідэал свабоды, на якую мае права кожны чалавек і кожны народ, а змаганне за права на свабоду становіцца адной з дамінант-

Ірына БАГДАНОВІЧ — паэтка і літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзілася ў г. Ліда на Гродзеншчыне. Скончыла гісторыка-філалагічны факультэт Гомельскага дзяржуніверсітэта (1978) і аспірантуру пры Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі (1983). Аўтар кніг вершаў «Чаравікі маленства» (1985), «Фрэскі» (1989), «Вялікдзень» (1993), «Сармацкі альбом» (2004), «Прыватныя рымляне» (2006), «Душа лістападу» (2012), «Залатая Горка» (2016), манаграфіі «Янка Купала і рамантызм» (1989), «Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння» (2001), укладальніца зборнікаў «Казімір Сваяк. Выбраныя творы» (2010), «Вінцук Адважны. Выбраныя творы» (2011), «Аляксандр Надсан. Выбраныя творы» (2014) і інш. Перакладае з польскай мовы. Жыве ў Мінску.

Міхал Эльвіро Андрыеілі. «Адама Міцкевіч з Антоніем Эдвардам Адынецам на Везувіі». 1881 г.

часе пісьменнік, сябра Адама Міцкевіча, удзельнік таварыства філарэтаў Антоні Эдвард Адынец (1804–1885). Як і ўсе сябры філамацка-філарэцкага кола, ён быў рамантыкам у творчасці, захаваўшы вернасць рамантычнаму светаадчуванню на працягу ўсяго доўгага жыцця, перажыўшы шматлікія ўзрушэнні, пераслед, эміграцыю, выкліканыя яго ўдзелам у вызвольным руху — паўстанні 1830 года. Паэтычнай творчасці Адынца ўласціва таксама глыбокая духоўная напоўненасць, прасякнутасць рэлігійным светаадчуваннем, біблейнымі матывамі і вобразамі. Сутнасць яго чалавечай і грамадзянскай пазіцыі вызначала любоў да Бога і да Краю, любоў да сяброў і да той справы, адраджэнню якой, пачынаючы ад згуртавання філаматаў, яны горача і аддана служылі, вызнаючы тыя самыя ідэалы, што былі агучаныя Адамам Міцкевічам у яго вядомым філамацкім вершы-маніфесце «Песня [Адама]», напісаным у 1819 г.:

Не возьмем мы хцівасць ва ўжытак,
Прэч, сквапнасці, пыхі насенне!
Наш самы высокі набытак —
Айчына, навука, сумленне! ¹

Пераклад Кастуся Цвіркі.

ных тэмаў у творчасці рамантыкаў. У святле такіх эстэтычных прынцыпаў не дзіўным выглядае тое, што ўлюбёнай крыніцай вобразаў і матываў для рамантыкаў становіцца Біблія — кнігі Старога і Новага Запаветаў.

Яшчэ будучы студэнтамі Віленскага ўніверсітэта — моцнага асяродку асветніцкіх ідэй, Адам Міцкевіч і яго сябры-літаратары з кола філаматаў і філарэтаў адчулі магутны ўплыў еўрапейскага рамантызму і сталі выдатным пакаленнем рамантыкаў у гісторыі літаратуры нашага народа і нашага краю. Балады і рамансы Міцкевіча, выдадзеныя ў 1822 г., ачолілі і натхнілі айчынны рамантызм, які ў 1820–1840-я гг. становіцца вядучым напрамкам, не знікаючы з літаратурнага жыцця і ў наступныя дзесяцігоддзі, мадэрнізуючыся з улікам новых эстэтычных выклікаў часу. Бадай самым прадуктыўным жанрам рамантызму заставалася балада, ліра-эпічная форма якой стварала асабліва прыдатныя ўмовы для спалучэння рэальнага і звышрэальнага. Асабліва любілі рамантыкі-філаматы баладныя сюжэты, звязаныя з возерам Свіцязь, услаўленым у шырока вядомых баладах Міцкевіча «Свіцязь» і «Свіцязянка», Яна Чачота «Свіцязь», Тамаша Зана «Свіцязь-возера». Прывабнымі для творцаў баладаў былі і іншыя тэрытарыяльна-ландшафтныя сімвалы Беларусі, якія знаходзім, напрыклад, у баладах Чачота «Мышанка», «Наваградскі замак», «Калдычэўскі шчупак».

На жаль, далёка не ўсе творы польскамоўных пісьменнікаў нашага краю, прадстаўнікоў рамантызму, перакладзены на беларускую мову і даступныя сённяшняму чытачу. Сярод такіх малавядомых аўтараў застаецца і знакаміты ў сваім

У моладзевым асяроддзі была любімая таксама і напісаная ўслед за гэтым творам Міцкевічава «Песня філарэтаў», дзе паэт працягваў фармуляваць у новых вобразах ідэі сяброўскай салідарнасці, мужнасці і вернасці духу продкаў. Праз некалькі гадоў традыцыю Міцкевіча працягне Антоні Эдвард Адынец, адгукнуўшыся ўслед за сябрам сваёй «Песняй філарэтаў» у 1823 г. Як вядома, у гэтым жа годзе моладзевыя згуртаванні былі выкрытыя царскімі ўладамі, пачаліся арышты і пакаранне ўдзельнікаў. Нібы прадбачыўшы гэта, Адынец пісаў:

З намі будуць нашы леты,
Vivat, брацці філарэты!
Сцерпім мужна, з песняй дружнай
Мы няволі дні! ²

Пераклад Кастуся Цвіркі.

Сяброўства з Адамам Міцкевічам Адынец захавае на ўсё жыццё, перажыўшы сябра на 30 гадоў. Яны сустрэнуцца зноў у Рыме ў 1830 г., на пачатку сваёй эміграцыі. Пасля таго, як таварыствы філаматаў і філарэтаў перасталі існаваць, а многія сябры, у тым ліку Міцкевіч, былі зняволеныя і трапілі ў высылку, Адынец працягваў жыць на радзіме «пад наглядом», аднак удзел у паўстанні 1830 г. змусіў яго да эміграцыі; Міцкевіч жа апынуўся ў Заходняй Еўропе на год раней — у 1829 г., адбыўшы папярэдне турэмнае зняволенне і пяцігадовую расійскую ссылку. Чуласць іх сяброўства адлюстраваная ў вершы «Да Адама Міцкевіча», які Адынец напісаў менавіта з нагоды іх сустрэчы ў Рыме. Адынец годна і сціпла вызначае сваё месца каля славутага сябра, будучага аўтара дрэздэнскіх

«Дзядоў» і «Пана Тадэвуша». У біблейным духу ён акрэслівае ролю і значэнне Міцкевіча як Богам натхнёнага паэта-прарока, на якога «сплывае дух Панскі». Самога сябе ён бачыць толькі водбліскам, адбіткам таго святла, якое пакідае на ім гэтае сяброўства: «*I майму сэриу досыць той надзеі...*» — шчыра прызнаецца ён, параўноўваючы сябе з маленькім светлячком, што ў прысмерку прысеў на адзенні.

Высокая рамантычная ўзнёслаць духу напаўняе і іншыя вершы Антонія Эдварда Адынца, у якіх акцэнтуюцца ідэалы барацьбы за свабоду, любові да роднага краю, сумленнасць і годнасць у нясенні сваіх абавязкаў, ідэалы служэння Богу і Айчыне. Часта яго вершы гучаць як сведчанне хрысціянскай веры, напрыклад, калі ён разважае над евангельскім паняццем Праўды (верш «Праўда») або над тым, якую малітву чуе і прымае Пан Бог («Пацеры») ³. Дарэчы, верш «Пацеры», напісаны яшчэ ў філарэцкі перыяд, у прыжыццёвым выданні 1874 г. аднесены аўтарам да цыклу «Легенды» і мае падзагаловак «З павятовай аповесці», што дае падставы залічыць яго да баладнага жанру «свіцязянскага» тэматычнага цыклу, хоць канкрэтная назва возера тут і не згадваецца, яно выступае як зборны рамантычны ландшафтны сімвал. Асабліва кранаюць зліццём патрыятычных і рэлігійных акордаў у сваім гучанні вершы Адынца, напісаныя пад уражаннем удзелу ў паўстанні 1830 г. і яго паразы. Гэта вершы «Вялікдзень на Літве 1831» і «Габрэйскія мелодыі». Напісаныя неўзабаве пасля паўстання, яны заставаліся ў рукапісах і былі апублікаваныя толькі праз пяцьдзясят гадоў яшчэ пры жыцці аўтара, які зашыфраваў сваё прозвішча зразумелым для дасведчаных псеўданімам *Літвін і прыяцель Міцкевіча*. Публікацыя адбылася ў познаньскім штотыднёвіку «Warta» (№ 406 за 9 красавіка 1882 г.). Паводле гэтага выдання зроблены таксама і нашы пераклады ⁴.

Спадзяюся, што ўпершыню перакладзеныя на беларускую мову вышэйзгаданыя вершы Антонія Эдварда Адынца не толькі пашыраць нашы ўяўленні пра яго багатую і цікавую літаратурную спадчыну, але стануць сімвалічным падарункам да 200-годдзя рамантызму і прыгожым юбілейным паэтычным букетам для 100-га нумару часопіса «Наша вера».

¹ Філаматы і філарэты: Зборнік / Укладанне, пераклад польскамоўных твораў, прамова, біяграфічныя даведкі пра аўтараў і каментарыі К.Цвіркі. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1998. – С. 35.

² Тамсама. С. 352.

³ Пераклады вершаў «Да Адама Міцкевіча», «Праўда», «Пацеры» зроблены паводле выдання: POEZYE Antoniego Edwarda Odyńca — Wydanie czwarte poprawne i rozmnożone. Tom I. — Warszawa, 1874.

⁴ Яшчэ адзін верш Адынца з гэтай публікацыі — «Ковенская даліна», прысвечаны легендарнай гераніі паўстання Эміліі Плятэр, у нашым перакладзе ўжо друкаваўся ў часопісе «Наша вера» (2020, № 4. С. 35).

Антоні Эдвард Адынец

ВЯЛІКДЗЕНЬ НА ЛІТВЕ 1831

Сённяя каму стол свянцоны гатуеш?
Каму, літоўская гаспадыня?
Ўсе на вайну пайшлі, бачыш і чуеш:
Плачуць літвінкі ў кожнай хаціне.

Стол на дзядзінцы ставяць ля ганку,
Ўвесь падапханы зеллем зялёным,
Водар ялінкі — па-над баранкам,
Побач з харугвачкай белай з чырвоным.

Толькі дзе ж ксёндз — пасвянціць стол той важны?
Нават Імшы няма сённяя ў касцёле —
Ксёндз блаславіў на вайну ўсіх адважных,
З крыжам наперадзе сам іх ачоліў.

Што там за песні, што там за стрэлы?
Ці гукі бітвы, ці Аллелюя?
Люд ідзе з лесу — з ім арол белы,
Як быццам штандар, з ветрам ваюе.

Няхай тых песняў, тых стрэлаў хвалі
Дзень Змёртвыхўстання вястуюць жвава —
Літва і Польшча з мёртвых усталі,
Ідуць паўстанцы — паўстанцам слава!

«Вітаем, госці, вас соллю, хлебам,
Айцоў звычай, матуль мальбамі!
Сын дзесьці ў лесе, пад голым небам,
Вы будзьце ў доме маім сынамі!»

Ксёндз, блаславі! Крыж вазьмі ў далоні!
Асвяці, Пανε, тут, каля ганку,
Ўсіх, хто трывае ў краю абароне,
Крывёй і Мукай Твайго Баранка.

За свет, за вольнасць, як Сын Твой мілы,
Памёр народ наш у дзядоў абліччы —
Ён, як Сын Божы, устане з магілы
І сваіх катаў на суд пакліча*.

1832

* «...Мне выпала пераканацца ў ветлівасці, адвазе і прастаце тамтэйшых земляробаў (у ваколіцы Аўгустова); не сустрэў ніводнай сям'і, што нам не распаўядала б пра сыноў, братоў сваіх, якія пайшлі на вайну, і кожны маліўся за выгнанне ворагаў...

— Мой Яська, як развіднела, пайшоў са стрэльбай у пушчу. Няхай Бог яго сцеражэ, — гаварыла нам адна пачцівая кабета, плачучы...

...Абмінаем Цісоўскія лясы, сонца зайшло, і відаць недалёка пушчу. Ціша, вечар пагодны... Пачулі, як блізка ў касцёліку званы клічуць на пацеры. Мазур гучна адгаварыў «Анёл Панскі...», а потым павярнуў галаву і кажа: — Гэта мудры сакрыстыянін там, хоць няма ксяндза, рэгулярна б'е ў званы на пацеры.

— А дзе ж ксёндз? — запыталіся мы.

— Ох, ксёндз ужо даўно з двустволькай і з крыжам пайшоў на ворага. Пачцівы гэта ксёндз, а якія ён навуці правіў!..»

«Першыя дні красавіка 1831 г. у Літве» (урывак з сучасных успамінаў). Пісаў у Дрэздэне ў красавіку 1832 г. І.Д. (крыптанім). Познань 1880 г. Адбітак з «Кур'ера Познаньскага», с. 44–46.

ГАБРЭЙСКІЯ МЕЛОДЫ

I.

Плачце, народы! Плачце з Ізраэля долі,
Наша вера ў пагардзе, Айчына ў няволі!
Мы выгнанцы, няшчасныя падарожныя,
Там, дзе жыў наш Пан Бог, — пануюць бязбожныя.

Хто нам дапаможа, тулячоў хто прымае?
Калі ж зноў нам сіёнская арфа зайграе?
Загучыць нам калі песня-гімн перамогі,
Прывядзе да хвалы, верне край нам, убогім?

О мы, племя ног бледных і смутнага сэрца!
Нас гняце пераслед і зласлівы блюзнерца,
Птушка мае гняздо, звер лясны — свае норы,
Людзі — дом свой, а мы нават трунаў не маем у горы!

II

Над Ярданам гайсае чужак на вярблюдзе,
На Сіёне бязбожнік чыніць крывасуддзе,
На Сінаі дымяцца алтары Ваала —
А Ты, Божа, маўчыш, няўжо зла яшчэ мала!

Не наракай, Ізраэлю, Бог сам адмераў
Кару табе за тое, што ты не паверыў,
Цябе Ён збудзіў, каб ты здабыў перамогу,
Надзею паслаў, ты ж звёў яе на трывогу.

Бог кліча: устань, хадзі вольны, даверся цуду!
Ты што ў адказ? — Не магу, баюся, не буду...
Вораг твой чыніць бяду, кажа: я табе бог.
Цешся! Бог чуе! Твой вораг — і вораг Яго!

А Бог пыхлівых і здрадных на згубу выдасць,
Збаўцу пашле Ізраэлю з роду Давіда,
А народ верны зрыне захопніка трону,
Ўзыдзе спяваць хвалу Пану на верх Сіёну.

1832

ДА АДАМА МІЦКЕВІЧА

Ты мне зайздросціш: на мяне прызмрокам
Сеў светлячок святаянскі; *
Ты, на якога агністым патокам
Натхнёна спывае дух Панскі!

Ты, прамяніць ад каго ў арэоле
Бляскам хвала, Праўда, сіла,
Каб сэрцам братнім у смутку й нядолі
Зорка надзеі свяціла!

О, дык жа ведай, што пры тваім боку —
Крыніцы маіх натхненняў —
Малы святляк той, ледзьве бачны ў змроку,
Ёсць славы маёй вымярэннем.

І майму сэрцу досыць той надзеі,
Што, як і ён, ва ўспаміне,
Водбліск прыязні тваёй і ідэі
На мне свой адбітак пакіне.

1830 г., Рым

ПРАЎДА

Што ёсць Праўда? — Ад Пілата
Свет запытвае заўзята,
І суд свету Праўду тую,
Зноў, як і тады, ўкрыжуе.

Той, хто хоча ў людскім свеце
Праўду ўсё ж знайсці, прывеціць,
Хай не там яе шукае,
Дзе яе свет забівае.

Адзін толькі Праўду ведаў,
Жыў у ёй, захоўваў строга,
Але ж чым ёсць? — не паведаў,
Толькі паказаў дарогу.

Сам Ён — вобразам адвеку
Праўды: Бога — ў чалавеку;
І да Праўды ёсць дарога:
Ў чалавеку йсці да Бога.

Ў той дарозе Ён і сёння
Нам кіроўцам, мэтай, шляхам,
Яго Слова — нам паходняй,
Яго Крыж — дарожным знакам.

1854

*З польскай мовы пераклала
Ірына Багдановіч.*

*Паводле: Warta. Tygodnik poświęcony
nauce, rozrywce i wychowaniu.
— Poznań. 1882 dnia 9 kwietnia.*

* У ваколіцах Рыма і, несумненна, у іншых месцах Італіі, ёсць мноства паветраных светлякоў, якія пачынаюць лётаць на змярканні.

Аркадзь Шпунт

З нататкаў рэстаўратара

... лязо робіць рэжучыя кругавыя рухі ў плоскасці выключна над слоём пацямнелага лаку, пад якім згасае фактура тонкіх дотыкаў пэндзля... святло і цень прамяністых нябёсаў, бесклапотныя пущы ў аблоках... У рэжучай кромцы скальпеля раптам адбіваецца прамень святлаводу. Узмоцнены оптыкаю блік выклікае ў памяці: «Плещет лагуна, сотней мелких бликов тусклый зрачок казня»... Адрывістыя гукі, якія ўмомант згасаюць у цішыні майстэрні, нагадваюць гучанне клавесіна, якое магло б супадаць з гукам расчыткі жывапісу скальпелем «усухую». Вар'іруецца рытм... *tempo rubato* літаральна — «скрадзены час»... скальпель падразае слой, ператвараючы яго ў пыл... скальпель вяртае час... Франсуа Куперэн, напэўна, здолеў бы ўвасобіць працэс расчыткі жывапісу ў музычнай форме. Напэўна, атрымалася б штосьці накшталт «Жняцоў»... Хутчэй за ўсё, прычынаю прагі збіраць і калекцыяніраваць з'яўляецца жаданне пераканаць сябе, што «пасля смерці не ўсё заканчваецца». На думку Паскаля, звычайны чалавек усё сваё жыццё заняты выключна тым, што збірае рэчы і трымае іх на выцягнутых перад сабою руках для таго, каб закрыцца імі ад відовішча непазбежнай смерці... Не ўяўляю чалавека XVII стагоддзя, якога меў на ўвазе Блэз Паскаль, называючы «звычайным»... музейныя рэчы відавочна сведчаць пра непарыўную еднасць жывых і мёртвых... звычайных... незвычайных.

Аркадзь Шпунт у экспазіцыі НММ разам з калегамі рэстаўратарамі. 29.09.2016 г.

Найбліжэйшы да музейных рэчаў з усіх супрацоўнікаў музея — рэстаўратар. Проста таму што гэта яго праца. Яму дазволена тое, што ў музеі забаронена: дакранацца да рэчаў, браць іх у рукі, бо менавіта рэстаўратар, нават незнаёмы з рэлігійна-фантастычнаю канцэпцыяй рускага касмізму і думкамі Паскаля, вяртае аджыўшую матэрыю да духоўнага пачатку ў той ступені, у якой матэрыял можа пераадолюваць сваю тленную прыроду ў якасці мастацкага вобраза.

Пад рукою рэстаўратара змешваюцца мінулае і сённяшняе, і рэч набывае будучыню <...> Рэстаўратар скіроўвае сваю думку і справу далёка за межы ўласнага жыцця...

* * *

Мастацкі твор — гэта бачная і асягальная рэальнасць. І ў мінулым, і ў сённяшнім. Помнік мастацтва — тым больш сакраль-

нага — генератар памяці. Ён з'яднаны і з вечнасцю, і з усялякаю штохвіліннаю падзеяй. У мінулых стагоддзях ён быў запатрабаваным у пэўным рытуале, і ён запатрабаваны сёння, бо вяртае нашы пачуцці і нашы малітвы да падзеяў былога.

Мінулае і яго Вобраз зліваюцца ў іконе, перадаючы рэальнасць больш рэальную, чым наша хісткая штодзённасць. Зрэшты, людзей заўсёды больш вабіць не рэальнасць, а вобраз рэальнасці, яе сэнсавая эманация, здольная лёгка і хутка працягваць мінулае звонку, змешваючы мінулае з сённяшнім, даючы надзею на яго працяг у будучыні.

* * *

Адчуванне каштоўнасці ўласцівае ўсім людзям, але яно мае розныя ступені развітасці і асабліва выпрацаванае ў рэстаўратараў. Рэстаўратар валодае асаблівым пачуццём прадведання,

Аркадзь ШПУНТ — мастак-рэстаўратар вышэйшай катэгорыі. Нарадзіўся ў 1947 г. у Барысаве. Закончыў мастацкую вучэльню. Навучаўся прафесіі ў майстроў Усесаюзнага навукова-даследчага інстытута рэстаўрацыі. Рэстаўраваў пінскі катэдральны касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі, мінскую архікатэдру Імя Найсвяцейшай Панны Марыі, іншыя помнікі сакральнай архітэктуры і мастацтва. Аўтар аповесцяў-эсэ «Блікі уходяшага дня» (1989), «Момент нуль» (2000), «Тірэ» (2012) і шэрагу сцэнарыяў дакументальных фільмаў. Працуе ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Жыве ў Мінску.

дзякуючы якому (пры адсутнасці рэнтгену) можа выявіцца драма, схаваная паміж слаёў фарбы.

У працэсе рэстаўрацыі адбываецца якаснае пераўтварэнне матэрыі і тонкіх энергетычных структураў, перашапачаткова закладзеных аўтарам у мастацкі твор. Гаворачы моваю алхімікаў, здзяйсняецца «трансмутацыя матэрыі і духу».

Мове рэстаўрацыйнай дакументацыі (думаю, запаўняючы бланк пашпарту рэстаўрацыі) не пашкодзіла б пэўная метафарычнасць у пазначэнні не падуладнай вербальнаму вызначэнню «маласці». Менавіта ад захавання ў распадзе матэрыі гэтай «маласці», што сыходзіць за прастору мастацкага твора, залежаць якасць і сэнс рэстаўрацыі. <...>

* * *

Працэс рэстаўрацыі часам доўжыцца месяцы і нават гады, і тады рэстаўрацыя слухна магла б называцца «Вялікім Дзеланнем».

Рэстаўратар даследуе, тэарытызуе, філасофствуе. Сем правілаў «Алхімічнага збору» Альберта Вялікага не пярэчаць інструкцыі працоўных абавязкаў рэстаўратара помнікаў гісторыі і культуры. Далучэнне чалавека да вечнасці, складовасць і рэцэптурнасць уласцівыя рэстаўрацыі не менш, чым алхіміі. Рэстаўрацыя, як і алхімія, гэта форма аксіялагічнага і прагматычнага ведання.

Алхімія — не навука, не мастацтва, не рэлігія, не філасофія, не рамяство, але і тое, і другое, і трэцяе. Як і рэстаўрацыя.

Падобна алхіміку, рэстаўратар захоплены пошукам універсальнага Алкагесту і марыць пра растваральнік, які здольны растварыць наслаенні на аўтарскім жывапісе, «як цёплая вада растварае лёд».

Тэрмін «алкагест» упершыню на пачатку XVI стагоддзя выка-

Аркадзь Шпунт праводзіць экскурсію па выставе. 14.03.2019 г. Фота Мікалая Новікава.

рыстаў Парацэльс, маючы на ўвазе вадкую субстанцыю, здольную раствараць усё без выключэння.

У XX стагоддзі (1967 год) доктар Чарльз М. Хансэн распрацаваў «Параметры растваральнасці Хансэна». Тры яго параметры можна разглядаць як каардынаты кропкі ў трох вымярэннях, вядомых таксама як прастора Хансэна; чым бліжэй знаходзяцца ў гэтай трохмернай прасторы дзве малекулы, тым большая верагоднасць іх растваральнасці адна ў адной... Для сённяшняга беларускага рэстаўратара «трохкутнік Хансэна» як спосаб прадказання магчымасці растварэння аднаго матэрыялу ў другім — гэта не меншая таямніца, чым Бермудскі трохкутнік, а мара пра ўнікальны растваральнік, здольны выдаліць розныя наслаенні без рызыкі пашкодвання аўтарскага жывапісу, застаецца мараю, і выбар растваральніка і яго выкарыстанне для расчысткі жывапісу застаецца вельмі адказным і рызыкаўным этапам у працэсе рэстаўрацыі.

Адсутнасць даследавання покрыўных дэградаваных стужак або недастатковая дакладнасць аналізу змушае да інтуітыўнага падбору сумесі растваральніка з уласнага досведу, часам без уяўлення пра механізм дзеяння

растваральніка і яго наступствы.

Практычна выкарыстоўваецца механічны спосаб выдалення наслаенняў, гэта значыць фізічнае ўздзеянне на «сухі» слой фарбы ці лаку. У якасці інструменту выкарыстоўваецца востра заточаны хірургічны скальпель, лязом якога паступова зразаецца матэрыял, што ляжыць над слоём аўтарскага жывапісу. І тут не абыходзіцца без ведання тэхніка-тэхналагічных прыёмаў стварэння твора, без інтуіцыі, густу, спрытнасці ўласных рук, вострага зроку і вопыту. Іншыя прыбораў і інструментаў беларускі рэстаўратар пакуль што не мае, і нават калі ён не верыць, што за сваю нядобрасумленнасць або памылку будзе вечна нудзіцца ад каросты разам з алхімікамі і фальшываманетчыкамі па адрасе «круг восьмы, роў дзясяты», вызначаным Дантэ, страх зрабіць непапраўнае пераследуе рэстаўратара. Тым больш — дасведчанага.

Зразумела, гаворка не пра шарлатанаў і фальсіфікатараў. Гаворка пра сапраўдных алхімікаў, «дзеланне» якіх засталася ў гісторыі феноменам культуры Сярэднявечча, і пра рэстаўратараў, якія зрабілі сваё ўсведамленне фрагментарнасці і сваё разуменне вартасці феноменам культуры

гарадоў, якія паўсталі з руінаў Другой сусветнай вайны.

«Што ж, яны былі рамесні-камі, а іх пакорлівасць перад жыццём была агромністаю і прыгожаю», — сказаў Збігнеў Хэрберт пра галандскіх мастакоў XVII стагоддзя. Словы пра пакорлівасць, агромністую і прыгожую, падаліся мне тымі словамі, якія перадаюць сутнасць хладнакроўя і бязмежнай цярплінасці рэстаўратара перад тым, што «прапануе» яму распалая матэрыя мастацкага твора на яго рабочым стане.

Рэстаўратар — выканаўца. Але нават калі ён бездакорна дакладна выконвае калегіяльна зацверджаныя правілы метадалогіі, толькі яго асабістае разуменне дваістай сутнасці матэрыяльнай субстанцыі мастацкага твора вызначае баланс паміж гістарычным і мастацкім аспектам музейнага аб'екта. <...>

У чым асаблівасць вопыту рэстаўрацыі ў сакральным жывапісе Беларусі? Напэўна, у тэхналагічнай разнастайнасці і бессістэмнасці выкарыстання тэхналагічных прыёмаў пры стварэнні саміх твораў. Можна бачыць у гэтым недахоп. Можна, наадварот, убачыць прыцягальную своеасаблівасць і разнастайнасць, выкліканую ўплывам мноства рознабаковых уздзеянняў... палітычных, эстэтычных, канфесійных... Бог ведае якіх яшчэ, калі разбірацца ў гісторыі.

Можна гаварыць пра катастрафічна малую колькасць захаванага, але здагадваем: рэчаў было мноства. І, вызначаючы вартасць адрэстаўраванага, можна меркаваць аб страчаным цэлым, таму што кожная ацалелая ікона сведчыць аб страчаным іканастасе, а алтарная карціна сведчыць пра былы алтар. Пра так званыя «хатнія іконы» (апрача XIX ст. арэалу палескіх гаворак) можна толькі здагадацца, бо іх няма ў сховішчах музея.

Мне вядомая адна — «Перамяненне» з акадэмічнага музея. <...>

Гаворачы пра нашы геапалітычныя асаблівасці, мы апраўдваем знішчэнне помнікаў культуры і самой культуры войнамі, пажарамі, рабункамі. Але варта задумацца над тым, чаму ў 1972 годзе на Гомельшчыне працавала археалагічная экспедыцыя Маскоўскага ўніверсітэта, а не мінскага, якая збірала рэліквіі XV–XVIII стагоддзяў. «Маскоўскія збіральнікі былі задаволеныя», — канстатаваў, магчыма, не без горычы, Адам Мальдзіс. <...>

Калі ўзнікне жаданне азнаёміцца са скарбамі ўласнай спадчыны, дык і слуцкія паясы, і ўрэцкія люстэркі, і налібоцкае, і лагойскае шкло, і сакральны жывапіс можна паглядзець у экспазіцыях і сховішчах музеяў Вільнюса, Львова, Варшавы, Кракава, Масквы, Пецярбурга... ды ці мала яшчэ дзе?.. <...> Крыўдна. Але варта было б не крыўдзіцца, а ўсёю талакою збіраць грошы, рыскаць па свеце, шукаць і выкупляць. Вяртаць на Радзіму страчанае... самасвадомасць. Чым не нацыянальная ідэя? <...>

* * *

Асноўная экспазіцыя сакральнага жывапісу Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі прадстаўленая іконамі і паліхромнай скульптурай XVIII стагоддзя. Аб асаблівасцях сакральнага жывапісу на землях, якія ўваходзілі ў агульнае дзяржаўнае аб'яднанне — польска-літоўска-беларускую Рэч Паспалітую, — тэрыторыю якога мы называем сёння найменнем «Беларусь», яшчэ так і не сказана напоўніцу... Ці можа мне не давялося пачуць? Што пачуеш, калі пра найменне тэрыторыі ніяк не дамовяцца і спрачаюцца дагэтуль, і судзяцца і лінгвісты, і патрыёты...

Захопленыя выказванні пра наіўнасць, святую прастату і дзіцячую непасрэднасць твораў беларускіх багамазаў часам выклікаюць пытанне: няўжо наша «культурная аўдыторыя» настолькі развітая, што можа ацаніць не толькі шэдэўры сусветнага ўзроўню, але і знаходзіць мастацкае ва ўбогай мазні, толькі таму што яна «тутэйшая»?

* * *

Беларускае мастацтва назваў «беларускім» немец Альберт Іпель, які трапіў у Беларусь у складзе 10-й нямецкай арміі падчас Першай сусветнай вайны. Археалаг Іпель убачыў адрозненне мясцовых іконаў ад рускіх, польскіх і ўкраінскіх і першым назваў іх «беларускім мастацтвам» — «Die Weissruthenische Kunst». У 1918 годзе Альберт Іпель арганізаваў выставы «адкрытага ім» мастацтва ў Вільні і ў Мінску...

Мікалай Шчакаціхін, апынуўшыся ў Мінску ў 1922 годзе, ужо праз паўгода гаварыў і пісаў па-беларуску. Для вучонага, які валодаў 12-цю мовамі, гэта, пэўна ж, было не вельмі складана, а пісаў ён гэтак, што проста наталяешся музыкаю яго словаў, калі чытаеш апісанне мінскага Святадухавага сабору і старажытных іконаў. Ён сістэмна пачаў даследаваць мастацтва Беларусі ў пачатку XX стагоддзя, убачыўшы яго як бы збоку, вачыма вучонага, і заклаў падмурак яго вывучэння... Зрэшты вядома, чым гэта скончылася. Можна, таму ніхто не прадоўжыў яго пачынанняў? І магчыма, сёння варта прадоўжыць іх з таго месца, на якім яго спынілі...

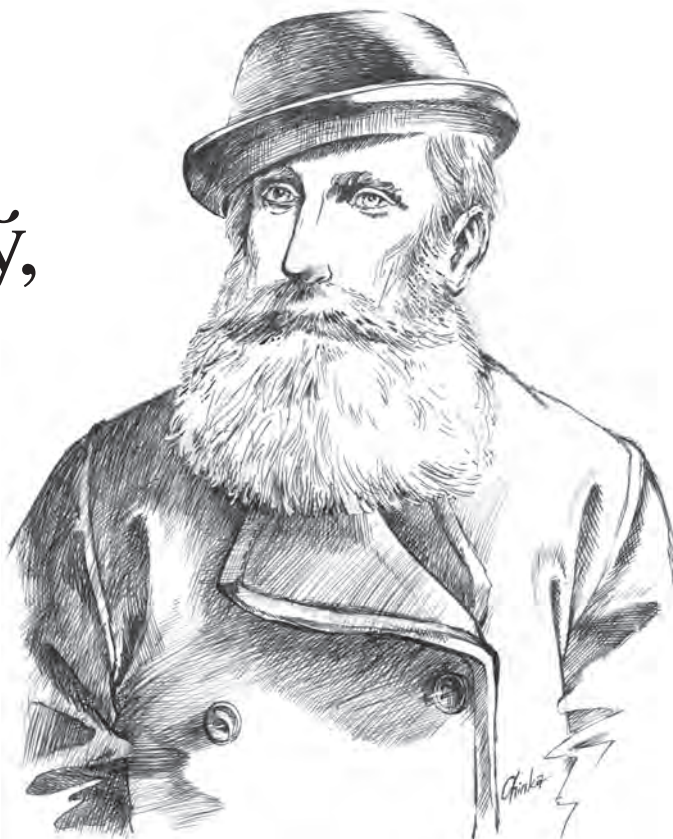
Юры-Альбэрт-Павал ЛЯСКАРЫС.
Мастак Галіна Хінка-Янушкевіч.

Язэп Янушкевіч З роду Палеалóгаў, або Юры ЛЯСКАРЫС — невядомы паэт і паўстанец...

*Спадар Ляскарыс дарэмна захапляецца тым,
што ён Літвін...*

*Паэт шляхетнага пачуцця замілавання да краю
не павінен знявольваць сябе ў межах цеснай правін-
цыяльнасці.*

З прыжыццёвых крытычных водгукаў.

Якая Ты багатая, Беларусь-Літва, што і ў XXI стагоддзі можаш дазваляць сабе раскошу адкрываць уласныя невядомыя духоўныя скарбы ажно з пазамінулых стагоддзяў! Скарбы, якія іржа не точыць, моль не есць: невядомыя імёны нашых далёкіх продкаў-герояў.

Юры ЛЯСКАРЫС (1828–1888) — адзін з іх.

Гэтае прозвішча не сустрэнецца вы ў аніводнай айчыннай энцыклапедыі-даведніку, пачынаючы ад вузкагаліновай «Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі» (пачатку 1980-х гадоў) да адмысловай сямітамавай «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» (ЭГБ; Мінск, 1993–2003). У апошняй, прыкладам, пра род, з якога выйшла некалькі дзеячаў з прозвішчам «Ляскарыс», слыхных у гісторыі ВКЛ, не тое што

няма прысвечанай хоць бы адной асобнай персаналіі, але наогул не прыгадваецца.

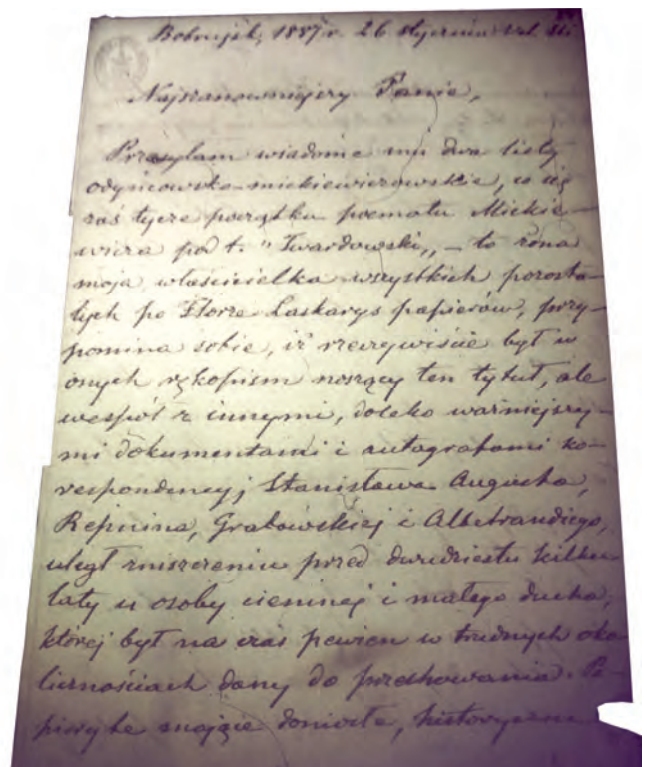
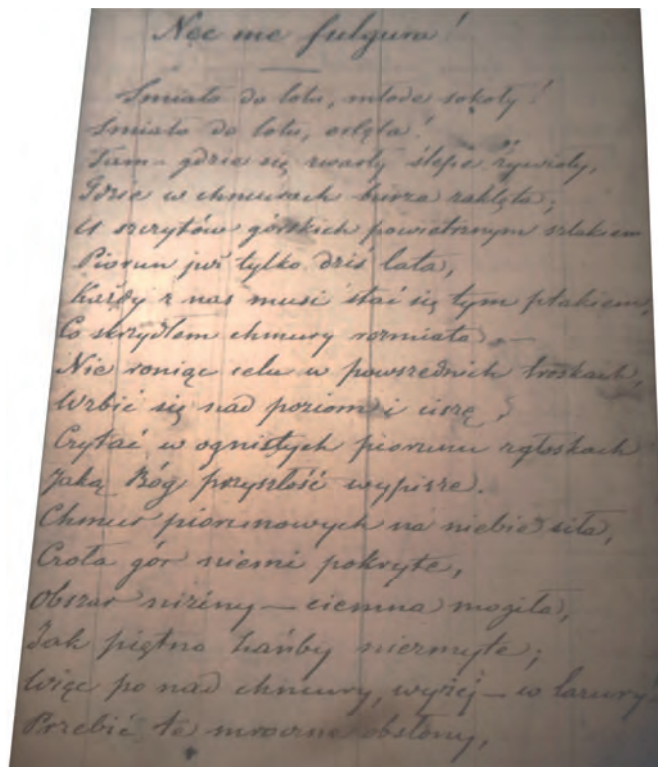
Тым не менш, у пазамінулым стагоддзі Юры Ляскарыс стаў аўтарам сотні публікацый, аднатаваных цяпер у польскіх даведніках-картагэках. І гэта, падазраю, пакуль не поўны бібліяграфічны спіс. А яшчэ ж Ляскарыс-літаратар быў і аўтарам асобных выданняў, зборнікі якога «*Kartki z życia*», «*Urywki z rozmowy oryginalnie wierszem spisany*», «*Pieć hymnów*», «*Ludzie prości*», «*Rarogi salonowe*», «*Rarogi obywatelskie*» ды іншыя выдаваліся не толькі ў старадаўняй сталіцы краю — у Вільні. Кнігі й альманахі з ягоным удзелам выходзілі на землях этнаграфічна польскіх, у Варшаве ды Познані. Гэта адтуль потым будуць папракаць Юрыя Ляскарыса за «лішні»

літвінскі патрыятызм і тэматыку. І сёння там ён уганараваны хіба што асобнымі артыкуламі ў даведніках кшталту «Польскі біяграфічны слоўнік» (1971 г., т. 16), а на сваёй радзіме забыты. Відавочна таму, што не пісаў на мове людю, сярод якога жыў.

Наогул, рыхтуючы гэты нарыс пра забытага творцу, сутыкнуўся з няпэўнасцю (зрэшты, традыцыйнай) што да месца нараджэння творцы і што да месца ягонага апошняга спачыну. Айчынным даследчыкам культуры нашага пазамінулага стагоддзя да такога не прывыкаць. А вось польскім калегам фармулёўкі «нарадзіўся каля Вільні» і «памёр у Вілейскім павеце» або «пахаваны ў Даўбарове пад Радашкавічамі» відавочна падаюцца ў розных навуковых артыкулах «некамфортнымі» з-за сваёй прыблізнасці.

Язэп ЯНУШКЕВІЧ — літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук. Нарадзіўся ў мястэчку Ракаў у 1959 годзе. У 1981 г. скончыў філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта, у 1984 г. — аспірантуру ў Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы Акадэміі навук Беларусі.

Аўтар звыш 400 публікацый, у тым ліку кніг «Беларускі Дудар: Праблема славянскіх традыцый і ўплываў у творчасці В. Дуніна-Марцінкевіча» (1991); «У працэсе знаходак: З адной вандроўкі ў архівы Варшавы, Вроцлава, Кракава» (1994); «Неадменны сакратар Адраджэння: Вашлаў Ластоўскі» (1995); «За архіўным парогам» (2002). На высокім тэксталагічным узроўні падрыхтаваў і выдаў творчую спадчыну шматлікіх дзеячаў беларускай культуры і літаратуры: аднатомнікі твораў Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча (1984, 2001), Францішка Багушэвіча (1991, 1998, 2001), Вацлава Ластоўскага (1997, 2001).

«Nec me fulgura!» — «І нават маланкі мяне не спыняць!»

Дэвіз над гербам Ляскарысаў, нашчадкаў візантыйскіх імператараў у Ніццы.

Невядомыя аўтографы Юрыя Ляскарыса: вершаваны і эпісталажны (ліст з Бабруйска, датаваны [высланы] 26 студзеня 1887 г.).

Імпульсам да напісання гэтага нарыса стаў якраз адзін адказ на «няпэўнасць». Дзякуючы дапытлівасці Аляксея Янушэўскага, неабыякавага краязнаўцы і няўрымслівага даследніка памятных мясцін (і асабліва могілкаў), звязаных з падзеямі паўстання 1863–1865 гадоў на нашай Бацькаўшчыне, а таксама ягонаму зацікаўленню лёсамі саміх удзельнікаў, зусім нядаўна, на пачатку вясны бягучага 2022 года, ім была адшуканая магіла паэта-паўстанца. Адшукалася яна на парафіяльных могілках у мястэчку Радашкавічы з строгім лаканічным надпісам: «Юры [Ежы] ЛЯСКАРЫС, нар[адзіўся] 1 кастрычніка 1828 г. пам[ёр] 9 чэрвеня 1888 г.»

Што паказальна, на месцы пахавання знаходзяцца фактычна два (!) надмагільныя помнікі: адзін з іх — чорны граніт, другі — чырвоны мармур. На абодвух прозвішча паўстанца выбіта разам з прозвішчам ягонага каханай жонкі, графіні Антаніны Забелы: «...Антаніна з Забелаў,

нар[адзілася] 22 лютага 1835 г. / пам[ерла] 22 ліпеня 1888 г. Супакой іх душам!»

На жаль, месца іхняга супачыну занябалае: помнікі зрынутыя з пастаментаў і валяюцца (калі так можна казаць пра цяжэзныя гранітныя пліты). Дзікая эпоха савецкай антырэлігійнасці пакінула сваю пячатку не толькі на гэтых магілах. Упершыню наведваючыся ў Радашкавічы, заўважыў на падыходзе да іх высокі строгі помнік Аляксандру Тышынскаму — яшчэ аднаму слыннаму літаратару тутэйшай зямлі (у адным з некралогаў адзначалася, што Ляскарыс спачыў на адным з Тышынскім цвінтары). На помніку Тышынскага крыж адбіты: тоўсты, чугунны адломак жалеза ўзвышаецца на строгім высокім простакутніку, як зламаны ў няроўнай цяжкой сечы родавы меч...

Паглыбляючыся ў творчую спадчыну Юрыя Ляскарыса (апублікаваную), быў уражаны эрудыцыяй і мастацкім густам паэта (гэта адзначыць у некралогу

слынны сучаснік Вінцэс Каратынскі). Яскравым прыкладам назаву артыкул «Нататка з галіны мастацтваў у Літве за 1857 год» («WSPOMNIENIE Z DZIEDZINY SZTUK PIĘKNYCH NA LITWIE w roku 1857»). Хоць першае слова ў арыгінале звычайна перакладаецца як «успамін», але тут мяне ўспрымаецца-прачытваецца як літаратурны жанр, у якім Ляскарыс выказвае свае адносіны сучасніка падзей.

«Задумваючыся над тым, у якой галіне мастацтва мы найбольш выявілі свой характар, мяркуем, што ў паэзіі», — адзначае на пачатку Ляскарыс і пералічвае «слынныя імёны» Міцкевічаў, Залескіх, Адынцоў ажно да сучасніка Сыракомлі, дзякуючы якому слава пра край літвінаў распаўсюдзілася шырока. Аналізуючы сучасны стан музыкі, называе імёны і творы Станіслава Манюшкі, Фларыяна Міладоўскага, Лапацінскага, Ігнася Залескага ды іншых творцаў, бачыць заслугу музыкаў у тым, што нарэшце сярод спрэс

Адна з надмагільных плітаў Ляскрысам, Юрыю і ягонай жонцы графіні Антаніне Забялянцы.

італьянскіх, нямецкіх, французскіх матываў прабіваюцца рэаліі зямлі над Нёманам.

Што да твораў выяўленчага мастацтва, Ляскрыс досыць падрабязна спыняецца на немалым шэрагу палотнаў, якія паўсталі з-пад пэдзля, разца ці графічнага пяра Дмахоўскага, Ілаковіча, Кулешы, Русецкага (бацькі), Рыпінскага, Смакоўскага, Сляндзінскага, Шэмеша, і да маладзейшых Антося Залескага, Зянкевіча, Майраноўскага, Андрыёлі.

Упэўнены: да гэтай публікацыі ў будучым звернуцца айчынны мастацтвазнаўцы, ацэньваючы густ і эрудыцыю свайго калегі з пазамінулага стагоддзя. Вы-

кажу толькі сваю думку: адзін гэты капітальны нарыс-агляд пра нашае мастацтва сярэдзіны XIX стагоддзя, калі ў будучым перакладзецца на беларускую мову, будзе проста «расцяганы» на цытаты літаратуразнаўцамі, музыказнаўцамі, мастацтвазнаўцамі і гэтак далей... Зрэшты, сам факт, што выдавец «Тэкі віленскай» Адам-Ганоры Кіркор у абмежаванае кола сваіх аўтараў прыцягнуў Ляскрыса, сведчыць пра добрую славу літаратара ў сваім прафесійным коле.

Ці не адзіным з сучасных прафесійных гісторыкаў-навукоўцаў, хто цікавіўся спадчынай Юрыя Ляскрыса, выявіўся Ге-

надзь Кісялёў. Непераўздызены біёграф Кастуся Каліноўскага і ўніклівы даследчык велічнай нацыянальнай з’явы, якой лічыцца Паўстанне 1863–1865 гадоў, Г. Кісялёў зацікавіўся Ляскрысам як удзельнікам паўстання. У сваёй фактурнай кнізе «Радаводнае дрэва: Каліноўскі — эпоха — наступнікі» (Мінск, 1994) гісторык паўстання цэлы раздзел прысвяціў Зыгмунту Чаховічу (да слова, герою выдатнай Караткевічавай п’есы пра Янку Купалу «Калыска чатырох чараўніц»), у якім згадваецца і наш малавядомы герой, паколькі «Чаховіч быў сябрам па дваранскім інстытуце і ўніверсітэце віленскага паэта і крытыка Ежыя Ляскрыса. Збяднелы нашчадак старажытнага арыстакратычнага роду, які паходзіў нібыта ажно ад саміх грэчаскіх Палеологаў і ганарыўся візантыйскім арлом у сваім гербе, Ляскрыс жыў у свеце літаратуры і мастацтва. Выхоўваўся Чаховічаў прыяцель у доме Залескіх, яго неразлучнымі сябрамі-пабрацімамі былі Антон Залескі, мастак-графік, і брат апошняга Ігнат, кампазітар. Да гэтага ж асяроддзя належалі вядомы мастак Эльвіро Андрыёлі і іншыя прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі краю. У той або іншай меры Чаховіч мусіў зблізіцца з Сыракомлем, Каратынскім, Манюшкам — сябрамі Ляскрыса. Усё гэта, як правіла, дэмакраты, не чужыя вызваленчаму руху, а потым і паўстанню Кастуся Каліноўскага».

Праўда, Г. Кісялёў не назваў яшчэ адну якасць Чаховічавога сябра: талент мемуарыста. Менавіта з-пад пяра Ляскрыса-паўстанца, выйшаў нарыс «Паход Серакоўскага на Курляндыю ў 1863 годзе», апублікаваны ў адным з парызскіх эміграцыйных выданняў ужо ў 1865 годзе. Відавочна, гісторык не быў знаёмы з гэтым рэдкім тэкстам, як і з успамінамі Юрыя Ляскрыса

На даляглядзе — радашкавіцкі касцёл Нараджэння Найсвяцейшай Дзевы Марыі, пробашч якога ксёндз Юры Быкаў падакляраваў у найбліжэйшы час аднавіць знявечаныя помнікі на магілах.

Помнік яшчэ аднаму слыннаму мясцоваму літаратару XIX стагоддзя, Аляксандру Тышынскому (1811–1880), пахаванаму на Радашкавіцкім цвінтары.

пра яшчэ аднаго легендарнага паўстанцкага камандзіра Клета Карэву (1837–1863), вайсковага начальніка Троцкага павета (вядомага пад мянушкай «Скірмунт»). Схоплены на самым пачатку паўстання, 16 сакавіка 1863 года, ён праз тыдзень быў расстраляны ў Коўне (24.03.1863). У гісторыі паўстання, агульнага вызвольнага зрыву беларусаў, летувісаў, палякаў, украінцаў, смерць Клета Карэвы лічыцца першай экзекуцыяй на мужнай, змагарнай Жмудзі. І дадам цяпер, што ўспаміны Ляскарыса сталі першым біяграфічным матэрыялам пра нацыянальнага героя Летувы.

Наогул, як вынікае з паўстанцкага лёсу Юрыя Ляскарыса, яму даводзілася змагацца ў шэрагах паўстанцкіх атрадаў (Карэвы, Серакоўскага), пад часам легендарных паўстанцкіх завадараў Фелікса Віславуха ды ксяндза Антанаса Мацкявічуса. Нейкім цудам ацалелы ў сутычках з акупантамі, Ляскарыс у выніку апынуўся ў эміграцыі. Найбольш жыві у Францыі, дзе таксама не адкладаў убок сваё таленавітае пяро (апроч названых, напісаў уласныя творы: *Trzy gminy (Przed powstaniem, Podczas powstania, Na emigracji; Śpiew; Odpowiedź lutnisty* і інш.).

Што ўратавала Юрыя не толькі ў баявых сутычках, але і ад галечы выгнанніка? Слушна, каханне. Вялікае каханне, якое даецца й пражываецца адзін раз у жыцці. Яшчэ да паўстання ён сустрэў адну з найпрыгажэйшых літвінак — Антаніну Забялянку-графянку («Тося-Антаніна» была дачкою Флары, якая таксама вылучалася сваёю пекнатаю; гэтую графскую прыгажуню ўвечніў паэт Адынец, пішучы свае ўспаміны пра Адама Міцкевіча). Антаніна-графянка дабралася ў Парыж, дзе ўзяла шлюб з безграшовым эмігрантам. Болей за тое: праз дзесяцігоддзе здолела выстарацца для мужа амністыяй і прывезці яго на радзіму.

Перад вяртаннем была спроба затрымацца ў Польшчы, дзе ў падваршаўскіх маёнтках Ляскарыс меркаваў жыць з заробку арандатара магнацкіх латыфундый (зноў спрыяла пратэкцыя жонкі графіні). Магчыма, Ляскарысы, не зважаючы на атрыманую амністыя, не атрымалі дазволу жыць на Бацькаўшчыне. На шчасце, эканамічна жыццё не заладзілася. Выгнаннікі вярнуліся ў Беларусь. Да гэтага шчаслівага моманту дажывалі не ўсе паўстанцы. Жылі напачатку ў Бабруйску, потым у Даўбарове пад Радашкавічамі.

...З усіх маіх архіўна-навуковых публікацый гэтая невялікая пачатку «сама ішла ў рукі», пачынаючы ад адшуканай А. Янушэўскім магілы нашага героя і ягонага партрэта ў пасмяротным некралогі да метрыкаў смерці і хросту, «вылаўленых» на прасаторах інтэрнэту і дасланных мне Антонам Брылём (дзякуй яму шчыры!). Як вынікае з апошніх дакументаў, герой наш пры хросце (ахрышчаны быў у Вільні) атрымаў тры імя: Юры-Альбэрт-Павал (*Georgium, Albertum Paulum*). Зразумела, што ў будучых біяграфічных артыкулах, якія абавязкова з'явяцца ў аичынных энцыклапедыях XXI стагоддзя, гэта будзе адзначана, як і ў краязнаўчых матэрыялах пра Маладзечанска-Радашкавіцкі край. Такімі землякамі ганарацца, іх імёнамі называюць новыя вуліцы.

Упэўнены, у светлай будучыні нашага несмяротнага народа мемарыяльныя сляды яе вернага і годнага сына — паэта, паўстанца, мастацтвазнаўцы, мемуарыста, таленавітага журналіста — Юрыя-Альбэрта-Паўла Ляскарыса, сына вайсковага афіцэра Тэадора і Вікторыі Сакальнічанкі (з роду Сокалаў) з'явяцца ў Даўбарове, Бабруйску, Радашкавічах — на Радзіме нашчадка з легендарнага роду Палеалогаў.

Сакавік–травень 2022 г.
Ракаў — Трыпуці.

Здымкі Аляксея Янушэўскага і аўтара.

P.S. Як даўні чытач і аўтар «Нашай веры» цешуся, што першае набліжэнне да постаці Ляскарыса адбылося і трапіла якраз у 100-ы нумар «Нашай веры» — як жа адметнага часопіса ў гісторыі Беларусі XX–XXI стагоддзяў. Вінішую!

Юры Ляскарыс

Супярэчнасць

Сэрца, розум, вы заўсёды
Ў спрэчным між сабой імпаце,
Як агонь з вадой! — Ці ж згоды
Вы калісьці дасягнеце?

Чаму, калі прадракае
Лёс, што заўтра шчасце будзе,
Сэрца чула ў слязе тае?
Галава ўпадзе на грудзі?

Чаму думка, не спавіта
Смуткам, сэрца боль не дзеліць?
Часта ў жартах размаіта
У тузе нас развяселіць...

Розум, ты і ў пекла зрынеш!
Між паразаў сэрца граеш,
Кветкі кідаеш руіне,
Над памерлымі спяваеш.

Калі ў распачы бядачай
Смехам з вуснаў плач сатрэцца,
Цяміш, брат, што гэта значыць? —
Гэта, брат, кпіць розум з сэрца.

[1856]

Д-а З.[ыгмунта] Ч.[аховіча]

Люблю, Зыгмунце, твае ўсе шалы,
Бо й сам шалеў і шалею!
І ў маім сэрцы пачуцці гралі,
Свяцілі ясна надзеі.

Надзея, вера ўнімалі дух мой
У вечным з цемрай змаганні,
Калі ноч навокал, і ўсё ў ёй глухне,
Я ў золаце бачыў ранне.

І калі іншыя ў кнізе лёсаў
Чыталі прысуд нядолі,
Я звычай продкаў над ім узносіў —
Грудзьмі падаў шчыра ў поле;

Калі дождж слёзаў ліў не салодкі,
А праца рукі знясіліць,
Грабцоў я новых для нашай лодкі
Шукаў у мройлівай хвілі.

І, хоць любоўю гару да брата,
Бывала, жадаў бы грэшных
Супроць той цноты караць заўзята
Агнём і мечам дарэшты.

Бывала, што, каб дапясці мэты,
Мог радзіць ганебны ўчынак;
З усіх жаданняў, з прагненняў гэтых
Застаўся адно — ўспамінак.

Таксама, як і табе, часамі,
Чароўны мне тварык сніцца:
Пад чорнымі, быццам ноч, брывамі
Б'юць позірккі бліскавіцаў.

І сёння я не згубіў запалу,
Гараць два ў душы праменні:
Адным я ўзняў бы бляск ідэалу,
Раз'ясніў свету збавенне;

Другім раздзьмуў бы пажар каханья
І любых вачэй цудоўнасць,
Змяніў на вечнае зьяненне ранья
Ўспамінаў мінулых цёмнасць.

Разам, Зыгмунце! О не! — Хай дзеліць
Нас ростань шляхоў і даляў,
А кожны ў новых жыццёвых дзях
Здалёк хай сябра ўзгадае.

Бо, можа, шчыльны поціск далоні
Дасць холад адчуць ўзаемны,
Бо, можа, зблізіўшы нашы скроні,
Ў вачах знойдзем бездань цемры.

Можа, на месцы пачуццяў даўных
У нас адно засталіся
Ў грудзях згарэлыя пусткі, багны
Ды змарнаваныя высі.

Злы свет і людзі... Спынюся, браце,
Бракуе дыхання, ўрэшце...
З табой злучу ўсё сваё багацце
Пачуццяў, думак — ва ўсмешцы.

[1856]

Пераклад з польскай мовы Ірыны Багдановіч.

[Laskarys, J.] Kartki z życia, zebrane przez Jerzego Laskarysa. — Wilno, 1856. Паколькі ў выданні вершы не датаваныя, у квадратных дужках падаецца дата публікацыі верша ў гэтай кнізе.

Міхась Скобла

«За шклом апостальскае пошты»

Ажно не верыцца — сёлета Юрку Голубу споўнілася б 75 гадоў. Век, што і казаць, паважны. А паэзія яго, які зборнік ні вазьмі, выглядае молада і бадзёра, як у далёкія 1960-я, калі ён пачаў актыўна друкавацца. Ён прыйшоў у паэзію не самаўпэўненым выпускніком універсітэцкага філфака, дзе штогод узрасталі ў цяплічных умовах дзясяткі вершапісцаў, не юным эпігонам, які старанна падрабляўся пад кагосьці з класікаў, не ўмелым рамеснікам, які папісваў рыфмаванкі для першых газетных палосаў. Юрка Голуб прыйшоў у беларускую паэзію, як прыходзіць у спёку асвяжальны лівень, — з яркімі маланкамі метафараў, з вясёлкамі яскравых вобразаў, з насычанай нерушным азоном — не надыхацца — мовай. І назвы голубаўскіх зборнікаў нібы падкрэсліваюць нябеснае паходжанне паэта: «Гром на зялёнае голле» (1969), «Дрэва навальніцы» (1973), «Сын небасхілу» (1989), «Поруч з дажджом» (2001)...

Што да вышыні, то яна была наканавана паэту ад нараджэння — вёска Горна, прозвішча Голуб. Раўнінная Зэльвеншчына тысячы гадоў захоўвала ад выветрывання ды размывання ледавіковую спадчыну — некалькі стромістых пагоркаў, — каб у трэці пасляваенны год клапатліва падставіць плячо падлётку. З узвышэння, як вядома, лягчэй узлятаць. Ды і

Юрка Голуб. Гродна, 2015 г.

галубінае прозвішча, думаецца, у яго невыпадковае. Нягучнае, але беларуска-біблейскае. І калі нейкі там гусак Рым урагаваў, дык голуб, прынёшы пальмавую галінку да закінутага сярод бяскрайняга мора-акіяна Ноевага каўчэга, урагаваў усё чалавецтва.

Шмат гадоў адпрацаваўшы з мікрафонам у руках (спачатку на Гродзенскай студыі тэлебачання, потым у рэдакцыі абласной афіцыйнай газеты) і нават кіруючы рэгіянальным аддзяленнем Саюза беларускіх пісьменнікаў, Юрка Голуб па-за службай не імкнуўся да публічнасці і таго, што прынята называць актыўнай грамадзянскай пазіцыяй. Нездарма ў вершы, прысвечаным старэйшай каляжанцы Дануце Бічэль, ён

іранічна прызнаўся: «З прымусам ты не ладзіш, // на мне хоць колчашы». Не прыпомню, каб паэт увязваўся ў нейкія палемікі, скажам, на пісьменніцкіх сходах, як тое рабіў раней, валодаючы бясспрэчным прамоўніцкім дарам, яшчэ адзін гродзенец Аляксей Карпюк. Голуб і ўласныя вершы са сцэны чытаў не дужа ахвотна, без тэатральных эфектаў і нарыхтовак. Чытача і слухача ён браў за жывое іншым — «не злым ціхім словам» і непадробнай шчырасцю.

Помню, як дзесяцікласнікам Дзярэчынскай сярэдняй школы я трапіў у зэльвенскі Дом культуры — на пісьменніцкую сустрэчу якраз з Карпюком і Голубам. Аляксей Нічыпаравіч, чытаючы

Міхась Скобла — паэт, даследчык літаратуры. Нарадзіўся 23 лістапада 1966 г. на хутары каля мястэчка Дзярэчын Зэльвенскага раёна. У 1991 г. закончыў філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта. Працаваў намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Роднае слова» і выдавецтва «Беларускі кнігазбор», у Міністэрстве культуры і друку. Аўтар кніг паэзіі «Вечны зніч» (1990), «Вочы савы» (1994), «Нашэсце поўні» (2001), «Акно для матылькоў» (2009), зборнікаў пародый «Розгі ў розніцу» (1993), вершаў для дзяцей «Камень-перунок» (1998), краянаўчых нарысаў «Дзярэчынскі дыярыюш» (1999), радыё-дыялогаў «Вольная студыя» (2009), эсэ «Саркафагі страху» (2016). Уклаў фундаментальныя анталогіі паэзіі: «Краса і сіла: беларуская паэзія XX ст.» (2003), «Галасы з-за небакраю: паэзія свету ў беларускіх перакладах XX ст.» (2008), збор твораў Л. Геніюш ды інш. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Алеся Адамовіча (2000).

свае праявілі абразкі, спрактыкавана «падключай» публіку, па-народнаму ўдала жартаваў, умела падколваў прысутнае раённае начальства. У пэўны момант ён зрабіў выгляд, што «ідзе ў народ», але спусціцца ў залу яму не даў караткаваты провад мікрафона. «Ну от, заўсягды так — залыгаюць цябе вяроўкай і не рыпайся», — пад ажыўленне і смех слухачоў вярнуўся Карпюк у адгароджаную вазонамі зону каля прэзідыума.

Юрка Голуб з мікрафонам не гуляўся і з землякамі не жартаваў. Ён проста прачытаў некалькі вершаў, у якіх шумелі зэльвенскія лясы, паланялі ўсіх сваёй красой зэльвенскія дзяўчаты, гудзеў на ўсю ваколіцу зэльвенскі Ганненскі кірмаш. У родную Зэльвеншчыну паэт быў проста закаханы. Здавалася б, звычайная зямля, хай сабе, як кажуць практычныя людзі, самадастатковая. У народнай трактоўцы гэта гучыць так: вады — хоць заліся, камянёў — хоць забіся, дроў — хоць спаліся.

Тая сустрэча адбылася амаль сорак гадоў назад, але да гэтай пары памятаецца, як кінематаграфічна паўстаў тады ў маіх вачах створаны Голубам абразок старажытнага, заснаванага яшчэ ў 1720 годзе, кірмашу: *«Вакол пішчала і раўло, // і світа сытая сіпела, // калі карэце на крыло // ступаў размашыста Сапега»*.

Пасля сустрэчы мой школьны настаўнік і шматгадовы кіраўнік раённага літаб'яднання Пятро Мікалаевіч Марціноўскі падвёў мяне для знаёмства з гродзенскімі мэтрамі, і мне было прапанавана даслаць што-небудзь для літаратурнай старонкі ў «Гродзенскай праўдзе».

О, тыя колішнія амаль абавязковыя для кожнай газеты літстаронкі! Як яны абуджалі, асабліва ў рэгіёнах, творчую моладзь! Дапамагалі самасцвердзіцца, прыадчынялі дзверы ў неабсяж-

Юрка Голуб — студэнт БДУ. 1967 г. (?)

ны беларускі свет, скіроўвалі сваіх выхаванцаў паступаць на ўніверсітэцкія філфакі, дзе іскрынкі талентаў нярэдка запальваліся яркімі агменямі.

Памятаю, як школьнікам штомесяц чакаў літстаронку «Зоры над Зальвянкай» у нашай раёнцы. Разгорнеш, а там — о цуд! — надрукавана тваё прозвішча, ды яшчэ з нясціплым партрэтам (будзе чым пафарсіць перад аднакласніцамі). Але з не меншай цікавасцю я шукаў на тых літстаронках вершы Юрка Голуба, якія неяк неўсвядомлена палюбіў і без намаганняў запамінаў (тады яшчэ не ведаў, што назаўсёды). Тыя вершы і сёння лёгка, як кампутарныя файлы, адкрываюцца ў маёй паточанай шашалем гадоў памяці: *«У падручнік гісторыі // раптам трапіла зёлка. // А на той тэрыторыі // і тужліва, і золка»*. Або: *«У памяці, як бліц, // успыхне не для згубы / калчан згрубелы дуба // для схову бліскавіц»*...

Узяўшы ў сваім жыцці, мабыць, сотні інтэрв'ю, Юрка Голуб сам інтэрв'ю практычна не даваў. А шкада, бо жанр дыялогу паказвае творцу зблізку, высвечвае лад яго думання, манеру яго простае мовы. Нейк, напаткаўшы ў бібліяграфічным слоўніку згад-

ку пра газетнае інтэрв'ю Янкі Купалы, я спецыяльна пайшоў у Нацыянальную бібліятэку і загадаў патрэбнае выданне. Хацелася адчуць гаворку песняра. На жаль, мяне чакала расчараванне — аказваецца, у 1920-я гады інтэрв'ю рабіліся без пытанняў і адказаў, журналіст проста пераказваў пачутае сваімі словамі.

Згадка пра Купалу я, помніцца, аднойчы і падахвоціў-угаварыў Юрыя Уладзіміравіча на невялікую гутарку для радыёпраграмы «Дом літаратара» — пасля выхаду ў свет зборніка трыялетаў «Зажураны камень» (2002). Не адшукаўшы ў Голубавым архіве ніякіх іншых апублікаваных гутарак (дзе паэт не пытаўся б, а адказваў), я лічу патрэбным падаць тут запіс нашага даўняга сумоўя ў менскай студыі.

— М.С.: «Вы столькі гадоў рыхтавалі ў „Гродзенскай праўдзе“ літаратурную старонку. А перад вамі літкансультантам там быў Васіль Быкаў. Пачатковец прыходзіў у газету да Быкава, нёс свае творы Юрку Голубу. Была нейкая літаратурная школа, была традыцыя. А што цяпер, гэта ўсё перапынілася? На каго сёння вы пакінулі гродзенскіх паэтаў?»

— Ю.Г.: «Думаю, што яны нядрэнна пачуваюцца і без маёй

апекі. Але нялішне будзе сказаць, што пры мне, апрача штомесечнай літстаронкі, выходзіла пры газеце і кніжная серыя «Галасы». Усяго выйшлі чатыры выпускі — паэзія, проза, крытыка. Так што быў шырокі прастор для таго, каб літаратарам-землякам выходзіць да свайго чытача, які заўсёды з нецярпеннем чакаў іхніх твораў. Я спадзяюся, што ўсё ж знойдзецца нейкі пераемнік. Але пакуль яго няма. Новаму рэдактару ён, відаць, і не патрэбен, паколькі літстаронка ў абласной газеце, здаецца, не выходзіць».

— М.С.: «Вы ўзначальваеце абласную арганізацыю Саюза беларускіх пісьменнікаў, у піку якому ўладамі створаны другі саюз, аддзяленне яго існуе і ў Гродне. Туды перайшло нямала вашых калегаў з СБП. Як вам суіснуецца з імі, і якія вашы адносіны да гэтых «перабержчыкаў»?»

— Ю.Г.: «Даволі далікатнае пытанне... Мае адносіны да таго ці іншага пісьменніка залежаць ад таго, што гэты пісьменнік напісаў. Толькі паводле твораў я раблю нейкія высновы. Так што ад сяброў новастворанага саюзу я чакаю выдатных твораў. А канчатковыя акцэнтны ў літаратуры расставіць час».

— М.С.: «Вы адзіны ў Беларусі паэт, які напісаў цэлы зборнік трыялетаў. Саджанец трыялета перасадзіў на беларускую глебу Максім Багдановіч. Чым прывабіла вас гэтае французскае вынаходніцтва?»

— Ю.Г.: «Сваёй вытанчанасцю, дакладнасцю. Васью радкамі трыялета можна дастаць душэўныя глыбіні, крануць нейкія патаемныя мембраны душы чалавечай. Нездарма да гэтай формы звярнуўся Багдановіч — паэт эстэтычна дасканалы. І добра, што ў яго шмат паслядоўнікаў. Сярод іх прыемна быць і мне».

— М.С.: «Літаратуразнавец Аляксандр Фядута назваў вас «Арфеем правінцыі». А ці існуюць

сталіцы і правінцыі ў літаратуры?»

— Ю.Г.: «Якая розніца для чытача, што за адрас стаіць пад творам — Мінск, Гродна ці назва невядомай вёсачкі? У Солах на Сморгоншчыне жыў і пісаў выдатныя вершы Мар'ян Дукса, у Белаазёрску на Брэстчыне — Ніна Мацяш. Насамрэч, чытаеш іх творы, і не хочацца ведаць, дзе яны напісаныя — на сталічным праспекце ці ў правінцыйным завулку. Галоўнае — якасць твора».

— М.С.: «У вашай „Баладзе Берштаўскай капэлы“ мне запамніліся радкі: „Маўчанне стаіць акапэльна — // смяртэльна“». Ці зазнавалі вы творчыя крызісы, калі зусім не пісалася?»

Ю.Г.: «Быў у мяне перыяд, калі я за некалькі гадоў не напісаў ніводнага верша, ніводнага радка. Вядома ж, на душы быў страшэнны дыскамфорт. І я ніяк не мог даўмецца, чаму не пішацца? І тады ў рускага паэта Яўгена Вінакурава я прачытаў пра аналагічную сітуацыю. Ён прызнаўся, што перастаў „мысліць вобразамі“. Тое самае было і ў мяне. Але, дзякаваць Богу, крызіс мінуўся».

...Зборнік «Зажураны камень», які звёў нас у радыёстудыі, танклявасцю сваёй нагадваў сваіх папярэднікаў. Так, усе дзесяць прыжыццёвых зборнікаў Юркі Голуба маленькія, у мяккіх вокладках. Але паэзія — як золата: калі яго зашмат, яно таннее. У Голуба — не зашмат. Яго кніжкі лёгка змяшчаюцца ў кішэні, іх зручна насіць за пазухай. Можна сказаць, яны менавіта запазунныя, як некалі ў Льва Талстога быў захаляўны (патаемны) дзённік. Настрой вельмі асабістых, шчыра-шчымлівых Голубавых вершаў, іхняя інтанацыя могуць неяк самі па сабе ўспомніцца і праз дзесяць, і праз дваццаць гадоў пасля прачытання: «*І лета згрэбена на сена. // І сцежка ўночы*

не відна. // Губамі грэю да відна // Твае радзімкі, як насенне».

Паэт і гаварыў нягучна, і пісаў нібы напаўголасу. Але і напаўголас ягоны (хай сабе нават і шэпт) — непадробны, яму ўласцівыя і свой тэмбр, і сваё дыханне. «*Які трывожны міг — // І войны... і радзіны... // І як блізнятны — мы // Пад сэрцам у Радзімы».*

Ці не гэтым адчуваннем сябе пад сэрцам у Радзімы тады яшчэ малады паэт прыйшоўся да душы Ларысе Геніюш? Яна заапекавалася таленавітым земляком, пісала яму сардэчныя лісты, а аднойчы прыслала з Зэльвы ў Мінск цёплыя рукавіцы — каб грэў «лапяняты».

Адносіны двух зэльвенскіх творцаў яскрава выявіліся ў іхняй перапісцы, якая шчасліва захавалася, а яшчэ — у Голубавым студэнцкім дзённіку, з якога зразумела, як фармаваўся малады паэт, у якім горне гартываў свой характар. Для мяне відавочна, што пры горне тым стаяла і «раздзьмухвала агонь» Ларыса Геніюш. Прачытаўшы часопісную падборку твораў Юркі Голуба і яго літаратурных аднагодкаў (там было і вершаванае прысвячэнне Ларысе Антонаўне), яна 15 снежня 1966 года даслала дзевятнаццацігадоваму паэту ліст, ад якога ў таго магла закружыцца галава:

«Дарагі Голубок, харошы! Сёння прыйшло „Полымя“, і я ледзь бачу пісаць... Ты гэта што прыдумаў, зубраня дарагое? Заплюшчваю вочы і здаецца мне, што гэта гаворыць зямля мая, і адыходзіць з сэрца ўпарты боль, і ноша цяжкая старых становіцца — неіснуючай. Дзякуй табе, зубраня, крылатае і надзейнае! Перадай ад мяне словы шчырага прызнання і вялікай радасці сябрам тваім па пярэ. Вершы вашыя з сэрцаў вашых, а сэрцы, як бачна, жывуць і крынічаць з роднай зямлі. Вітаю і бласлаўляю на магутную сілу ваш

першы, вялікі голас зубрыны!
Жадаю вам патрасаць ім пушчы
і сэрцы і пяць Беларусі па праву
неадродных сыноў Зямлі гэтай!
Жадаю вам шляхоў лягчэйшых
і яснейшых і сілаў, якія перама-
гаюць зло! Трымайцеся, дарагія!
Застаюся з вялікай надзеяй на
вас, з каханнем і вераю ў вас.
Ваша: паэтка, змагар, вязень і
друг».

Пасля такіх словаў галубінае
буркаванне мела ўсе шанцы пе-
райсці ў магутны зубрыны рык.
Але ломка голасу, як вядома, па-
гражае яго поўнай стратай. Голуб
застаўся пры сваім, дадзеным
прыродай, голасе, хоць часам
папрактыкавацца ў зубрыных
арыях карцела. А паколькі Бела-
вежская пушча далекавата, ішоў
у гродзенскі рэстаран «Зубр»...

Бываючы па справах у «кара-
леўскім горадзе з правінцыйным
лёсам» (так называлася адна з
кніг па гісторыі Гродна), я аба-
вязкова стараўся сустрэцца са
сваім земляком ці ў яго прас-
торнай кватэры на праспекце
Будаўнікоў, ці ў доме нашага
агульнага сябра Валянціна Дуба-
тоўкі, ці ў нейкім іншым месцы,
дзе ладзіліся разнастайныя куль-
турніцкія імпрэзы. Неяк сядзім у
паэтавым утульным кабінэціку,
размаўляем. На стале — стосік
свежавыдадзеных кніжак «Ба-
гра» (2006). (На адвітанне я меўся
атрымаць асобнік з надпісам.)
Ужо ўзяўшы ў рукі той асобнік,
паэт прызадумайся і стаў рас-
казваць, як, будучы студэнтам
філфака БДУ, дастаяўся ў чарзе
па аўтограф да маскоўскага госця
Міхаіла Луконіна, з якім сябраваў
настаўнік і апякун маладога Юркі
Голуба Анатоля Вялюгін (Ад-
мірал — так з павагай называла
яго моладзь). Калі савецкі класік
загаварыў да Юркі, у таго ад хва-
лявання задрыжаў голас. Тады
ўсе на памяць ведалі луконінскія
радкі пра пусты рукаў: «В этом
зареве ветровом // выбор был
небольшой. // Но лучше прийти с

У Зэльве ля помніка Ларысе Геніюш. Міхась Чарняўскі, Пятро Русаў, Юрка Голуб,
Міхась Шавыркін, Сяргей Чыгрын. 2010 г.

пустым рукавом, // чем с пустой
душой». Луконін падпісаў кнігу
«Товарищ поэзия», а цыгарэта
апякала пальцы, і попел асыпаўся
на старонку...

Выслушаўшы Голубаву гісто-
рыю, я ў адказ расказаў сваю —
як на той жа сцэне той жа актавай
залы таго ж філфака дваццаць
гадоў пазней адстаяў калейку па
інскрыпт да Івана Шамякіна. На-
родны пісьменнік, пабліскаваючы
зоркай «Героя сацпрацы» на гру-
дзях, ашчасліўліваў сваіх шана-
вальнікаў (пераважна студэнтак)
надзіва аднолькава — проста пі-
саў «Іван Шамякін» і ставіў дату.
Пабачыўшы такі амаль механіч-
ны працэс цераз плячо адна-
курсніцы, я пакінуў тую калейку,
а набытую кнігу (здаецца, гэта
быў раман «Петраград – Брэст»)
камусьці падараваў. Чаму я так
зрабіў? Бо аўтарскі інскрыпт на
кнізе лічыў і лічу своеасаблівым
літаратурным жанрам, які часам
бывае і класіку непадуладны.

...Юрый Уладзіміравіч ажно
кніжку адклаў: «Дай падумаць».
Падумаў хвілін колькі і пакінуў
на тытуле (з праўкамі) сапраўды
арыгінальны інскрыпт: «Пра

„Дыярыюш дзярэчынскі“ // не
ходзяць чуткі недарэчныя. / А
аўтар „Багры“ каля дома // чуе
свіст — усім вядома. // Дарагі
сябрук Міхась, // адчачі ад «Багры
гразь»! / Ю. Голуб (на-літоўску
Баландзіс)».

Ніякай «гразі» я ў «Багры»,
вядома ж, не знайшоў. Знайшоў
новыя запамінальныя радкі,
якія хацелася цытаваць як узоры
сапраўднай паэзіі. «І хрусне
поўня, як сургуч // за шклом
апостальскае пошты» — такое
хоць «на камні, жалезе і золаце»
высякай...

Працуючы на тэлебачанні і
ў «Гродзенскай праўдзе», Юрка
Голуб стараўся адгукнуцца на
экрane і ў газеце на кожную
кніжку паэтаў-землякоў, дапіль-
ноўваў у Гродне ці не ўсе мастац-
кія выставы, аб'ехаў уздоўж і
ўпоперак усю Гродзеншчыну ў
пошуках цікавых суразмоўцаў.
Героямі яго тэленарысаў і арты-
кулаў сталі гродзенскі старажыл
Апанас Цыхун (заснавальнік
Музея Я. Карскага і збіральнік
моўных скарбаў), краснаселец
Міхась Вераціла (паэт і апан-
таны краязнавец), майстар на-

Сустрэча землякоў — Юрка Голуб і Міхась Скобла.

родных музычных інструментаў Мар'ян Скрамблевіч з Адэльска і жывапісец Станіслаў Кузьмар з Ваўкавыска, гутнікі з Бярозаўкі і леснікі з Белавежы... Усіх і не пералічыш. І тыя сустрэчы-сумоўі не сыходзілі, як вада ў пясок — заставаліся тэксты на паперы, абліччы на стужках.

Падзяліўся я аднойчы з Юрыем Уладзіміравічам сваім клопатам: здымаем фільм пра Ларысу Геніюш, а фотаздымкаў бракуе, можа, пашукаеце якія архіўна-рэдкаія? Ён пакорпаўся ў шуфлядах і неспадзявана перадаў мне не толькі фота, але і беражна захаваны скрутачак кінастужкі — дваццаць секундаў жыцця паэткі, кадры, знятыя на яе зэльвенскім падворку. Ці трэба казаць, як тыя ўнікальныя кадры ажывілі ўвесь фільм!

У нейкіх дробязях стараўся і я паспрыць свайму старэйшаму сябру. Не заўсёды, відаць, своечасова спраўляўся, сведчанне таму — лісты з далікатнымі ўшчуваннямі і жартоўнымі падзякамі (набярэцца іх не больш за дзясятка, усё ж наш час безнадзейна не эпістальярны). Вось некалькі

ўрыўкаў з тых лістоў:

«*Mone ami Michel!* Гаручыя і салёныя, як мая доля, слёзы праціналі мае кухонны і пісьмовы сталы падчас дарэмнага чакання тэлефона ад Вашай Міласці. А таму вось даводзіцца карыстацца ласкай нашага паштовага сэрвіза. Не ведаю, як дзякаваць Збаўцу, але наша рэгістрацыйная эпопея [перарэгістрацыя абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў. — М.С.] з поспехам працягваецца і, мабыць, мае намер зашыцца пад вокладку Гінеса»; «Прывітанне, ясны саколе! Шлю табе зорнага грузіна [перакладу з Н. Бараташвілі. — М.С.]. З усёй яго спадчыны — 37 вершаў і паэма — мне засталася перакласці пяць твораў. Хацеў прапанаваць у „Звяду“ і „Дзеяслоў“ канкрэтныя творы, але вочы разбегліся пры выбары. Пэўна, васпан зробіць гэта на свежае вока лепш... Ганарарная бутэлька за васпанавы высылкі настойваецца на траве-зубровіцы, вырванай пад Вердамічамі на рагу Белавежы...».

Так і не паспыталі мы тады той настойкі-зуброўкі. Не паспелі.

Жыццё чалавечае кароткае — як забегчы да суседа агню пазычыць...

Юрка Голуб вельмі любіў адну народную песню. Аднойчы мы яе няўмелым дуэтам нават ціхенька паспявалі на беразе зэльвенскага возера. «*Паехаў, паехаў — нідзе не відаці, // на бітым гасцінцы два слядочки знаці*».

...Калі дажджлівым кастрычніцкім днём 2020 года паэт пасля адпявання ў старажытнай Каложы навечна выправіўся на сваю радзіму, на сваю Зэльвеншчыну, на свой хутар пры «бітым гасцінцы», мне тая песня дні тры ў галаве круцілася. І цяпер круціцца, калі пішу гэтыя радкі. Развітальна-шчымлівая, жалёсная, як кажуць у нас на Зэльвеншчыне. Тую песню я напяваю, калі прыходжу ў адведкі на горненскія могілкі...

Даўно пагаслі «Зоры над Зальвянкай», даўно зачынілася ў Зэльве адзіная на ўвесь раён кнігарня, дзе беларуская кніга была ў пашане. Шмат што ў пачужэлым мястэчку непазнавальна змянілася. Але зэльвенская зямля па-ранейшаму адгукаецца ў маёй душы вершамі Юркі Голуба. Шчодро апераныя метафарамі, знаёмыя са школьных гадоў, яны прыходзяць да мяне не з кніжных старонак, іх мне прыносіць галубіная пошта памяці. З таго паштамту, дзе, па словах паэта, лісты штампуюцца сургучнай пячаткай поўні «*за шклом апостальскае пошты*».

Андрэй Шпунт

«...КАБ КОСТКІ СВАЕ СКЛАСЦІ НА ЛЮБАЙ БЕЛАРУСІ»

Смерць Аляксандра I, які «ўсю другую палову жыцця шукаў ісціны, адрозніваючыся верацярпімасцю», падвяла рысу пад перыядам адносна спакойнага суіснавання Касцёла і расійскіх уладаў. Пры Мікалаі I духоўнае жыццё ў імперыі вызначала працаваная графам Уваравым тэорыя афіцыйнай народнасці, што складалася з трыяды: праваслаўе, самадзяржаўе, народнасць. Касцёл і Уніяцкая Царква ніяк не ўпісваліся ў гэтую простую і зразумелую кожнаму гарадавому схему. Тактыка ціску на Касцёл была ўжо паспяхова апрабаваная на Уніяцкай Царкве, калі першай галоўнай мэтай станавілася вышэйшае святарства, а ўжо праз гэта можна было імкнуцца да аслаблення «ўсяго цела». Пасля смерці арцыбіскупа мітрапаліта Цецішоўскага, па сведчанні кс. Адрыяна Буды SJ, «урад зусім не выказаў жадання да хуткага прызначэння на пустуючую мітраполію. На самай справе ўлады абдумвалі новую арганізацыю лацінскіх дыяцэзій у імперыі. Перад тым жа, як гэта будзе зроблена, біскупствы маглі заставацца вакантнымі, а дыяцэзіямі больш-менш кіраваць адміністратары. У Віленскай дыяцэзіі такі стан рэчаў цягнуўся ўжо дваццаць гадоў, у Магілёве <...> дзесяць». Яшчэ пры непрацяглым кіраванні Магілёўскай архідыяцэзіяй арцыбіскупам мітрапалітам Цецішоўскім, паколькі быў ужо даволі слабы і хворы, ад яго імя дапамагалі ў якасці адміністратараў спачатку біскуп-намінат Яахім Юзаф

Грабоўскі¹, а потым пралат Магілёўскай капітулы Ян Хрысціцель Фэлікс Шчыт, які пратрымаўся на пасадзе да 01.01.1833 г. і, пры сваёй «нязручнасці» для ўраду, прасунуўся яшчэ далей. (Гэтай «нязручнасці» не перашкаджала нават тое, што падчас паўстання 1831 г. ён заклікаў святарства Магілёўскай архідыяцэзіі да вернасці трону — зрэшты, зроблена гэта было згодна з заклікам Санкт-Пецярбургскай духоўнай кансісторыі — і неўзабаве атрымаў ад Мікалая I пярсцёнак з дыяментам і ордэн св. Ганны II ст.).

Паходжанне

Пратапластам старажытнага роду Ястрэмбчыкаў Шчытоў, паводле Тэадора Жыхлінскага, быў рыцар Нагура, уладальнік Нямірава на Падоле (адкуль і прыдомак). У 1413 г. на Гарадзельскім сойме, што даў моцны імпульс да пашырэння Касцёла на нашых землях, 47 польскіх шляхціцаў даравалі свае гербы 47-мі літоўскім, прымаючы іх у сваё гербавае брацтва. Сярод гэтых шчасліўцаў быў і Нагура, атрымаўшы знак ястраба з падковай у кіпцюрах, які, па прыкладзе кароннага рыцарства, змясціў у сваім шчыце, за што і быў празваны землякамі-ліцвінамі «Шчытам». Да гэтага прыдомку дадаўся і прыдомак «Няміра», бо паводле легенды, на якую спасылаюцца і Нясецкі з Каяловічам, Нагура Ястрэмбчык падчас войнаў, што вёў Вітаўт з Маскоўшчынай, адрозніваўся нястрымным жаданнем да барацьбы, не жадаючы «ніякага міру

даць непрыяцелю».

Нагура, нібы ствол моцнага дрэва, паклаў пачатак шматлікаму роду з галінамі і адгалінаваннямі, аздобленымі «кронай» на генеалагічным пергаменце тымі імёнамі, што служылі Богу і Айчыне.

Гісторыя роду кідае водбліск на нашчадкаў, таму не можам не згадаць прынамсі Мікалая Неміровіча Шчыта, войскага віцебскага, мужанага абаронцу Полацка ў 1563 г. ад маскоўскіх войскаў, самаахвярнага рыцара, што ўспазоры цяжасцяў Рэчы Паспалітай з аплатай войску грашовага забеспячэння не спыніўся перад тым, каб прадаць сямейнае гняздо Няміраў з наваколлем, а маёнтак Дзікаў у Сандамірскім ваяводстве аддаць пад заклад. Трапіў у палон, адкуль здолеў збегчы праз 15 гадоў, не жадаючы набыць свабоду коштам пераходу ў праваслаўе, аб чым яго ўгаворваў сам Іван Грозны.

Юстыніян, падкаморы полацкі, на сваёй пасадзе атрымаў ганаровы прыдомак — «Справядлівы Шчыт». Ён значна падвысіў дабрабыт і значэнне дому. У 1669 г., будучы на элекцыі караля Міхала Карыбута Вішнявецкага і ўбачыўшы, што новаабранаму манарху падаюць шаблю вельмі простую, зняў з паса сваю багатую карабэлю і ахвяраваў каралю...

Яны былі не толькі воінамі, але і фундатарамі. Так, старэйшы сын Юстыніяна — Крыштаф Бэнэдыкт, войскі смаленскі, чашнік ВКЛ і г.д., ахвяраваў празароцкім айцам францішканам

Андрэй ШПУНТ — гісторык, архівіст. Нарадзіўся ў 1969 годзе. Скончыў БДУ (1997). У 1989–1994 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі (аддзел старажытнабеларускага мастацтва). У 1996–1998 гг. — супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (генеалагічныя даследаванні), у 1998–2000 гг. — вядучы спецыяліст Дзяржкамархіва (геральдыка і генеалогія), аўтар зацверджаных праектаў гербаў Маладзечна, Заслаўя, Крупак, Акцябрскага (Рудабелка), Белаазёрска, Івянца. Аўтар шэрагу навуковых і навукова-папулярных публікацый. Жыве ў Мінску.

Герб «Ястрабец».

КАРОТКАЯ БІЯГРАФІЧНАЯ ДАВЕДКА

Ян Хрысціцель Фэлікс Шчыт (Неміровіч-Шчыт) з герба «Ястрабец» нарадзіўся 21.02.1789 г. у родавым маёнтку Таболкі Дрысенскага павету на Віцебшчыне на рацэ Сволна, што з 1663 г. належаў Неміровічам-Шчытам, у сям'і Фэлікса (1764–1793), каралеўскага шамбеляна, маршалка Дрысенскага павету, і Зоф'і з Корсакаў (памерла ў 1793 г.).
Прыкладна да 1818 г. — хатняя адукацыя. Вучоба ў *Academia Pontificia dei Nobili Ecclesiastici*, потым — ва ўніверсітэце *La Sapienza* ў Рыме (1818–1822).
Святарскае пасвячэнне (23.09.1820).
Доктар святой тэалогіі і філасофіі (ліпень 1820).
Пробашч у Таболках (1822–1825).
Пробашч у Магілёве (1825–1829).
Калегіяльны асэсар Магілёўскай кансісторыі (1825–1827).

Канонік Кіеўскай капітулы (1825).
Асэсар рымска-каталіцкага духоўнага калегіума ў СПб (1827–1829).
Пралат-кусташ капітулы Магілёўскай архідыяцэзіі (1828).
Візітатар касцёлаў у Наваросіі (1828).
Генеральны візітатар магілёўскай архікатэдры, капітулы, кансісторыі і семінарыі (1829).
Адміністратар Магілёўскай архідыяцэзіі (люты 1829 – 01.01.1833).
Узнагароджаны пярсцёнкам з дыямэнтамі і ордэнам св. Ганны II ст. (1831).
Пробашч у Адэсе, візітатар касцёлаў у Маскве і Наваросіі (1833).
Член Магілёўскага турэмнага камітэту (1835).
На выгнанні ў Саратаве. Пробашч мясцовага касцёла (1833–1857).
Памёр 07.06.1865 г. у Таболках. Пахаваны ў дамініканскім кляштары ў Валынцах (Забялах).

маёнтак Шча на суму 1000 злотых польскіх.

Можна шмат пералічваць дзяржаўных мужоў, воінаў, фундатароў, людзей духоўнага стану, адным словам, за спінаю Яна Фэлікса стаяла багатая сямейная традыцыя, згадаем толькі, што былі таксама родныя браты — Міхал (1786–1825), падкаморы дрысенскі, які прыкладна за год да смерці ўступіў у Таварыства Езуса, і Юзаф (1787–1861), дэпутат выадавы дрысенскі.

Пакліканне

Бацькі памерлі рана, таму Ян Фэлікс разам з братамі трапіў пад апеку цёткі Юзэфы са Шчытоў Свірскай (у 1840-я гг. — у ордэне візітак у Вільні). Атрымаў хатняе гуманітарнае навучанне, аб узроўні якога сведчыць як мінімум тое, што прыстойна ведаў мовы — рускую, французскую, нямецкую, італьянскую, грэцкую і лаціну. Вядома, у тыя часы валоданне моваю было звычайным, але адсутнасць электронных перакладчыкаў давала дадатковыя стартавыя магчымасці, і ўжо з маладосці, як супрацоўнік Шляхецкай выадавай дэпутаты, Ян Фэлікс удзельнічаў у грамадскім жыцці Дрысеншчыны, аднак жадаў працягваць адукацыю і пасля напалеонаўскіх войнаў выправіўся ў падарожжа па Еўропе. Вынік пераўзышоў усё, бо што можа быць вышэй па-

клікання да службы Пану Богу? У Рыме ў студзені 1818 г. уступіў у *Academia Pontificia dei Nobili Ecclesiastici*, дзе пазнаёміўся з кс. Барталамеа Альбертам Капелары, будучым папам Грыгорыем XVI. Паводле кс. Тамаша Дабшэвіча, на рашэнне стаць святаром меў уплыў французскі кансерватар і філосаф, кавалер Вялікага Крыжа Ордэна св. Маўрыкія і Лазара, а таксама ў 1803–1817 гг. сардынскі амбасадар у Расіі Жазэф дэ Мэстр. Яшчэ будучы навучэнцам Акадэміі, Ян Фэлікс атрымаў святарскае пасвячэнне — гэта было 23 верасня 1820 года.

**Адміністратар
Магілёўскай архідыяцэзіі**

У 1822 г. ксёндз доктар тэалогіі і філасофіі Ян Фэлікс Шчыт вярнуўся ў Літву і стаў пробашчам у родных Таболках.

Не будзем цяпер спыняцца на ступенях яго касцёльнай кар'еры, тым болей, што яны будуць адлюстраваныя ў біяграфічнай даведцы, а пачнем з таго часу, калі ў лютым 1829 г. ксёндз пралат Ян Фэлікс Шчыт быў намінаваны адміністратарам Магілёўскай архідыяцэзіі. Тады цяжкахворы арцыбіскуп і мітрапаліт Цецішоўскі беспаспяхова падтрымліваў (пасля смерці 28.01.1829 г. біскупа-наміната, які павінен быў стаць дапаможным біскупам, Яахіма Юзафа Грабоўскага) кандыдатуру Шчыта на

біскупа-суфрагана, а ў 1830 г. — як другога кандыдата на біскупа каад'ютара мітрапаліта. Паводле словаў кс. Яна Васілеўскага, ксёндз пралат Шчыт быў «чалавекам выдатных здольнасцяў і вялікіх тэалагічных ведаў», а таксама энергічным адміністратарам. Але выдатныя здольнасці і глыбокія тэалагічныя веды кс. Шчыта менш за ўсё цікавілі расійскія ўлады. Насцярожвала тое, што калісьці ён выступаў супраць мітрапаліта Богуша-Себранцэвіча, які ў сваіх захадах, як гэта ні парадаксальна, больш арыентаваўся на Санкт-Пецярбург, чым на Апостальскую Сталіцу. Новы адміністратар адразу ж даў ясна зразумець, што насустрач уладам не пойдзе, бо аўтарытэт Апостальскай Сталіцы (і гэта цалкам натуральна) ставіў вышэй аўтарытэту свецкіх уладаў, і не толькі перад уладамі. Як пісаў кс. Ян Васілеўскі, «яго жалезную руку адразу ж адчулі на сабе дрэнныя ксяндзы, і перш за ўсё ўрад, перад якім увогуле не схіляўся». За кароткі час служэння на гэтай пасадзе ён «ліквідаваў шмат злоўжыванняў, і спрычыніўся да ўладжвання не адной добрай справы». Калі ў 1830 г. расійскія ўлады з пазуіцкіх будынкаў у Полацку выдалілі піяраў, аддаючы касцёл праваслаўнаму манастыру, а калегіум ператварыўшы ў кадэцкі корпус, цела св. Андрэя Баболі,

Знак ордэна св. Ганны II ст.

што спачывала там, намаганнямі адміністрацара Шчыта было перанесена ў мясцовы дамініканскі касцёл.

Пасля смерці мітрапаліта Цецішоўскага папа Грыгорый XVI даў зразумець расійскім уладам, што жадаў бы бачыць пераемнікам адміністрацара Магілёўскай архідыяцэзіі Яна Фэлікса Шчыта. Што адбылося далей? Нехта тады ці сёння сказаў бы, што Шчыт не быў дыпламатам, бо не ўмеў ці не хацеў ісці ў нагу са свецкай уладай? А мабыць ён быў проста сумленным чалавекам? Усё адбылося падчас паўстання 1830–1831 гг., а хутчэй вайны, бо баявыя дзеянні вяліся паміж рэгулярнымі войскамі Каралеўства Польскага і Расійскай імперыі. Народ таксама не заставаўся збоку, а да паўстанцаў актыўна далучылася таксама частка каталіцкага і ўніяцкага святарства і законнікаў. Арцыбіскуп Варшаўскі Зыгмунт Шчэнсны Фэлінскі ў сваіх мемуарах пісаў, што «імператар Мікалай ахвотна дагадзіў бы Папу, аднак меў патрэбу пераканацца, ці рымскі кандыдат не перакрэсліць яго антыкаталіцкіх намераў. Не давяраючы ў такой важнай справе справаздачам сваіх чыноўнікаў, вырашыў даследаваць гэта асабіста і з гэтай мэтай выклікаў яго ў сталіцу. На працяглай асабістай аўдыенцыі атачыў маладога пралата ўсёй прывабнасцю манаршай ласкавасці, праходзячы з ім пад руку па сваім кабінцеце <...>. Калі, аднак, пралат Шчыт цвёрда адмовіў забараніць ксяндзам лацінскага абраду ўдзяляць уніятам Святыя Сакраменты, аддаваць касцёлы праваслаўным, ліквідаваць кляштары і навіцыяты, імператар даручыў міністру ўнутраных спраў, каб

выслаў кс. Шчыта на візітацыю каталіцкіх касцёлаў на усходзе Расіі, з загадам, каб у Саратаве чакаў далейшых распараджэнняў». (Паводле версіі кс. Адрыяна Буды SJ, Шчыт быў абвінавачаны ў тайных зносінах з Рымам.) Па трапным акрэсленні кс. Яна Васілеўскага, Шчыт «вельмі ветліва», паступова быў адхілены ўрадам і ў выніку з 01.01.1833 г. перастаў быць адміністрацарам Магілёўскай архідыяцэзіі.

На выгнанні ў 1833–1857 гадах

Далейшых загадаў ён ужо не дачакаўся. Марнеў на выгнанні, у той час «калі яго выбітныя здольнасці і дабрадзеінасці давалі яму права на атрыманне вышэйшых пасадаў». Марнеў, але не быў зломлены. Заставаўся пастырам у любых умовах. У Саратаве пакінуў па сабе памяць, актыўна спрычыніўшыся да перабудовы і аздаблення мясцовага касцёла, не шкадуючы на гэта ўласных сродкаў. Пісьменніца Ева Фэлінская (маці арцыбіскупа Зыгмунта Шчэнснага Фэлінскага), асуджаная па справе Шымона Канарскага і таксама быўшая на выгнанні ў Саратаве ў 1841–1844 гг., згадвае ў сваіх успамінах ксяндза пралата Шчыта вельмі прыязнымі словамі: «Становішча і годнасць кс. Шчыта рабілі яго ў маіх вачах вельмі шанюным, каб ад яго жадаць паслугі <...>. Размова гэтага пралата абуджае павагу і дыхае пэўнай урачыстасцю. <...> Шкада мне толькі кс. Шчыта, які <...> штодзень ідучы да касцёла,

Портрэт папы Грыгорыя XVI. Франчэско Падэсці. XIX ст.

павінен цягнуцца па гразі, <...> добры кс. Шчыт» і г.д.

Рашэннем Мікалая I за заслугі на ніве дапамогі вязням і як уладальнік ордэна св. Ганны, а таксама як пралат кустаў Магілёўскі, пробашч Адэскі і візітатар касцёлаў у Наваросіі, ксёндз пралат Шчыт з 1853 г. атрымліваў значную гадавую пенсію ў 1538 рублёў срэбрам 60 капеек. Згоду на вяртанне атрымаў у 1857 г. пасля лістоў да Аляксандра II, просячы, каб у бацькоўскім маёнтку «ў спакоі дачакацца канца дзён сваіх». У чэрвені таго ж года прыбыў да Таболак, па словах арцыбіскупа Фэлінскага, «драхлым ужо старцам <...> каб косткі свае скласці на любай Беларусі». З таго часу атрымліваў ужо толькі 395 рублёў (за пралатуру і ордэн). Там, у Таболках, пад паліцэйскім наглядам і скончыў свой зямны шлях...

ЛІТАРАТУРА

1. Александр I, император всероссийский // Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона. Биографии. Т. I. — Москва, 1991. — С. 156–169.
2. Boudou A. Stolica Święta a Rosja. Stosunki dyplomatycznie między nimi w XIX stuleciu. T. I. — Kraków, 1928.
3. Felińska E. Wspomnienia z podróży do Syberii, pobytu w Berezowie i Saratowie. T. II. — Wilno, 1852.
4. Felińska E. Wspomnienia z podróży do Syberii, pobytu w Berezowie i Saratowie. T. III. — Wilno, 1853.
5. Feliński Z. Pamiętniki. Cz. I. 1822–1831. — Kraków, 1897. — S. 80–81.
6. Niebelski E. Szczyt (Szczyt, Niemirowicz Szczytt) Jan Chrzcziciel Feliks // PSB. T. XLVIII / zeszyt 195. — Warszawa — Kraków, 2011. — S. 558–560.
7. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. XII. — Warszawa, 1892. — S. 134–135.
8. Wasilewski J. Arcybiskupie i administratorowie archidiecezji mohylowskiej. — Pińsk, 1930.
9. Żychliński T. Złota księga szlachty polskiej. Rocznik IV. — Poznań, 1882. — S. 360–373.

¹ Біскуп-намінаг Юзаф Грабоўскі (1756–1829) быў адміністрацарам Магілёўскай архідыяцэзіі крыху больш за два месяцы (27.11.1828 – 28.01.1829), але не ў працягласці кіравання справа. Паколькі, як пісаў кс. Ян Васілеўскі, «больш звяртаў увагі на справы Касцёла, чым на тэндэнцыі з-над Навы», то не карыстаўся даверам ураду, таму нічога дзіўнага, што незадоўга да сваёй смерці (19.11.1825) Аляксандр I, прызначаючы 9 жніўня ксяндза пралата Грабоўскага суфраганам Магілёўскім, не згадаў аб тым, што яшчэ 07.08.1798 г. Пій VI накіраваў булу, аб чым у Расійскай імперыі было афіцыйна паведамлена толькі 24.10.1828 г. (!); згодна з ёю ксёндз пралат Грабоўскі прызначаўся тытулярным біскупам Амар'енскім, але так і памёр 28.01.1829 г. біскупам-намінагам, не дачакаўшыся наступнага месяца, каб атрымаць біскупскае пасвячэнне.

«...між Прыродай і Богам»: экзістэнцыйная лірыка Яна Чыквіна

Чыквін Ян. Пры стале агнявым. — БЛА «Белавежа»,
выд-ва PRYMAT. — Беласток, 2021. — 76 с.

Аднойчы амаль кожны з нас задумваецца пра сваю сувязь з вялікім светам: гледзячы ў бясконцае неба, думаючы пра абліччы жыцця і смерці, прыгадваючы нейкія асабліва значныя змены ў сваім лёсе, якія напачатку зусім не здаваліся такімі. Па-за справамі мы пачынаем думаць пра сябе як часцінку Сусвету — звычайна з цягам часу, калі сталеем і пачынаем пражываць ужо другую палавіну свайго веку. Няўхільна, хоць, можа, для кагосьці і вельмі спакваля, наша існаванне — экзістэнцыя — патрабуе свайго ўсведамлення. Канешне, найбольш чуйныя тут паэты, якія праз сваё пранікнёнае слова здатныя раскрыць нам таямніцы, што захоўвае для ўсіх культура з ведамі пра нас саміх, пра наш род чалавечы.

Ян Чыквін шырока вядомы ў Беларусі і Польшчы як адзін з вельмі шчырых і надзвычай адукаваных твораў. Гэта прафесар, які пачынаў свой філалагічны шлях у Варшаўскім універсітэце, знаўца рускай класічнай паэзіі, перакладчык, шматгадовы лідар літаратурнага аб'яднання беларусаў Польшчы «Белавежа»; чалавек, які замацаваў публічную і легітымную прысутнасць беларускай культуры з польскага памежжа ў шырокім свеце і разам з тым выявіў-сцвердзіў сябе выдатным майстрам анталагічнай лірыкі [1, с. 83 — 109]. Анталагічнай, канешне, і ў тым простым сэнсе, што яго паэзія ўвойдзе ва ўсе навішчыя беларускія анталогіі (як ужо цяпер уваходзіць у акадэмічныя выданні [2], [3], [4], [5], [6]). Але найперш Ян Чыквін даў узоры вершаў з экзістэнцыйнай нотай (са следам экзістэнцыйнай мадальнасці), а таксама з цэласным экзістэнцыйным светаадчуваннем.

Што маецца на ўвазе пад найменнямі «анталагічная» ды «экзістэнцыйная лірыка»? Тут варта

пачаць з філасофіі. Калі анталогія — гэта той фундаментальны раздзел філасофіі, што вывучае быццё, то экзістэнцыялізм — гэта, па сутнасці, аналагічны філасофскі кірунак, які замацаваўся ў культурным полі XX ст., і яго прыхільнікі асэнсоўваюць быццё чалавека як асобы, праблемы самаснага чалавечага існавання (*exsistentia* — існаванне).

Натуральна, экзістэнцыйная лірыка адгаліноўваецца ад філасофіі, але, падкрэслім, не тоесная ёй. Яна змяшчаецца «пад шапкай» усёабдымнага паняцця філасофскай літаратуры (з мастацкімі перыфразамі, напрыклад, такіх вучэнняў, як касмізм, канцэптуалізм, метафізіка, герменеўтыка, экзегетыка, экзістэнцыялізм), але не губляецца сярод іх. Прычына такой адасобленасці экзістэнцыйнай лірыкі — той лад паэтычнага маўлення, у якім рэфлексія паводле асабістага жыцця чалавека знітавана з яскравым, пачуццёва афарбаваным малюнкам, а не з сілагізмам паводле філасофіі (што таксама практыкуецца ў паэзіі і цэніцца многімі яе аматарамі) [Гл.: 7].

Кнігу Яна Чыквіна «Пры стале агнявым» варта назваць цалкам анталагічнай. Яе лірычны герой — чалавек, які прайшоў вялікі жыццёвы шлях і з удзячнасцю прыгадвае многія шчымлівыя, светлыя, балючыя, таямнічыя яго эпізоды. Ён мае Бога ў сваёй душы і разам з тым абагаўляе Прыроду, Жыццё. У адным з вершаў так і піша пра галоўнае з вялікай літары: «Пад небам айчыны вялікай // між Прыродай і Богам // стаю амаль цалкам бязлікі // на канцы чалавечай дарогі... // І Жыццё здаецца адзіным удыхам // і выдыхам нейкай адзінай трывогі» [«Пад небам айчыны вялікай...», 8, с. 39]. Заўважым, які маштаб тут узяты — анталагічны; і якая эмоцыя

пануе — трывожная, экзістэнцыйная.

Пры гэтым круггляд героя запоўнены не толькі шматлікімі дэталямі з блізкага рэчыўнага свету, але і больш аддаленымі артэфактамі культуры, ведамі пра мастацтва: слоўнае, музычнае, выяўленчае. У кнігу ўключаны таксама вершы, у якіх адлюстраваны вопыт сацыяльны, звязаны з грамадзянскай чыннасцю Яна Чыквіна. Ён прыйшоў у паэзію з героем-рамантыкам, блізім да Адама Міцкевіча — з любоўю да роднай беларускай зямлі і адданасцю той Красе, якую ў адным з вершаў (з папярэдняй кнігі «Здарылася быць», 2015 [9]) увасобіла Варшава; яна па-асабліваму ўражае ў маладосці:

*Ёкнула ў сэрцы на Замкавым пляцу. Варшава
Юначых гадоў маіх наймілейшых
Любіла заходнюю моду, шык і забавы,
І як бы сама пісала нам патрыятычныя вершы.*

*Яна раздавала ўсім свае краявіды
І сцэны плачаў даўніх — яркіх і гнеўных,
Пейзажы трыумфу ні то Галіяфа, ні то Давіда,
Ахутаных ціс-мажорнай музыкай Шапэна.*

*Яна любіла пад навесам цішыні касцельнай,
Схіліўшы галаву ў медытацыях, маліцца
Перад чорнаю Мадоннаю віленскай —
Вады каб скіфы не замуцілі ў Вісле.*

*Варшава любіла ад першай сустрэчы.
І я быў на вушы ў яе закаханы...*

*Бывай, дарагая! І ёкнула ў сэрцы...
Анёлы мелі для нас розныя планы.*

[«Варшава», 9, с. 65].

Так, у вышніх планах для юнака аказаўся беларускі шлях. Рамантызм усіх вучыць не хібіць у ідэалах, але ці кожны паэт робіць рамантычны выбар не адно ў вершах, а ў рэальным жыцці — з юнацтва і да канца? Герой Яна Чыквіна выбраў лусту мамінага хлеба і беларускія Стажары над галавой, ведаючы, што гэты шлях «бегчы будзе ў сотнях // жаляў і заўсёды праз таросы. // І лягчэй не будзе аніколі! // Спадзявайся на сябе, юначы... і маліся!» [8, с. 63, 65]. Маленькая паэма «Стажары», з якой узяты гэтыя радкі, акрэслівае беларускі анклаў у Польшчы (Беласточчыну) як дадзенае звыш і блага-слаўленне, і выпрабаванне. Беларусы ж, як вядома, і не выходзячы са сваёй хаты, воляю палітычнай гісторыі апыналіся жыхарамі то адной краіны, то другой; атрымлівалі дакументы-пашпарты то «крэсовыя», то беларускія савецкія, то ізноў польскія...

*Паверх усіх задумна тата
Сказаў углыб, нібыта скрушина:
Ні аглядацца не трэба, ні плакаць!*

Над намі ж будуць нашыя Стажары... [8, с. 64].

А яго сын яшчэ больш ясна бачыць сваіх землякоў у вершы «Дарагія мае, бяспраўныя, замучаныя...» такімі: яны «змушаныя <...> быць прыкладам евангельскай змірэннасці» [9, с. 48], бо сілаю памежаваным людзям цяжэй ісці насустрач адзін аднаму, да ўзаемнай любові.

Ян Чыквін зрабіўся тым творцам, хто сцвердзіў самадастатковасць беларускай паэзіі ў Польшчы як той эстэтычнай плыні, якая мае спецыфічны кшталт: яна дыстанцыяваная не толькі ад польскай ментальнасці, але і ад вярыгаў саветызацыі, што гэтак моцна абцяжарвала многіх паэтаў Беларусі. Герою ўтульна ў Бельску, дзе «Маці Божая раніцай нябёснай, // светла ўсхваляванай, нечым устрывожанай, // Выйшла з царквы Святое Пакровы // І безыменнай сцежкай па-над ровам, // Калдобістай і яшчэ бязлюднай, роснай, // Ішла ў касцёл Міласэрнасці Божай <...>» [«У Бельску», 8, с. 11].

Місіяй Яна Чыквіна зрабіўся мастацкі працяг заходнебеларускай і эмігранцкай літаратуры, пра якую пранікнёна пісаў Чыквін-літаратуразнаўца [10]. У яго паэзіі знаходзім рэмінісцэнцыі-перазовы з музай Наталлі Арсенневай — напрыклад, праз «восеньскія» анімалістычныя вершы: «Восень на мае узлезла рукі // і паўзе як па сваіх ужо галінах» [«Восень рыжую кашулю...», 8, с. 23]; з выявай павуцінкі як сеткі, у якую кастрычнік ловіць цяпло і спрыт сваёй маладосці:

*Кастрычнік шукае мая —
Радня разбрылася па свеце:
хто злёг у зямлю, хто ў высях лятае,
хто не помніць, як ён завецца.*

*Шукае кастрычнік траўня,
каб раз адзін з ім сустрэцца,
тым маладым й вечна спраўным,
хто луг зялёны сцэле над рэчкай.*

*Кастрычнік траўня шукае —
і каб злавіць яго хоць дзе вачыма,
то майскім цяплом дні абмаіць,
то расставіць сець павуціння.*

[«Кастрычнік шукае мая...», 8, с. 29].

Або вось гэтыя радкі: «Хаджу пад сінім небам // Па зялёным лузе дня // У прасторы залатога лета // Без пачатку і без дна...» [«Хаджу пад сінім небам...», 8, с. 19].

Прыгадаем тут яшчэ імя Янкі Юхнаўца, таксама эстэта і філосафа, у чых вершах так шмат рэгіянальнай моватворчасці з-за жадання выказаць невымоўнае. Гэты пафас блізкі і Яну Чыквіну, толькі выказваецца ён у больш гарманічных формах і з больш выразнымі рэлігіяна-элегічнымі інтанацы-

ямі: «Сее восень асеннюю сейву. // І злятае з нябёс вышыня. // Бы нежывыя, паадзінокія дрэвы // З ветрам імкнуць у неспахметную даль. // Дождж ідзе, як гурт пілігрымаў, // З малітвай на вуснах за супакой — // Ізноў расставанне, і болей ўспамінаў, // І спавіваецца сэрца халоднай тугой. // О павідокі светлай краіны, // Вы не раз ратавалі мяне! І вобраз Ваш льецца цёплым праменнем // У душу маю, як ціхі лек-напамін — // Магчыма, адтуль, дзе свет для вачэй закрыты, // Адкуль, мабыць, сам Вышні глядзіць на нас // Праз шыбу імглы, якой ахутаны мы» [«Сее восень асеннюю сейву...», 8, с. 37].

Ёсць і яшчэ адна традыцыя, вельмі важная для кожнай сталай культуры: гэта сімвалізм, майстэрства паэта разумець сваё быццё адзіным у двух светах — матэрыяльным і ідэальным: «Я ведаю мала, ледзь-ледзь — // І ўсё як бы з першай старонкі жыцця. // А ёсць жа напэўна нейкі працяг... // Яго, аднак, не даецца займець. // Прабач за ўсё, як можаш, мне: // Якім я ёсць — я не такі: // На паверхні — як вір ракі, // А напраўдзе — камень на дне... // Дык што там, мілая, ў цябе, ўгары? // Якая сцішанасць душы расвятляе вонкі? // О, каб можна мне ўсплыць з тае вады // І перабрацца на нязнаную старонку» [«Я ведаю мала, ледзь-ледзь...», 8, с. 13].

Звернем увагу на той верш высокага гучання, які адкрывае новую кнігу Яна Чыквіна. У ім заўважны ключавы радок з біблейнай інтанацыяй: «Мы — у жыцця пры стале агнявым» [8, с. 5]. Гэта верш-прыпавесць, верш-знак, які можна чытаць як кантрапункт не аднаго, а двух тэкстаў. Нібыта дзве тэмы-мелодыі пераплецены ў яго чатырох строфах (кожная — з трох радкоў). І кожны сярэдні радок тут адрозніваецца, як у музыцы, інтанацыйна, таму гучыць нібы асобным субматывам-пасланнем. Яно — запытальна-трывожнае, самамбুলічнае:

<...> Пясочак сыплецца з жмені <...>

<...> Плывём ці нясе нас цячэнне? <...>

<...> Вечнасць так свеціць ці толькі імгненне? <...>

<...> Нашым мокра-чорным ценям <...>

Трохкроп'ямі тут абкружаны пэўныя радкі гэтага паслання, бо ў цэлым вершы, што вабіць сваім строгім і высокім гучаннем, яны ўлучаны кожны ў сваю штраф (тэрцыну; тэрцынамі, згадайма, напісана грандыёзная «Боская камедыя» Дантэ, якога з удзячнасцю завуць вялікім).

Цяпер працитуем тэкст-аснову верша Яна Чыквіна — амаль спакойныя, канстатуючыя радкі са зрокава яснымі вобразами:

Лодка і вёслы. Цвітуць берагі.

<...>

Як побыту нашага час дарагі.

Навокал струменны і творчы дух.

<...>

Як цела жывое, варушыцца струг.

Яснасць балючая б'е з глыбіні.

<...>

Мы — у жыцця пры стале агнявым.

Лёс даў вась ішчасце моўчкі глядзець,

<...>

Як вёслы бяследна плывуць на вадзе.

Так, мы толькі часовыя госці ў гэтым шчодрым свеце, ведаем пра тое з часоў пракаветных, нават яшчэ дабіблейскіх, але не стамляемся шматкроць у паэтычных вобразах усведамляць сваё наканаванне — з удзячнасцю паэту за тое, што так ясна прамовіў невымоўнае.

Лірыка Яна Чыквіна (які піша пасля сімвалістаў Блока, Купалы, Жылкі, Багдановіча) вельмі прыцягальная менавіта элегічна-спавядальным ладам і вытанчанасцю страфічных формаў. У новай кнізе чытач знойдзе выдатныя ўзоры анталогічнай лірыкі сімвалісцкага кшталу: раптам вылучаныя з будзённай плыні шматзначныя малюнкi, яскравыя па рэчыўных дэталях, але яўна іншасказальныя: вершы «Напасля», «Дрэва, якое не мусіць хадзіць...», «Вакзал», «А музыкант іграе на гармоні...», «Якая асіметрыя паўсюль...», «Нібыта летні вецер, нібы вечар...». Працитуем яшчэ адну штраф з адчуваннем двухсвецця: «Я быў з травы і плюскату вады // і з першых безыменных подыхаў вясны, // і з мройных напеваў, і сноў маладых. // За мною беглі мае сляды» [«Я быў з травы і плюскату вады...», 8, с. 45]. У гэтым жа шэрагу — паэтычныя прыпавесці і алегорыі: «Чаму я жыццю ня рады?», «Сон», «Я прыйшоў у гэты свет невядома якою дарогай...», «А мы ўжо й не крычым...», «Дзеці любяць жыццё да слёз...», «А ў лесе, далёка за лесам...», «Нарэшце ліст пішу сабе...», «Нашае жыццё», «Дыхнула холадам надвор'е...»

Па прыродзе сваёй словы бясконца красамоўныя. Зменіш пункт гледжання — зменіцца «асвятленне» радка і сказанае набудзе новыя адценні. Гэты патэнцыял у маўленні вобразамі многія мастакі выкарыстоўваюць інтуітыўна. Не сакрэт, што не ў кожнага атрымліваецца тое, на што спадзяваўся. Але калі мы гаворым пра высокую культуру творчасці філолага Яна Чыквіна, то маем на ўвазе менавіта гэтую якасць яго лірыкі: чым з большай увагай яе чытаеш, тым больш яна табе адкрывае. Ты су-размоца, су-думаннік паэта. Чытаючы вершы на самыя звыклыя тэмы (каханне, краявід, маленства, бяссонне, нацюрморт), выразней бачыш аўтарскую адметнасць.

Вясну прадаюць жанчыны —

ні то цёплых кветай букеты,

ні то сланечнікі твараў сваіх.
 Яны жыва-моўчкі спяваюць вачыма
 і пахучыя ткуць андрамеды малітв. <...>
 [«Вясну прадаюць жанчыны...», 8, с. 40–41].

Паэт з любоўю прыгадвае лепшыя старонкі Жыцця, у якім ён змалку быў «загледжаны ў нябесныя залевы», і ў якім вычуваў «зямную», пракаветную беларускую містыку: «Мая мама і тата мой, // Злучыўшы целы свае з цэлам зямлі, // Глядзяць, як зноў па сцежцы зямной // Ідуць яны, як ішлі маладымі калісь...» [«Вечар люляе сваю цішыню», 8, с. 14; «Сярод магіль, адзетых у бетон», 8, с. 18]. Заўважым, што фіксуецца менавіта працэсы; чарадзействы, якія доўжацца перманентна, нібы без пачатку і канца:

Як вясна зацвіце
 Прыходзіць айцец
 І з барады скідае пажухлае лісце.

Хто ж гэта ён,
 Прыбраўшыся ў клён,
 Шукае сцежку, каб выйсці,
 І блукае сярод дрэў і раслін?

Айцец хоча ўсё ведаць:
 Ці тут застаўся такі сам адзін,
 Ці ўнукамі — продкам іх, дзедам —
 Усё шчэ ідзе ён на родным свеце?
 [«Як вясна зацвіце...», 8, с. 18].

А каханне бачыцца паэтам толькі як свята жыцця: ад вытокаў (Назбіраўшы груш, стаялі // ў цішыні палёў рухомых, // як бы ў вечным гуле-хвалі... // Не хацелася ісці дадому [«Дзічка», 8, с. 54]) да апагею, дзе эрас ёсць без граху, як частка прыроды («Як дзеці раздзетыя, кусалі губы // І клалі цалункі на святыя месцы, // І шукалі прагна свае згубы, // Аж стамлёныя гаслі рытмы пеішчаў. // О, якое гэта чарадзейства! // Якая пружкась неназвалін, // Калі ад ног праз сэрца да міндалін // Плылі бязвольным рухам анапеста. // А збоку глядзела лютэрка крыніцы <...>» [«Як дзеці раздзетыя, кусалі губы...», 8, с. 54].

Таксама светлым дарам нябёсаў згадваецца радасць ад уваходжання ў абсягі інтэлектуальнага дзейства: «Тым, хто ранкам п'е гарбату // За чытаннем беглым кнігі // Час бяжыць па цыфербляце // Як дзіця ішчаслівае. // За вакном юначы вецер <...>» [«Тым, хто ранкам п'е гарбату», 8, с. 22].

У той жа час тэма для вершаў Яна Чыквіна часцей бывае толькі нагодай, каб з новага пункту гледжання зірнуць на ўсё тэма ж, пастаянныя анталагічныя ды экзістэнцыйныя пытанні. Пачынаеш, напрыклад, чытаць лёгка-іранічны тэкст з радка «не пішуцца оды Жыццю», і раптам у апошніх строфах

сустракаеш цалкам экзістэнцыйную сентэнцыю: «<...> як лёгка ўсім існаваць // перад няўхільнымых сыходам // жыцця яшчэ пару хвілін — // і да таго, што табою было, // не дакінеш і не адымеш нічога» [«Не пішуцца оды Жыццю...», 8, с. 56].

Ян Чыквін стварае і такія вершы-мініяцюры, якія прасякнуты адцягнена-філасофскім пафасам. Напрыклад, у мініяцюры «Плач» экзістэнцыйнае светаадчуванне выказваецца праз сур'ёзна абдуманая, абстрактныя вобразы з адсылкамі да біблейскіх сюжэтаў:

Криваногая дарога
 Ад зямлі да высяў
 Перапоўнена трывогай.

І ўзбочная драбіна,
 Па якой ўздымаўся Якаў, —
 То з'яўляецца, то гіне...

Так Эдэм прысніўся,
 У якім Бог плакаў. [8, с. 24].

Відавочна, што асаблівую цэльнасць кнізе «Прыстале агнявым» надае менавіта глыбокая вера паэта ў Бога, што выявілася і ў яе мастацкім афармленні. Тут ёсць выява карціны Аляксандра Іванова «Славаслоўе пастухоў», а таксама вельмі экспрэсіўны малюнак Тамары Тарасевіч «Амерыканскі пейзаж». У выходных дадзеных кнігі сказана, што праект вокладкі зрабіў Янка Дубіцкі. Яго жывапіс з той жа драматычнай стылістыкай аздабляе і папярэдняю кнігу вершаў — «Здарылася быць». Засталося толькі дадаць, што Янка Дубіцкі — гэта псеўданім самога Яна Чыквіна, народжанага ў Дубічах Царкоўных. Міжволі думаеш, што такі знакавы тапонім не мог не паспрыяць з'яўленню ў паэзіі Яна Чыквіна вершаў-малітваў, гарачых зваротаў да Бога з уласным малітоўным словам. Працэтуем адну такую сардэчную малітву (з алюзіяй Яна Чыквіна — знаўцы рускай паэзіі, да верша Сямёна Кірسانова «Боль болей»):

Стаю адкрыты перад светам і святымі
 ачысце мя Словамі і Знакамі сваімі
 каб мог зысці я, рушыць з таго месца
 дзе боль баліць болям ўсё балесней.

[«Надслоўе», 8, с. 43–44].

Ды ўсё ж боль не ўсёпаглынальна. Напярэймы яму выходзіць містэрыя, на сцэне якой сакральны прывід прамаўляе да лірычнага героя: «<...> не бойся, не трэба плакаць — // ідзі на прамень, які я трымаю ў руках. // Калі разгубішыся ў чужых краях, // сярод натоўпу ля вежы вавілонскай, // і здасца, што ты зусім бездапаможны, // і дзень не ўзышоў вышэй за хмары, і што заснула музыка ў прасторах — // не падай духам, не ўсё так марна — на

агеньчык ідзі, ён свеціцца ў маіх руках»... У адказ на гэтыя словы прывіду гучаць заключныя, радасныя і ўдзячныя, раптам кантрасна-зямныя словы героя — з гэтага свету:

— *Насця, я бачу тваё святло... І я тут,
і рады, што ты побач са мною. Такая...*

[«Калі цябе будуць пужаць...», 8, с. 57].

Завяршаючы гаворку пра новую кнігу паэта «Пры стала агнявым», адзначым важнасць і важкасць, сэнсавую ды эмацыйную напоўненасць паэтычнага слова, прамоўленага тут Янам Чыквіным. Вядома, што «вечныя пытанні» нашага быцця не маюць фінальных адказаў: яны заўсёды і для кожнага прыходзяць у сваю пару, вярэдзячы сумневам і ў людскіх вартасцях, у шчаснасці наканавааных табе сцэжак-дарог. Але, як пераконвае нас паэт, Жыццё паміж Прыродай і Богам — гэта светлы, неацэнны і радасны дар, а яго драматызм — гэта спаконвечны след цёмнага, павіннага адцяняць Святло. Анталагічная лірыка з экзистэнцыйным светаадчуваннем па плячы выбраным паэтам: яна патрабуе надзвычай інтэнсіўнага інтэлектуальнага пошуку ў культурным полі, якое для сучаснага адукаванага чалавека не мае межаў. Чытачу ж у дар даецца ўжо згарманізаванае слова — з такіх, якія мы інстынктыўна ловім душою сярод будзённай жыццёвай плыні, за што і дзячым заўсёды паэтам і паэзіі, Яну Чыквіну і яго Музе.

ЛІТАРАТУРА

1. Калеснік, У. Два светы Яна Чыквіна (3 працы «Творчае пабрацімства») // Над святою студняй. Творчая індывідуальнасць Яна Чыквіна / Зб. навук. арт.; Рэд.: Тварановіч Г., Альштынук А. — Беласток, выд-ва PRYMAT. — 438 с. Сярод аўтараў артыкулаў пра Яна Чыквіна ў гэтым выданні таксама — У. Конан, Т. Занеўская, Б. Сівэк, А. Сямёнава, Я. Гарадніцкі, Г. Тычко, М. Сяднёў, А. Разанаў, інш.
2. Пніламёдаў, У. Літаратурнае жыццё на Беласточчыне // Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: У 4 т. / Ін-т мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі. — Т. 4. Кн. 2. — Мінск: Беларуская навука, 2003. — С. 701–741.
3. Конан, У. Белая вежа літаратуры // Беларускі пісьменнікі Польшчы. Другая палова XX ст. / Уклад. Яна Чыквіна. — Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000. — С. 3–10.
4. Sińkowa, Ludmiła. Пафас творчасці «белавежцаў» у сітуацыі беларуска-польскага памежжа // Białorutenistyka Białostocka. — 2018. — Т. 10. — С. 25–35.
5. Тварановіч, Г. Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа» ў Польшчы: дынаміка развіцця. — Studia Wshodniosłowiańskie. — 2002. — Т. 2. — С. 31–40.
6. Тварановіч, Г. Беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа»: Бібліяграфія (1958–2016) // Тэрмапілы. — 2017. — № 21. — С. 275–295.
7. Анцімонік, А.В. Мастацкая вобразнасць з экзистэнцыйнымі канатацыямі ў беларускай лірыцы мяжы XX — XXI стст. / А. В. Анцімонік // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки. — Новополоцк, 2021. — № 10. — С. 2–7.
8. Чыквін, Ян. Пры стала агнявым. — БЛА «Белавежа», выд-ва PRYMAT. — Беласток, 2021. — 76 с.
9. Чыквін, Ян. Здарылася быць. Лірыка. Проза. — БЛА «Белавежа», выд-ва PRYMAT. — Беласток, 2015. — 128 с.
10. Чыквін, Ян. Далёкія і блізкія: беларускія пісьменнікі замежжа / Ян Чыквін. — Беласток, 1997. — 201 с.

*Людміла Сінькова —
доктар філалагічных навук,
прафесар кафедры гісторыі
беларускай літаратуры БДУ.*

Георг Освальд Котт

Захавальнік

Часам літаратурная сустрэча здараецца так, як неспадзяваная знаходка падчас прагулкі па пляжы, калі сярод незлічонай галькі раптам знаходзіш кавалачак бурштыну.

Шмат гадоў таму, калі я корпаўся ў кнігах у адной з кнігарняў Браўншвайга, я два разы за адзін дзень натрапіў на імя Вернер Крафт. Спачатку ў адным з экзэмпляраў штотыднёвіка «Die Aktion». У тым выданні ад 2 мая 1914 года я знайшоў артыкул Крафта пра тэкст Рудольфа Борхардта. Хутка пасля гэтага я трымаў у руках кнігу пад назвай «Лісты Гершома Шолема Вернеру Крафту».

Прозвішча Шолам я ведаў. Але Крафт? Гэта прозвішча мне нічога не казала. У тэксце на супервокладцы кнігі было напісана, што ён нарадзіўся ў Браўншвайгу ў 1896 годзе. Такім чынам, Вернер Крафт напісаў сваю рэцэнзію на твор Рудольфа Борхардта ў няпоўныя васямнаццаць гадоў.

У маёй другой знаходцы былі апублікаваныя толькі лісты Шолема. Гэтыя лісты поўныя задумлівай інтэлектуальнасці, іх характарызуе асабістая адказнасць у разглядзе юдаізму. Тут ужо можна бачыць развіццё маладога Шолема ў будучага рэлігійнага філосафа і містыка. Часавы кантэкст (першы ліст напісаны 15 ліпеня 1917 года ў Алляйнштайне, апошні — 20 лютага 1917 года 1931 года ў Ерузалеме) асвятляе падзеі і палітыку тых гадоў і ўключае ў сябе асобаў крытычнай інтэлігенцыі, якая дзейнічала ў той час, а таксама паэтаў-гісторыкаў і філосафаў нямецкай гісторыі духу.

Я пытаюся ў сябе, хто гэты Вернер Крафт, які натхняе Шолема на такія пераканаўчыя лісты?

Я раблюся даследчыкам: у патрэбным мне спісе кніг, якія можна заказаць, амаль што няма назваў. Паступова я знаходжу ў букіністычных крамах эсэ, вершы, афарызмы, манаграфіі Вернера Крафта і раман «Блытаніна». Я заглыбляюся ў яго паэзію, у яго філасофію. Я разумею, што карані вялізнай літаратурнай творчасці Крафта і яго працаў з крытыкаю яго часу маюць глыбокія крыніцы. Да іх належыць нямецкі духоўны свет, які праяўляе сваю сілу ў яго сачыненнях і манаграфіях пра Гельдэрліна, Гофмансталея, Гейнэ, Кафку, Зойме ці Карла Краўса. Да іх належаць асабістыя сустрэчы Крафта і яго сяброўства з Вальтэрам Беньямінам, Марцінам Буберам і Тэадорам Лесінгам. Нарэшце да гэтых крыніц адносіцца метапазіцыя грамадзяніна свету, які піша па-нямецку ў габрэйскай моўнай прасторы.

слова каля «Храма кнігі»¹

Непаўторны характар маюць яго афарызмы. У адлюстраванні мікракосмасу выяўляецца яго здольнасць шляхам самастойнага мыслення адкрываць новыя, дагэтуль нябачныя сувязі і такім чынам са здзіўленнем пранікаць праз малюнак свету. Часта яго моўныя мініяцюры выяўляюць скрыты абсурд у звычайных здарэннях.

Усякая прычына здаецца яму вартаю пытання. Ён знаходзіць свае тэмы ў вершах Бахман², Бёля, Левке Сёрэнсэна ці Бетховена. Альбо бярэ сказ Арно Шмідта, менавіта «ў інтэлектуальным плане чалавек жа і без таго знаходзіцца ў пажыццёвым адзіночным заключэнні», развівае яго далей, ідзе за ягоным вынікам.

Крафт зноў і зноў пытаецца пра Бога, скардзіцца на становішча ў свеце, але не губляе надзею. У яго яснай прозе праяўляецца тонкае адчуванне моўнай эстэтыкі. Ёрг Дрэўс³ так кажа пра яго: «Нямецкая мова для яго не з’яўляецца нечым такім навамодным як *сістэма знакаў*, але з’яўляецца духоўным целам, унутраныя законы якога паказваюцца ў вялікай нямецкай літаратуры».

Аднаго разу я пішу знаёмаму мне па яго творах пісьменніку ў Ерузалем. Мяне цікавіць Вернер Крафт як асоба. Завязваецца перапіска, мы тэлефануем, я купляю кнігі, адпраўляю іх у Ерузалем, абмен думкамі становіцца ўсё больш інтэнсіўным.

Мой даўно запланаваны прыезд да яго ў госці зноў і зноў адкладваецца ў выніку знешніх прычын. 12 снежня 1989 года Вернер Крафт піша мне: «...У лістападзе мне раптоўна прыйшлося класціся ў бальніцу і правесці там шэсць дзён. Запаленне лёгкіх. Я зноў здаровы. Але магло б здарыцца і інакш. У 93 годы ўсё магчыма. Я кажу гэта ў якасці намёку. Зразумела, я быў бы вельмі рады Вашаму візіту...».

У студзені 1990 года гэта нарэшце адбылося.

Раён Ерузалема Рэхавія знаходзіцца на гары над кляштарам Святога Крыжа. Адсюль адкрываецца від на «Храм кнігі», дзе пад бачным здалёку купалам захоўваюцца Кумранскія скруткі. Пад кіпарысамі схіляецца дом, які знікае на адхоне, што збягае ўніз. Васямнаццаць прыступак вядуць уніз да дзвярэй. Паўсюль буйна расце барвінак,

які пакідае толькі вузкі праход. Тут жыве Вернер Крафт. Пакуль я спускаюся па лесвіцы, у мяне перад вачыма праходзіць яго жыцце.

У год яго нараджэння Марыя Кюры адкрыла радый, Фантанэ заканчвае раман «Штэхлін», Ліліенталь робіць лётныя выпрабаванні. Крафт публікуе свае першыя тэксты яшчэ ў час літаратурнага экспрэсіянізму. Вось ужо семдзесят гадоў піша ён і сачыняе, узбагачае нямецкамоўную літаратуру. У 1933 годзе яго прагналі з працы бібліятэкара ў Гановеры, таму што ён быў габрэем. Ён эміграваў праз Стакгольм, Лондан і Парыж у Ерузалем.

Каталог яго твораў, у якім налічваецца звыш сарака назваў кніг, а таксама безліч сачыненняў, чытаецца як літаратурны Гоцкі альманах. Што прынесці такому чалавеку літаратуры, як ён, у падарунак? Кніжны майстар Георг Кандлер робіць для мяне кніжку-раскладушку з санетам Шэкспіра «Like as the waves...»⁴. Насупраць англійскага арыгінала стаяць вольныя вершаваныя пераклады трынаццаці аўтараў, кожны з якіх зрабіў свой індывідуальны варыянт. Тэксты набраныя ўручную свінцовымі літарамі і надрукаваныя, кожны верш сваім шрыфтам. Да гэтых трынаццаці перакладчыкаў таксама належаць Карл Краўс і Стэфан Георге. Іх імёны ўплываюць на нашу размову, быццам іскры, яна разгараецца. Крафт напісаў пра Краўса, выдаўца часопіса «Паходня», вялікую манаграфію і як ніхто іншы ведае яго літаратурную творчасць.

«Пачынаючы з 1914 года я быў вельмі ўражаны ад Карлам Краўсам. Ён быў адной з самых самастойных грамадскіх асобаў, што жылі у той час ў Германіі ці, можа, нават у Еўропе, ён з самага першага дня сказаў “не” вайне. У яго былі высокія маральныя патрабаванні. Ён усведамляў сябе суддзёю свайго часу», — успамінаў пісьменнік.

Але ён можа расказаць і пра яго як чалавека: Краўс лічыў сябе лепшым перакладчыкам санетаў Шэкспіра, ён з нянавісцю назіраў за Стэфанам Георге, бо той таксама перакладаў санеты Шэкспіра, але кепска, як лічыў Краўс. А яшчэ Краўс ненаўмысна стаў сватам: з намі за сталом сядзіць Эрнэ Крафт, яна нарадзілася ў 1897 годзе ў Алляйн-

Георг Освальд Котт — пісьменнік, паэт. Нарадзіўся ў 1931 годзе ў Зальцігтэры. Закончыўшы рамесніцкае навучанне, вывучаў дыялогію і германістыку; працаваў выкладчыкам у прафесійнай школе і ва ўніверсітэце ў Гановеры. Аўтар радыёп’есаў, апавяданняў, эсэ і вершаў, некаторыя з якіх пакладзеныя на музыку і перакладзеныя на розныя мовы. Аўтар 25-ці кнігаў, сярод якіх апошнія — выданні вершаў: «След ад воза» (Берген/Галандыя, 2001), «Палёт сарокі» (Хаўцэнберг, 2006), «Марыенборн» (Хаўцэнберг, 2014), «Вершы за ўсмешку» (Лейпцыг, 2014). Узнагароджаны прэміяй «Новая кніга» ў Ніжняй Саксоніі і Брэмене (1998), Крыжом за заслугі Ніжнесаксонскага ордэна (2011) і інш. Сябра Саюза нямецкіх пісьменнікаў і ПЭН-клуба. Жыве ў Германіі, у Браўншвайгу.

Дом у Браўншвайгу, дзе нарадзіўся Вернер Крафт, на рагу вуліц Больвег і Хагэншарн. Мастак Макс Котт.

штайне, ва Усходняй Прусіі. «Мы пажаніліся ў 1922 годзе і пазнаёміліся з-за аднолькавай цікавасці да Карла Краўса падчас сумеснай вучобы ў Фрайбургу», — кажа яна.

У яго кабінэце высяцца горы кніг, яны не змяшчаюцца на паліцах, займаюць ложка. Тут таксама стаіць і старое крэсла, на якім сядзела Эльзэ Ласкер-Шулер.

Уцякаючы ад Гітлера, паэтка ў 1937 годзе прыязджае ў Ерузалем. Вернер Крафт становіцца яе анёлам-ахоўнікам. Яна выплакваецца ў яго, атрымлівае суцяшэнне. Адноўчы яна просіць яго дазволіць ёй застацца на ноч, баіцца адзіноты яе здымнага пакоя, кажа, што можа спаць на любым крэсле.

Пазней Вернер Крафт выдае паэтычную спадчыну Эльзэ Ласкер-Шулер і такім чынам ратуе ад забыцця яе вершы, яе прозу і драму «Я і я» з часу эміграцыі. «Яна была цалкам паэтычна-фантастычнай істотай і адначасова не без нечаканых знакаў здаровага розуму. Яе жыццё — ва ўсёй яго неспасцігальнасці — было напоўненае больш глыбокім сэнсам, і яна да апошняга ўздыху ў поўнай меры праяўляла сваю паэтычную сутнасць», — кажа Крафт. Захоплены ўспамінамі пра пісьменніцу, ён хоча назваць імя яе апошняга вялікага каханьня, ён пачынае, вагаецца і нарэшце кажа: «Я не назаву гэтага імя».

Але такая блізкасць узбуджае фантазію пісьменнікаў, і такім чынам у п'есе Моці Лернэра «Эльзэ», у якой паказваецца жыццё пісьменніцы, з'яўляецца фіктыўны моўны крытык Вернер. Я апавядаю, што нанова была выдадзена анталогія Курта Хілера «Кондар», той збор вершаў, у якім Макс Брод, Рэне

Шыкеле, Франц Верфель, Георг Гейм і іншыя апублікавалі свае радыкальныя і прароцкія строфы. Захоплены гэтай навіною, Крафт кажа: «Можа, кондар яшчэ даляціць да Блізкага Усходу!».

Як сведка часу ён апавядае аўтэнтычныя рэчы: на сходзе, які ў 1915 годзе ў Берліне арганізаваў Курт Хілер, ён пазнаёміўся з Вальтэрам Беньямінам. Крафт успамінае: «Беньямін выступаў з прамоваю, яго словы здаліся мне рэвалюцыйнымі».

Яны становяцца сябрамі. Калі Вальтэр Беньямін едзе вучыцца ў Берн, Вернер Крафт ахоўвае яго манускрыпты і ратуе яго працы ў смутны час вайны і рэвалюцыі. Але ў дваццатыя гады сяброўства абрываецца. «Мяне гэта зачепіла, — шкадуе Вернер Крафт, — ён нават спрабаваў вымусіць мяне адмовіцца ад Карла Краўса, аўтара твора «Апошнія дні чалавецтва».

Пасля 1933 года яны зноў сустрэліся ў Парыжы, іх сяброўства ажыло нанова. Таму, што яны зноў знайшлі шлях адзін да аднаго, і гэтаму спрыяў не толькі іх агульны лёс у эміграцыі. Вернер Крафт — між тым бібліятэкар і мовазнаўца са ступенню доктара навук — адкрывае Вальтэру Беньяміну забытыя літаратурныя крыніцы, у тым ліку моўнага крытыка Карла Густава Ёхмана. Пазнейшыя працы Беньяміна, прысвечаныя Ёхману, былі немагчымыя без «акушэрскай дапамогі» Крафта, і гэта таксама датычыцца шматлікіх момантаў у працах Беньяміна пра Кафку.

Крафт апісвае свайго сябра відавочна ўсхвалявана, успамінае кватэру Беньяміна, быццам гэта было ўчора: «Ён з гонарам паказаў мне вялікі плакат, на якім быў паказаны матрос з татуіроўкай. Ці я бачу яго, як ён заходзіць у краму з рэчамі для чараўніцтва, каб купіць цацку. Яго вабіла ўсё далёкае, першабытнае».

Крафт апавядае пра іх штодзённыя сустрэчы ў Нацыянальнай бібліятэцы Францыі, пра іх размовы, лісты і дыскусіі, прыгадвае хістанні і сумненні Беньяміна ў пытанні, ці павінен ён пакінуць Парыж, каб схавацца ад нацыстаў. «Але ён быў прывязаны да свайго пісьменніцкага жыцця, і па сутнасці яго праца «Парыж як сталіца XIX стагоддзя», ад якой захаваліся толькі ўрыўкі, была яго галоўнай працай, якую ён увогуле мог напісаць толькі ў Парыжы».

Я пытаюся пра адносіны Брэхта да Беньяміна, тым больш што Крафт некаторы час быў у Парыжы трэцім у саюзе.

«Брэхт быў вельмі ўражаны Беньямінам, але па сутнасці ён яго ніколі не зразумеў, гэта быў іншы свет, які заставаўся для яго (Брэхта) закрытым». Сяброўства абарвалася другі раз. Вернер Крафт сумна кажа: «Праз жудасны лёс Беньяміна ўся гэта напружанасць у адносінах для мяне цалкам

знікла. Я працягваю мае размовы з ім, быццам ён яшчэ жыве».

Другога сябра ён страціў праз палітычнае забойства: гэта быў Тэадор Лесінг. У іх размовах Крафт абараняе свайго літаратурнага ідала, Рудольфа Борхардта, ад крытыкі Лесінга, а той чытае Брэхту свае вершы, поўныя нянавісці да нямецкіх інтэлектуалаў, якія прысвяцілі сябе вайне. У першую чаргу яго гнеў скіраваны на Томаса Мана.

Крафт працаваў санітарам у ваенным шпіталі ў вар’яцкім доме ў Ілтэне. Акружанаму чалавечымі развалінамі і жорсткім ужываннем сілы з боку медыкаў, яму была неабходная ўся яго энергія, каб вытрымаць гэтае пекла; тым больш што яго любімы брат — нямецкі ваеннапалонны ў Палесціне. «У Ілтэне мяне наведаў Тэадор Лесінг, і ён мяне суцешыў. Лісты Вальтэра Беньяміна таксама даходзілі да мяне. Ён раіў мне прачытаць “Стойкага прынца” Кальдэрона».

Крафт хоча зрабіць нешта вельмі важнае для нямецкай літаратуры. З Ілтэна ён піша на 18 гадоў старэйшаму за яго Марціну Буберу, які ў той час выдае часопіс «Габрэй», і скардзіцца на тое, што ў часопісе Бубера хоць і друкуецца паэт Франц Верфель, але ж там няма Карла Краўса і Рудольфа Борхардта. Напрыканцы трыцятых гадоў яны зноў сустракаюцца ў эміграцыі ў Ерузалеме. Пазней Вернер Крафт публікуе кнігу з размовамі, якія ён вёў з Марцінам Буберам з 1941-га па 1965 год.

Крафт прыгадвае: «Кніга размоваў Экермана з Гётэ ўнікальная па той прычыне, што Экерман быў да самазнішчэння захопленым захавальнікам вялікага слова. Гётэ не ўступае ў размовы; Бубер рабіў гэта, гэта было для яго само сабою зразумелым. Я быў удзельнікам гэтых размоваў, я не магу выдаліць сябе з іх».

Пасля Першай сусветнай вайны Вернер Крафт працягвае сваю вучобу — французская мова, нямецкая мова і філасофія — ва ўніверсітэтах Фрайбурга і Гамбурга, і ў 1925 годзе абараняе доктарскую дысертацыю пра папесу Іаану. Пасля жыцця ў Лейпцыгу, Гале і Італіі ён у 1927 годзе прыязджае ў Гановэр і працуе там бібліятэкарам у бібліятэцы Федэральнай зямлі. Тут узнікаюць яго планы вялікіх манаграфій пра Краўса, Кафку, Гейнэ, Георге, Борхардта і Ёхмана.

Ён трапляе на вершы Вільгельма Лемана. «Мяне ўсхвалявала цнатлівая прыгажосць мовы», — кажа Крафт. Завязваецца сяброўства, якое — не зломленае жахлівым часам — працягваецца да самай смерці Лемана.

З 1934 года Крафт жыве ў Ерузалеме, працуе, каб мець сродкі для існавання. З боку ад пекла, якое трасе Германію, ён пранікае ў нямецкую гісторыю духу. Тое, што ён адкрывае ў літаратурных скар-

Лесвіца, што вядзе ўніз да кватэры Вернера Крафта ў Ерузалеме. Фота Евы Котт.

бах і нанавя тлумачыць, дае германістыцы новыя імпульсы.

Вернер Крафт заўсёды быў таксама і паэтам, і некаторыя назвы зборнікаў яго вершаў, такія як «Слова з пустэчы», «Фігура надзеі», «Асіленая сучаснасць», сімвалізуюць Адысею яго жыцця. Яго раннія вершы маюць баладную будову, яго вершаваныя радкі сёння герметычна закрываюцца, абмяжоўваюцца знешняй рэдукцыяй. Вернер Крафт амаль сляпы; аднак ён бярэ лупу і ад рукі запісвае для мяне некалькі сваіх паэтычных мініяцюраў.

Літаратурнае пасланне Крафта дасягае Германіі толькі пасля Другой сусветнай вайны. Яго кнігі выдаюцца ў Франкфурце, Зальцбургу, Мюнхене, Гейдэльбергу, Вене і Кёльне, і высокі ўзровень яго літаратуры вельмі хутка бачаць і адзначаюць: у 1966 годзе ён атрымаў Літаратурную прэмію Баварскай акадэміі прыгожых мастацтваў, у 1971 годзе — Прэмію імя Зігмунда Фрэйда Нямецкай акадэміі мовы і паэзіі ў Дармштадце, у 1975 годзе — ступень ганаровага доктара ўніверсітэта Фрайбурга, нарэшце ў 1990 годзе федэральная зямля Ніжня Саксонія дае яму Мастацкую стыпендыю ў галіне літаратуры.

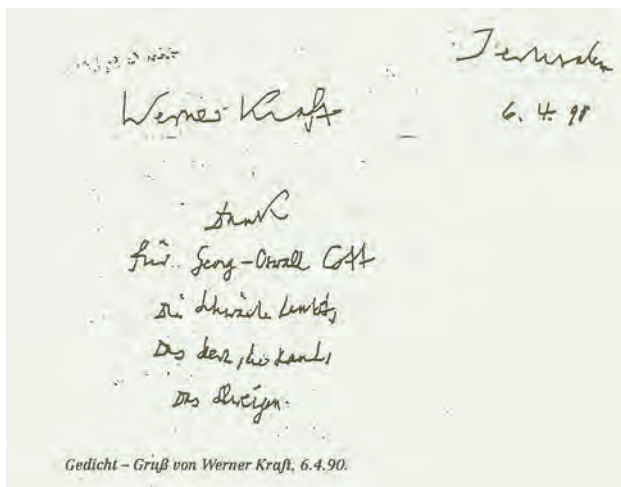
Дзевяностачатырохгадовы пісьменнік яшчэ працуе па некалькі гадзінаў на дзень. «Слову я служу ў памяшканні, цэнтр якога вызначаюць пісьмовы стол і апарат для чытання. І я магу паглыбіцца ў літаратуру, мне не перашкаджае шум у наваколлі».

Калі стары пісьменнік праводзіць мяне да дзвярэй, ён скардзіцца на тое, што з-за эміграцыі ён страціў нямецкі тэатр. «У мяне не было іншага выбару для паэтычнага выяўлення, акрамя вершаў і паэтычнай прозы».

Я пытаюся, як пісьменнік адольвае гэтую парадасальную сітуацыю: знаходзіцца ад сваіх чыта-

Георг Освальд Котт і Вернер Крафт у 1990 годзе
за пісьмовым сталом Крафта ў Ерузалеме. Фота Евы Котт.

Верш-прывітанне ад Вернера Крафта, 06.04.1990 г.
Аўтограф Вернера Крафта.

чоў на адлегласці часткі свету, пісаць па-нямецку ў габрэйскай моўнай прасторы? Я чую пра яшчэ адзін цяжар у дадатак да нялёгкага лёсу эмігранта: у адрозненне ад мастака і музыканта, пісьменнік прывязаны да слова.

З 1983 года нарэшце ўтвараецца пастаянная сувязь з Германіяй праз архіў Крафта ў Рэйнбаху. Гісторык мастацтва Фолькер Камэн і выдавец Георг Хойш прадстаўляюць творчасць Вернера Крафта і ахоўваюць каштоўны збор яго манускрыптаў, дзённікаў, першых выданняў і лістоў.

Пытанне пра вяртанне ў Германію ніколі не стала перад Крафтам: калі пасля Другой сусветнай вайны Вальтэр фон Моло запрасіў Томаса Мана вярнуцца, разгарэлася грамадская дыскусія «за» і «супраць» гэтага пытання. «Я не ўдзельнічаў ні ў адной дыскусіі падобнага роду. Для мяне гэта было абсалютна натуральнае рашэнне, калі я думаў пра тое, што мае двое дзяцей выраслі тут і натуральна вялі ізраільска-габрэйскае жыццё».

Успаміны маладосці Крафта закончваюцца гэтымі сказамі: «Наталіць пустыню смерці вадою жыцця — гэта мэта, да якой павінны імкнуцца ўсе маральныя намаганні духу. Я наказваю нам спадзявацца».

Гэты заповіт пісьменнік дае мне ў дарогу, а таксама перасцерагае мяне і напамінае мне пра вясмаццаць прыступак перад яго домам.

Па вяртанні ў Браўншвайг я высылаю «Кондара» ў Ерузалем. 6 красавіка 1990 года Вернер Крафт адказвае мне на гэта: «...Асабліва ўдзячны я Вам за “Кондара”. Яго чытанне, на жаль, супала з чытаннем другой кнігі, якая цалкам завалодала мною, але я навярстаю ўпушчанае... Другая кніга называецца “Таёмнае сэрца гадзінніка”, апошнія запісы Эліаса Канэці. Калі Вы яе не ведаеце, ва ўсіх “за” і “супраць”: ад тавара, на які няма попыту, да нечага ўзвышанага — яе варта прачытаць...».

Гэты ліст — аэраграма, на адвароце змешчаны напісаны ад рукі верш.

Падзяка
Георгу Освальду Котту
Слабасць дзякуе,
Сэрца, рука,
Маўчанне.

14 траўня 1991 года памёр Вернер Крафт. Яго магіла знаходзіцца на могільках кібуца Цора.

Заўвагі

У 1996 годзе з нагоды 100-годдзя Вернера Крафта Нямецкі літаратурны архіў у Нацыянальным музеі імя Шылера ў Марбаху зрабіў кабінетную выставу, прысвечаную творчасці і жыццю пісьменніка. Потым экспанаванне гэтай выставы ўзяла на сябе бібліятэка герцага Аўгуста ў Вольфенбютэлі і паказала яе там у доме Лесінга.

У Гановеры ёсць вуліца, названая іменем Вернера Крафта, і лекцыйная зала бібліятэкі Лейбніца носіць яго імя.

На музейным востраве Хомбройх (у горадзе Нойс) можна — па папярэднім запісе — у Ружовым доме з архівам Вернера Крафта наведаць пастаянную экспазіцыю, прысвечаную асобе і творчасці пісьменніка.

У гарадской бібліятэцы Браўншвайга захоўваюцца шматлікія кнігі Вернера Крафта.

Пераклад з нямецкай мовы
Алены Сямёнавай-Герцаг.

- 1 «Храм кнігі» — гэта аддзел Ізраільскага музея ў Ерузалеме, які знаходзіцца каля пагорка Гіват-Рам у заходнім Ерузалеме (заўвага перакл.).
- 2 Ингеборг Бахман (1926–1973) — аўстрыйская пісьменніца (заўвага перакл.).
- 3 Ёрг Дрэўс (1938–2009) — нямецкі літаратуразнаўца і літаратурны крытык (заўвага перакл.).
- 4 Санет 60-ы Уільяма Шэкспіра «Як хвалі імкнуцца ў камяністы бераг...» можна прачытаць па-беларуску ў перакладзе У. Дубоўкі (заўвага перакл.).

Надзея Усава Калекцыі Аляксандра Арлоўскага: падвойнае здабыццё

Аўтапарэтрэт. 1820 г.

У апісанні музейнага прадмета ёсць раздзел, які спецыялісты называюць «правенанс», гэта значыць *гісторыя бытавання твора*. Правенанс часта аказваецца вельмі цікавым, бо асабісты лёс кожнага твора бывае і трагічны і займальны, амаль гэтак жа, як і біяграфія чалавека.

У Мастацкім музеі ёсць невялікая (9 твораў), але вельмі каштоўная калекцыя жывапісу і графікі мастака-рамантыка пачатку XIX стагоддзя Аляксандра Арлоўскага (1777–1832). Паляк, вучань французскага баталіста Я. Норбліна, у варшаўскай майстэрні якога ён працаваў каля 10-ці гадоў, ён правёў паўжыцця ў Расіі. Творчасць яго разнастайная, асоба самабытная, жыццё — займальнае. Нават знешнасць яго была асаблівай: «ён быў жудасна высокага росту, засмуглы, меў моц галіяфскую», валодаў некалькімі мовамі, у тым ліку і ўсходнімі, — прыцягваў да сябе ўвагу грамадства, абрастаючы легендамі. Як праўдзівы рамантык, які працаваў хутка і імправізацыйна, лёгка раздаваў свае малюнкi, часта дарыў іх, адплачваў імі кошты, што было дзіўна ў той час адсутнасці багемы. «Дзённікам займальнай рамантычнай эпохі» назваў яго малюнкi гісторык рускага мастацтва барон Мікалай Врангель, а яго самога — «характарнай фігурай трывожнага і мірнага жыцця Аляксандраўскага часу, дзіўнай сумесцю здольнасцяў і недахопаў». «Першы паэт вайны і міру, паэт гераічнага эпасу. Кур'ёзны

арыгінал, аб якім пляткуюць усё, але жыццё якога мала вядомае. Легендарная асоба, герой неверагодных прыгодаў, пацешны дзівак, дзікі самадур і вытанчаны калекцыянер рэдкасцяў. Першы мастак побыту, насмешнік-партрэтыст, жывапісец жывёлаў, пейзажыст, можа быць, скульптар. Мастак, салдат, вандроўны актёр, улюбёнец вялікага князя Канстанціна. Атлет, падмануты муж, „гультай, лянотны“ аўтар тысяч малюнкаў». Арлоўскі, не скончыўшы ніякай Акадэміі і не ўмеючы маляваць аголеныя фігуры, у 1809 годзе атрымаў званне акадэміка Імператарскай Акадэміі мастацтваў за карціну «Бівуак казакоў».

Гісторыя з'яўлення твораў Арлоўскага ў Мінску цікавая. Арлоўскі яшчэ пры жыцці быў жаданым экспанентам любога збору, «марай калекцыянера». Ён пакінуў вялізную графічную спадчыну, аднак у каталогу Дзяржаўнага Рускага музея лічацца толькі 137 яго твораў, мноства графічных эстампаў рассяяныя па музеях Расіі.

Усе музеі ў савецкі час, у якіх экспазіцыя будавалася «па школах і стылях», імкнуліся займаць творы Арлоўскага як «чыстага паслядоўнага рамантыка» і як мастака-ўлюбёнца публікі. І сапраўды, у свой час графіка Арлоўскага была вельмі папулярная — яна карысталася ўсенароднай шчырай любоўю. Нездарма рускі паэт Вяземскі назваў яго «народным алоўкам», бо лічыцца, што менавіта ён стварыў звычай

цяпер уяўленне аб Расіі, аб шматлікіх яе народах і народнасцях, рускіх тройках і рускіх тыпах, якія ён, паляк, даследаваў і выявіў з непадробнай цікавасцю, амаль этнаграфічнай. Гэта яго арыгінальнае бачанне штодзённага жыцця падхапілі і тыражавалі на свой лад шматлікія пераймальнікі — прафесіяналы і дылетанты.

Творы Арлоўскага, і гравюры, і літаграфіі з яго твораў, захоўваліся і ў сталічных арыстакратычных зборах, і ў правінцыйных сядзібах, іх перамалёўвалі ў альбомы і вышывалі бісерам. Тыражы яго эстампаў, надрукаваных з каменя, — літаграфій, былі велізарныя і неміласэрна падрабляліся, і яму нават прыйшлося звярнуцца да імператара са скаргай на грубыя копіі, у выніку чаго яму былі дараваны адмысловыя прывілеі, якія сталі адным з першых прыкладаў абароны аўтарскіх правоў у Расійскай імперыі.

Зразумелым было жаданне новай Карціннай галерэі ў Мінску атрымаць творы Арлоўскага. Дырэктарам у даваенны час быў прызначаны Мікалай Міхалап, якому было даручана за 9 месяцаў адкрыць Карцінную галерэю ў Мінску, сабраўшы для яе творы.

Надзея УСАВА — мастацтвазнаўца, вядучы навуковы супрацоўнік Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Нарадзілася ў Гомелі ў 1958 годзе. Скончыла Інстытут жывапісу, скульптуры і архітэктуры імя І. Рэпіна ў Ленінградзе па спецыяльнасці «мастацтвазнаўства» (1986 г.). У 1993 г. скончыла аспірантуру пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы Акадэміі навук Беларусі. Лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь дзеечам культуры і мастацтва ў намінацыі «Музейная справа» за экспазіцыі ў новым корпусе НММ РБ (2007). Аўтар творчых канцэпцый і тэматыка-экспазіцыйных планаў экспазіцыі «Прастора Хаіма Суціна» ў г.п. Смілавічы, некалькіх экспазіцый у замкавым комплексе «Мір» (2010), член навукова-творчай групы па стварэнні экспазіцыі ў Нясвіжскім замку (2011–2012). Аўтар звыш 250-ці артыкулаў па мастацтве Беларусі.

Мікалай Пракопавіч Міхалап, па адукацыі графік і кераміст, асабіста займаўся набыццём твораў графікі, спяшаўся, разумеючы, што пасля адкрыцця галерэі «здабыць» нешта каштоўнае будзе ўжо складаней. Летам 1939 года ён звярнуўся ў Рускі музей у Ленінградзе з просьбай перадаць у фонд галерэі некаторыя творы з дуплетнага фонду. Такая практыка была паўсюднай, бо тыражная графіка захоўвалася ў некалькіх адбітках. І ўжо ў 1939 годзе творы Арлоўскага ўпершыню ўвайшлі ў менскі збор. Можна меркаваць аб перададзеных з Ленінграда творах па захаваных дакументах — і акце перадачы з Дзяржаўнага Рускага музея ад 27 жніўня 1939 года і «Вопісе страчанага ў гады ваенных дзеянняў» 1947 года.

Па распараджэнні дырэктара Рускага музея захавальнік графікі П. К. Карнілаў перадаў кіраўніку працоўнай брыгады Мамлееву з дуплетнага фонду Рускага музея 85 графічных адбіткаў і малюнкаў. У спісе пазначаны годныя імёны — былі 5 афортаў Шышкіна, гравюры В. В. Матэ, В. А. Баброва, І. Уткіна, Бягрова, шмат малюнкаў рускіх імператараў і імператрыцаў, пісьменнікаў, дзеячаў рускай культуры. Але сярод твораў многіх рускіх і савецкіх майстроў, адабраных выпадкова і паспешна, ужо колькасна вылучаецца цэласнасцю і разнастайнасцю калекцыя малюнкаў і літаграфій Аляксандра Арлоўскага, да якога Мікалай Міхалап, відавочна, адчуваў асаблівую сімпатыю, інакш ён не прасіў бы спецыяльна перадаць такую колькасць эстампаў у мінскую галерэю.

У галерэі, мяркуючы па «Апісанні 1944 года», ужо былі 2 карціны невялікага памеру (30x40) — жывапісныя «Башкіры», «Башкірац на кані», сангіна і пастэль «Рабаўнікі», «Галава татарына ў чалме» (пастэлі тады лічыліся жывапісам). Дадаткова да іх былі атрыманы 10 першакласных літаграфій — жанравых, ваенных сцэнак, анімалістычных замалёвак. Праўда, карціны, якія паказваюць гісторыю Літ-

вы і Польшчы, літоўскія тыпы і польскія вершнікі, у галерэю не трапілі, удалося атрымаць некаторыя лісты са шматлікай даволі экзатычнай башкірскай і персідскай серыі Арлоўскага. І тым не менш у даваеннай невялікай калекцыі Арлоўскі быў прадстаўлены разнастайна: акрамя «Аўтапартрэта» 1807 года, былі «Драгуны, якія страляюць з прысошак», «Джонба, салдат ірэгулярнага войска», «Гандаль садавінай», «Гандаль морквай», «Хлебнік з латком хлеба», «Персіянін верхам», «Карова на пашы», «Курдская конніца», «Ямская біржа».

Да адкрыцця галерэі ў лістападзе 1939 года 14 жывапісных і графічных твораў Арлоўскага годна маглі прадставіць у экспазіцыі феномен рускага рамантызму, аднак лёс твораў Арлоўскага падзяліў агульны лёс усёй сабранай за два з паловай гады 3000-й калекцыі: усе творы былі вывезены фашыстамі ў Нямеччыну (для стварэння Музея фюрара ў Лінцы — музея мастацтва з заваяваных тэрыторый).

«Пакідаючы горад у чорныя дні вайны, — пісаў Міхалап у 1943 годзе, — нам сустрэліся на ўскрайку горада мастакі Гаўрыленкі і Зайцаў. Памятаю, як суцяшалі яны тады нас, музейных працаўнікоў, якія з адчаем азіраліся на палаючыя ўскраіны горада. Там засталася наша стварэнне — цудоўная карцінная галерэя, якая толькі набрала моц, з цудоўнай калекцыяй старажытнабеларускага, рускага, замежнага і прыкладнага мастацтва...».

Алена Васільеўна Аладава, якая стала пераемніцай Мікалая Міхалапа на пасадзе дырэктара ў 1944 годзе, пасля вызвалення Мінска яшчэ падчас вайны, паставіла сваёй задачай папоўніць страчанае. Тады не было надзеі, што нешта ўдасца вярнуць. Яна, відаць, добра памятала збор Арлоўскага і пастаралася пасля вайны яго аднавіць хаця б збольшага. Дзіўна, але гэта ёй удалося!

У 1946 годзе быў набыты

ў маскоўскага калекцыянера А. А. Кастальскага першы алейны твор Арлоўскага «Башкір на кані», мабыць, адзін са шматлікіх яго варыянтаў, які нагадвае даваеннага «Башкірац на кані». Цяпер гэта карціна — гонар калекцыі Нацыянальнага мастацкага музея, а ў букіністычнай краме Масквы сярод развалу гравюраў быў знойдзены літаграфічны ліст «Невядомы з кальянам», магчыма, аўтапартрэт Аляксандра Арлоўскага. У 1949 годзе ў прыватнай асобы быў набыты вялікі акварэльны аркуш з тонка распрацаванымі дэталямі Арлоўскага «Вуліца з паштарамі» (59,5x68,3 см).

Але з 1953 года з Паўлоўска, куды звозіліся знойдзеныя ў Германіі вывезеныя з СССР мастацкія скарбы, сталі паступаць некаторыя даваенныя творы з музеяў сталіц нацыянальных рэспублік. Нечакана вярнуліся і творы Арлоўскага: толькі тры з 15-ці, у тым ліку і адзін з яго знакамітых аўтапартрэтаў 1807 года, напісаны вуглём, італьянскім алоўкам і сангінай. Арлоўскі стварыў дзясяткі аўтапартрэтаў у розных касцюмах з арсенала рамантызму — у касцюме чаркеса, разбойніка, селяніна, вайскоўца, які паліць цыбук, люльку, пазяхаючага і г.д. Гэты партрэт — адзін з самых абаяльных, у якім Арлоўскі паказвае сябе з доляй самаіроніі — разбітым маладым чалавекам, павесам, пестуном лёсу. Нягледзячы на ўдзел у паўстанні Тадэвуша Касцюшкі 1794 года, ён трапіў на службу да вялікага князя брата імператара Мікалая Канстанціна Паўлавіча і стаў яго ўлюбёнцам. Вялікі князь пасяліў яго ў Мармуровым палацы ў Пецярбургу, дзе Арлоўскі веў жыццё на шырокую нагу, два разы на тыдзень прымаючы гасцей па 30 чалавек на абед. Усе дзівацтвы мастака вялікі князь дараваў яму за талент малявальшчыка, за ўменне перадаць рамантыку баталій, паэзію «ночы і сечы», як пісаў пра яго Пушкін. За карціну «Бівуак казакоў» Арлоўскі быў прызнаны акадэмікам батальнага жы-

вапісу Імператарскай Акадэміі мастацтваў. Адначасова мастак мог і трапна схопіць характар чалавека ці сцэнку з жыцця, як, напрыклад, у творы «Рабаўнік, які замахваецца нажом на самотнага падарожніка» — гэта два творы аднолькавых памераў, адзін з якіх выкананы пастэллю, а другі сангінай; яны таксама вярнуліся ў родныя пенаты. Для Арлоўскага нават рабаўнікі і бадзягі былі рамантычнымі героямі і носьбітамі волі, якіх ён часам маляваў з усмешкай, іроніяй.

Трапіў пад яго абаянне і сам Пушкін, якога займалі фрывольныя сцэнкі Арлоўскага, як і карціны малых галандцаў — увесь гэты «фламандскай жыцці пёстрый сор» паказваў будзённае жыццё чалавека з асаблівай дасціпнай назіральнасцю.

Але гэтых твораў было замала для ўзнаўлення калекцыі, і ў 1956 годзе, напярэдадні адкрыцця новага будынка музея па вуліцы Леніна, 20, Алена Васільеўна Аладава па прыкладзе Міхалапа паўтарыла просьбу — зноў звярнулася ў Дзяржаўны Рускае музей у Ленінградзе. Спрацавалі асабістыя сувязі: намеснікам дырэктара ў тыя гады быў яе аднакурснік. Адтуль зноў з дуплетнага фонду паступілі тры графічныя эстампы Арлоўскага — «Шахскі галам» 1819 года, «Партрэт старога шляхціца» (61x42,6) і досыць вялікі літаграфічны «Аўтапартрэт» 1820 года (59,5x68,3) у авале. Які кантраст з «Аўтапартрэтам» 1807 года! Праз 13 гадоў 43-гадовы Арлоўскі прадстаўляе сябе як самавітага паважанага мастака з мастацкімі атрыбутамі — з пэндзлем у руцэ, што да гэтага здаралася ў яго творчасці вельмі рэдка. Гэта адзін з найбольш вядомых «афіцыйных» аўтапартрэтаў майстра.

Вельмі эфектны «Шахскі галам»¹ — вершнік, які скача і страляе на скаку — ілюстрацыя да кнігі «Атлас да падарожжа па Персіі Гаспара Друвіля», якая выйшла ў перакладзе з французскага ў 1826 годзе. 29 ілюстрацый да кнігі па малюнках

А. Арлоўскага (частку з іх ён жа і гравіраваў) зрабілі некалькі лепшых рускіх літографіаў — Сцяпан Галакціёнаў, Карл Бягроў, Андрэй Шаўкоўнікаў і інш. Арлоўскі не быў баталістам, які з дакументальнай дакладнасцю маляваў бітвы — яго цікавіў, хутчэй, сам настрой змагання, рух, эмоцыі.

Амаль невядомы публіцы (хоць і апублікаваны ў выдадзеным у 1984 годзе музейным каталогу «Руская дарэвалюцыйная і савецкая гравюра і літаграфія») «Партрэт старога шляхціца» ў нацыянальным касцюме, які літаграфаваны з яго вядомай пастэлі (61,5x51) і з'яўляецца яе графічным варыянтам, мог бы служыць добрай ілюстрацыяй да паэмы «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча, якая выйшла ў 1834 годзе. Увогуле Арлоўскі, які апошнія дзесяцігоддзі жыў у Расіі і добра ўпісаўся ў рускі кантэкст, ніколі не забываў сваіх каранёў, быў інтэгрэваны і ў культуру сваёй радзімы: вобразы старой сыходзячай сармацкай Рэчы Паспалітай з мужнымі гетманамі і вершнікамі ён маляваў з асаблівай настальгіяй. І для польскіх мастакоў Арлоўскі быў кумірам: да яго у Пецярбург спецыяльна ехалі маладыя мастакі, каб пазнаёміцца і атрымаць парады, магчымасць вучыцца і капіраваць яго творы.

Зорка Арлоўскага закацілася са смерцю яго заступніка князя Канстанціна ў 1830 годзе. Мастак з сям'ёй і дзецьмі пакінуў Мармуровы палац, яму было адмоўлена заняць пасаду прафесара батальнага жывапісу (ён ніколі не ўдзельнічаў у выставах Акадэміі і не кантактаваў з калегамі), і ён мусіў працаваць над выпадковымі замовамі. Здароўе яго значна пагоршылася. Мастак вырашыў распрадаць сваю калекцыю карцін і мілітарыі, папрасіць пенсіён і дазволу выехаць за мяжу на лячэнне на паўгода, аднак адказу імператара Мікалая I ён не дачакаўся: Арлоўскі памёр у 1832 годзе. Ужо ў 1835 годзе творы Арлоўскага трапілі ў імператарскі Эрмітаж,

Рабаўнік, які замахваецца нажом на самотнага падарожніка. 1808 г.

дзе лічыліся «вельмі дарагімі і рэдкімі». Нягледзячы на велізарную колькасць яго твораў, яны былі хутка распрададзеныя пасля яго смерці. Павел Трацякоў ужо з цяжкасцю мог набыць карціны Арлоўскага ў калекцыянера ў Варшаве...

Алене Васільеўне Аладавай не ўдалося цалкам папоўніць даваенную колькасць твораў гэтага ўнікальнага малявальшчыка. Цяпер збор Арлоўскага ў нашым музеі ў параўнанні з даваенным зменшыўся з 15-ці да 9-ці адзінак захавання, і ўсё ж гэта калекцыя вельмі каштоўная: яна дае ўяўленне аб яго батальным жывапісе і графіцы, трох аўтапартрэтах рознага часу, жанравай акварэлі і літаграфіі. Сапраўднымі шэдэўрамі з'яўляюцца амаль усе творы з гэтага збору, сярод якіх вылучаецца вельмі характэрны і рэалістычны «Партрэт старога шляхціца».

...Падлічыла, што гэта мой дзясяты артыкул аб мастаках-католіках, надрукаваны ў «Нашай веры», з якой я супрацоўнічаю ўжо 23 гады. Жадаю плёну рэдакцыі ў яе працы на карысць адкрыцця невядомых старонак духоўнай культуры нашай краіны.

¹ Галам — адборны корпус, асабістая гвардыя іранскага шаха — «цара цароў», якая мела прывілей атакаваць ворага першымі. Гэта былі добра ўзброеныя вершнікі, якія забяспечвалі шаха даверанымі ганцамі ў мірны час і цялахоўнікамі ў паходзе.

Ад перакладчыка

У літаратурнай спадчыне вядомай пісьменніцы нашага краю XIX ст. Габрыэлі з Гюнтэраў Пузыні (1815–1869) ёсць вельмі прыгожае апавяданне «Сын карчмара», прысвечанае мастаку Аляксандру Арлоўскаму (1777–1832), які быў сапраўднай легендай шляхетных дамоў былых земляў Рэчы Паспалітай. Ён быў таленавітым мастаком і жаўнерам паўстання пад кіраўніцтвам Касцюшкі, і яго імя грывела ў Варшаве і Пецярбургу, але біяграфічныя рэаліі звязвалі яго таксама і з беларускім Краем. Габрыэля Пузыня шмат чула пра мастака ад сваёй маці — графіні Аляксандры з Тызенгаўзаў. Арлоўскі, як гэта было прынята ў тыя часы, даваў прыватныя ўрокі малявання, і маці Габрыэлі была адной з яго вучаніцаў. Успаміны маці леглі ў аснову апавядання Габрыэлі Пузыні, у якім вельмі жыва малюецца асоба будучага мастака ў яго дзіцячыя і юнацкія гады, што ў цэлым стварае запамінальны і яркі вобраз геніяльнага майстра.

Габрыэля Пузыня

СЫН КАРЧМАРА

Праўдзівая аповесць

«А хтосьці Рубэнсам другім стаць хоча прагна
І вуглем на сцяне штось крэмзае нязграбна».

А. Фялінскі. З перакладу паэмы Дэлія «Земляўласнік».

ГОД 1786

Што гэта за рух у Седліцах — прыгожым мястэчку пад Варшавай?! У летні дзень, святочны і рынкавы, на заходзе сонца процьма шляхты і сялянаў сабралася ў цэнтральнай карчме, трыманай Арлоўскімі, напаяючы гаманой і табачным дымам прасторнае памяшканне. Сажнёвы гаспадар і рухавая гаспадыня ў спічастым чапцы клапатліва завіхаюцца каля гасцей, якіх усё прыбывае, бо набліжаецца навальніца.

Раптам мільганула бліскавіца, а за ёй грывнуў пярун.

— «А Слова сталася!..» — крычыць спалоханая гаспадыня, пабожна жагнаючыся, — а куды ж гэта падзеўся наш Алесь? — Сваюліць, мабыць, недзе, — раўнадушна адказаў гаспадар, — лепей бы дапамагаў бацькам. — І сам далей налівае пеннае піўко з велічэзнага збана ў куфлі.

— Алесю! Алесечку! — крычыць занепакоеная маці, — маё дзіцятка, дзе ж ты падзелася?..

Пад гэтыя словы ўбывае ў карчму дзесяцігадовы хлопчук з

устрывожанай мінай, твар і рукі ў яго чорныя.

— Сьвента Матка Чэнстахоўска! Ён счарнеў! — І маці, і сын з аднолькавым жахам глядзелі адно на аднаго.

— Супакойся, жонка, — азваўся гаспадар, — вось жа хлопчэц проста выпэчкаўся, нічога больш: дарваўся дзесьці да вугля і мазаў сцены. Будзеш яшчэ над ім прычытаць!..

Гучны смех падвыпіўшых гасцей раздаўся пры гэтых словах з-за сталаў і збаноў.

Тым часам маці, шчаслівая, што сын знайшоўся ў парадку і здаровым, цалкам занялася ім.

— Мілая мая лялечка! Не ведаю, што і казаць! — усклікала, нібыта гняўліва, гледзячы на выпэчканы вуглём тварык і вопратку ў плямах. — Гэта што ж цябе бацькі, можа, на камінара гадуюць?.. Ані знаку, што сёння чыстую кашульку апрануў. — Так прыгаворваючы, яна даставала міску з шуфляды, здымала кацялок з агню, — бо на камінку гатавалася ўжо вячэра для га-

сцей, — ручнік з калка і мыла твар і рукі Алесіка, грозачы яму карай голасам, у якім, аднак, не было нічога грознага. У працэсе мыцця паказваўся поўны выразнасці тварык, моцны румянец пакрываў акруглыя шчочкі і бачна было, што падобныя маніпуляцыі адбываліся штодзённа, бо ён працягваў да маці абедзве рукі з тым даверлівым выразам, які ўласцівы пястунчыку і адзінаму сыночку; вочы яго былі звернутыя да гасцей, ён прыглядаўся да іх як да арыгінальных постацяў, што па-рознаму ўвасаблялі тып польскага селяніна.

— Ну вось цяпер у мяне хлопчэц, аж міла! — казалі маці, выціраючы ўжо апошні раз вымытыя вусначкі, і пазірала на прысутных, поўная мацярынскага гонару.

— Ну! Хлопчэц, давай да ражаноў, будзь у доме хоць на што-небудзь прыдатны! — усклікнуў бацька.

— Што-што? — перапыніла яго жонка з такім дакорам, што голас яе сарваўся аж да піску. —

Можа, я яму на тое ручкі абмыла, каб ён іх зноў у сажу ўпэцаў, а твар каля агню абсмаліў? Як быццам дома для мужчыны не знойдзецца іншай работы!.. — І павяла сына да стала, даючы яму паперу і шпагат для накрывання і абвязвання слоікаў з павідлам.

Раптам нешта ўдалечыні закрукатала.

— Барані, Божа, зноў пярун! — усклікнула гаспадыня, але неўзабаве за вокнамі нешта прамільгнула, і вялікая карэта, запрэжаная прыгожымі коньмі, спынілася каля карчмы.

— Усе сватыя! Гэта ж наша пані! — І абое гаспадары выбеглі разам на ганак, каб прывітаць пані гетманавую Агінскую, якая акурат у гэты момант высаджвалася разам са шматлікім колам асобаў, што яе суправаджалі.

— Бура нас прымусіла шукаць у вас прытулку, — ветліва звярнулася яна да гаспадароў, што кланяліся ёй, — просім нас прыняць.

Гаспадар выказаў заклапочанасць.

— Яснавяльможная пані!.. Вялікі гонар, ... але свята, таргі, ... поўна людзей, ... не будзе выгодна...

— Ці ж мы з сялянамі не знойдем пра што паразмаўляць? — весела азвалася іншая паважная дама, якую ўжо ведалі як маці сялянаў, бо гэта была княгіня генералавая Чартарыйская, крэўная і прыяцелька княгіні гетманавай.

Улагоджаная гаспадыня збіралася ўжо адчыніць дзверы памяшкання, адкуль даляталі тлумная гаворка, смех і песні, змяшаныя з цыгарэтным дымам.

Але пані гетманавая, не хочучы перашкаджаць той забаве, зважаючы, што і бура, здавалася, аціхае, уселася на ганку пад шырокім навесам, і па яе прыкладзе так зрабілі і ўсе астатнія.

Гаспадыня, астыўшы ад дванагога ўзрушэння, пачала аглядацца, шукаючы сына. — А дзе ж гэта

падзеўся наш свавольнік? — Бо ўжо ні Алесіка, ні паперы каля слоікаў не было.

Алесь, пачуўшы, што прыбыла пані гетманавая, выбег следам за бацькамі на ганак і, змяшаўшыся з прыезджымі, выпаў з поля зроку маці. Ён у поўнай свабодзе прыглядаўся да пекных конікаў і ад хвалявання ці проста дзеля забавы скуб сабе паперу, што была ў ягоных руках. Адзін з тых шматкоў упаў на зямлю, яго падняў хтосьці з таварыства і са здзіўленнем убачыў, што шматок падобны да коніка.

— Дзіўнае падабенства, — заўважыла княгіня, узяўшы ў рукі тую паперчыну.

— Нічога дзіўнага, але на самрэч так ёсць, — адказаў крыху абураны Алесь.

— Як гэта насамрэч так ёсць? — запыталася княгіня, — ты што — спецыяльна хацеў выскубці коніка?

— А як жа.

— Ну дык зрабі мне зараз пеўніка.

Узрадаваны Алесь тут жа давай выкубаць чубатага пеўніка з адкрытаю дзюбкаю, што не пакінула ўжо ніякіх сумненняў у здольнасцях хлопчыка. Усе абступілі яго з цікавасцю; маці, якая збіралася гэтым разам сапраўды пакараць сынульку за непаслухмянасць і змарнаванне паперы, не пасмела запырэчыць шанаванай ёю княгіні пані, а вельмі здзіўленая, што падобныя дзівацтвы могуць займаць такіх вялікіх паноў, вярнулася з гэтым досведам у памяшканне.

Княгіня, поўная задавальнення, пыталася ў хлопчыка, хто яго вучыў.

— Вучыў, чаму?..

— Так выкубваць, маё дзіця.

— Хіба ж гэтаму вучаць?.. Мне наогул забараняюць.

— Слухай, мой хлопчыку, — звярнулася да яго зноў княгіня, — скажы бацьку, што я прашу, каб ён сюды выйшаў. — І, звяртаючыся да прысутных, дадала з

усмешкай, — маю падарунак для Нарблена.

Гаспадар прыбег, спяшаючыся, а за ім жонка з выразам найжывейшай цікавасці на твары.

— Пане гаспадару! — звярнулася да яго княгіня, — маеце добрага сына, да чаго ён у вас здатны?

— Мосця княгіня, ні да чаго.

— Ён яшчэ зусім дзіця, — падхапіла маці.

— Да чагосьці, аднак, рыхтуеце яго, што ён робіць?

— Есць, п'е, спіць і свавольць.

— Ну ў такім разе, паколькі не маеце з яго ніякае карысці, я маю намер вас прасіць, каб аддалі яго ў маю апеку, а я ручаюся, што і яму добра будзе, і вам таксама, — дадала з усмешкай.

Радасць заяснела на твары бацькі, а маці пабляднела. Пакланіўся гаспадар у ногі княгіні.

— Ой, княгіня бярэ вялікага гультая.

— Калі гэта адзінае толькі, што маеш яму закінуць, то я яго выпраўлю, а ты, маці, што скажаш?

— Мосця княгіня, ён жа ў мяне адзіны!..

Гаспадар, баючыся, каб жонка не папсавала інтарэсу, усклікнуў зноў:

— Баба з возу, коням лягчэй, папярэдзваю толькі княгіню паню, каб гэтаму хлапцу вугля ў рукі не даваць. Ніводнай сцяны чыстай у доме з тым шалапаем мець не можна, тры разы бялілі пакой з вясны!

Алесь уздыхнуў.

— Там такія прыгожыя былі коні, дзе пабялілі, — усклікнуў ён са слязьмі на вачах, але ўжо з усмешкай дадаў: — Сёння яшчэ прыгажэйшых зрабіў.

— Правядзі мяне туды, — сказала княгіня. — Яна ўстала, за ёй усе астатнія, а хлопчык радасна павёў гасцей у пакой гаспадароў, ускочыў на ложак, паказваючы пальчыкам на сцяну, размаляваную вуглём.

— Божа, злітуйся! — усклікнуў

гаспадар, — новая сцяна!

— Езус-Марыя! — усклікнула разам з ім гаспадыня, — зусім сапсаваў прасцірадла!

Княгіня і яе спадарожнікі, не зважаючы на тыя воклічы, разглядалі накрэмзанных на сцяне коней з праўдзівым інтарэсам, бо жывасць, смеласць штрыхоў і ўласцівая творам, выкананым вуглём, незавершанасць выглядалі ў цэлым маляўніча.

— Брава, хлопча! — прамовіла княгіня, паглядзіўшы Алесе па падбародку, — калі хочаш, маё дзіця, а бацькі дазваляць, адвязучы да такога пана, дзе зранку да вечара нічога іншага рабіць не будзеш, а толькі чыркаць вуглём.

— О! Хачу, прашу! — радасна ўсклікнуў хлопчык.

— Ідзі і падзякуй княгіні, — сказаў бацька.

— Бацькам падзякуй і развітайся з імі адразу, бо, — дала княгіня, — сюды я, можа, не хутка вярнуся, а мне вельмі гарыць прадэманстраваць такога хлопчыка. Бура мінула, бывайце здаровы!

Маці хацела спакаваць для сына хоць нейкую валізку, але княгіня запэўніла, што Алесік ні ў чым не будзе мець нястачы, і, бачачы, што яна плача, чула абняла гаспадыню, а гаспадару, які абдымаў яе ногі, сунула ў рукі невялікі кашалёк з грашыма.

Алесь, хоць быў засмучаны развітанем з бацькамі, радаваўся, што паедзе пекнымі конікамі, ускочыў жвава на козлы, і карэта рушыла.

Доўга яшчэ бацька і маці стаялі на ганку, пасылаючы ўслед сыну не дасягальныя ўжо яго зроку крыжыкі бацькоўскага благаслаўлення — найлепшы талісман у падарожжы жыцця. Нарэшце, калі асеў пыл і стала бачная да канца пустая вуліца, гаспадар першы выцер слязу тыльным бокам рукі.

— Фі, плакаць, — сказаў ён жонцы, — як быццам ёсць па кім, аднак жа не ведаю, чаму на мяне

такая туга навалілася.

І, насьвітваючы мазурку, хоць у тоне голасу не было весялосці, вярнуўся ў карчму, дзе візіт пані гетманавай і ад'езд Алесе з княгіняй былі галоўным прадметам гутаркі.

ГОД 1794

Жахлівы гэта быў акт жахлівай драмы тагачаснай вайны: яшчэ рэшткамі пагарэлішча тлела Прага, збіралі параненых з поля бітвы, і мноства іх, згасаючы, памірала ў шпіталях.

— Вось яшчэ адзін! — крыкнуў жаўнер, уваходзячы ў шпітальную палату і несучы разам з калегамі раненага таварыша, — але гэты, як двое будзе. — І на вызвалены смерцю ложка паклалі хворага.

Новапрыбылы маладзён і на самрэч выглядаў проста веліканам, а не сфармаваны да канца члены абяцалі яшчэ большы рост у будучыні, вочы яго блішчэлі надзвычайным агнём гарачкі і ваеннага запалу.

Кепскі быў той час у справе догляду параненых; іх колькасць, бездапаможнасць, аслабленасць, задуха памяшканняў, адсутнасць гігіены больш, можа, чым раны, прыспешвалі смерць гэтых няшчасных ахвяраў.

Малады жаўнер, пакінуты ў той святыні смерці і нэндзы, неспакойна варочаўся на цвёрдым ложку. У той момант інфірмарый — законнік, які з міласэрнасці апекаваўся хворымі, ішоў з фареркай акурваць палаты. Хворы працягнуў да яго руку, просячы вугаль.

Той здзівіўся, але перш чым здолеў спытаць, навошта, маладзён ужо выхапіў здабычу і, не зважаючы на тое, што яму пячэ далонь, з жывасцю пачаў чыркаць распаленым вуглём па сцяне, а з-пад яго рукі з'яўляліся па чарзе, як заклятых, коні, жаўнеры, падзеі, рух і жыццё ваеннае. Словам, цэлая бітва.

— Ён вар'ят, — усклікнуў

інфірмарый, гледзячы на распалены твар жаўнера.

— Ён мастак! — усклікнуў афіцэр, што зайшоў акурат у гэты момант.

— Вучань Нарблена! — з гонарам прамовіў маладзён.

— Ты геній, — сказаў афіцэр, — не дам табе памерці ў гэтых сутарэннях. — І загадаў, каб яго неадкладна перанеслі да яго на кватэру.

Талант выбавіў яго ад смерці, а можа, да яго ацалення спрычыніўся і той крыжык благаслаўлення маці, і тая міжвольная слязіна бацькі, якімі яны жагналі некалі свайго Алесіка на развітанне.

А быў гэта той самы хлопчык з седлецкай карчмы, толькі ўжо не Алесь, але Аляксандр, жаўнер і мастак.

ГОДАМ ПАЗНЕЙ

— Жывей, дзеці! — усклікае Нарблен пасярод сваёй майстэрні, звяртаючыся да сабранай вакол яго моладзі.

— Няхай жыве наш любімы настаўнік! — выкрыквае адзін з вучняў, постаць якога выдае жаўнера; і, успамінаючы даўнюю службу, ён узнімаецца раптам з месца, размахвае пэндзлем, нібы шабляй, прыкрываючыся палітрай, як шчытом; але ў сваім руху перакульвае трыножнік прафесара, разам з ім падае столік, што стаяў паблізу, з усімі пляшкамі і слоікамі на ім, якія валяцца з рознымі тонамі гукаў. Паток разведзенай тушы і алею плыве па палях вяленевай паперы.

— Шкоднік! — гнеўна ўсклікае майстра, — мая туш! Мая папера! — Мае алоўкі! — усклікаюць разам вучні, кідаючыся ратаваць сваю маёмасць. — Мая жонка! — крычыць Нарблен, — будзе ж нам ад яе за патоўчаныя бутэлькі!

Віноўнік моўчкі падбірае растуўчаныя кавалкі крэйды, алоўкаў, фарбаў, сярод якіх яго таварышы па вучобе распазна-

юць свае, нібы прыяцелі і крэўныя на полі бітвы знаходзяць сваіх палеглых таварышаў, нягледзячы на парубаныя члены. Разлітыя алей, туш, фарбы і вада коцяцца ўзбураным патокам па спадзістай падлозе.

— Сумняваюся, што Аляксандр Вялікі горшы ўчыніў разліў за нашага вялікага Аляксандра, — усклікнуў Нарблен, і ўся школа па прыкладзе настаўніка выбухнула гучным працяглым смехам, а найгучней смяўся сам вінаваты.

— Згода! Ці ж не праўда? Не гневаецца ж на мяне?.. — гаварыў ён, працягваючы рукі да таварышаў; а паколькі яго любілі, то аднагалосна выгукнулі: — Згода!

— Вось мая ўласная туш, бяры яе, Антоні! Юзафе, адкуплю табе твой вялень! — Зірнуў на заплямлены аркуш паперы, ударыў сябе рукою ў лоб і ўзрадавана дадаў: — А гэты забяру сабе.

Ён усеўся за столік, не зважаючы, што ногі яго трапілі ў лужыну фарбы, узяў пэндзаль і пачаў маляваць на фоне разлітай тушы.

— А ён і праўда малюе! — усклікнуў Юзаф, — мне цікава, што ён з той плямы выкруціць?

— Ну дык зачарні рэшту сваёй паперы рэштай маёй тушы, — параіў Антоні, — і будзеш мець гатовыя ўзоры для карцінаў. — Кожны з вучняў дадаваў сваю думку, але здавалася, што Аляксандр нічога не чуе. Абапёршыся локцем аб столік, галаву схіліўшы набок, ён быў заняты адзіна сваёй работай, а яго вочы з-пад густых броваў блішчэлі нязвычайным агнём. Здавалася, што ён быў зачараваны далёкім успамінам, які скіроўваў усе яго думкі ў мінулае. Вочы ўсіх былі звернутыя да маладога мастака, таварышы перасталі жартаваць, моўчкі чакаючы, калі ён закончыць. У гэты момант раптам Аляксандр кідае пэндзаль, адступае назад ад століка, падносіць да вачэй складзеную трубкай далонь і

доўга разглядае свой твор. Задаволеная ўсмешка з'явілася на яго вуснах. — Нягледзячы на гэта, Аляксандр схпіў свой малюнак і хацеў яго разарваць, але яму не далі гэтага зрабіць таварышы, стрымаўшы яго за рукі, і сам Нарблен, не менш уважлівы за вучняў, узяў Аляксандра за галаву.

— Што ты робіш! — хорам крычалі вучні.

— Здрада! — усклікнуў Аляксандр.

— *Halte là*, — далучыўся да спрэчкі Нарблен.

Праз хвіліну рукі ўсіх у адзіным парыве адарваліся ад віноўніка і накінуліся на малюнак. На ім была намалевана бура, агністыя бліскавіцы прашывалі чорныя хмары, ад моцнага ветру гнуліся дрэвы. На першым плане была карчма, перад ёю стаяла карэта, група фігураў у рознакаляровых строях ажыўляла сцэну, і быў адзіны подпіс: Год 1786.

— Нікудышна, нічога не варта! Але добра! — азваўся Нарблен, відавочна, ўзрадаваны.

— Дасканала, выдатна, цудоўна! — усклікалі вучні, таварышы Аляксандра, таксама падносячы далоні да вачэй і адступаючы крок назад, для лепшага *effektu*.

— Папера мая, — сказаў Юзаф, — а таму і малюнак належыць мне.

— Але мая туш, — умяшаўся Антоні, — а без яе не было б і малюнка.

Майстра прымірыў нязгодных, забраўшы малюнак сабе. Гучнае «Ах!», якое азначала адначасова здзіўленне і жаль, адбілася ад скляпенняў залы.

Нарблен пайшоў да выхаду.

— Ёсць тут, — сказаў ён, паказваючы на подпіс, — ёсць тут штосьці, што само ўказвае, каму гэты малюнак уласна належыць, — і, не зважаючы на просьбы вучняў і самога Аляксандра, спешна выйшаў, пажадаўшы ім на час сваёй адсутнасці спакою, працы і згоды.

Выйшаў, было чуваць, як ён два разы павярнуў ключ у замку. Усе вучні разам апынуліся замкнёнымі, але паколькі гэтак ужо неаднойчы здаралася, вучні выбіраюць з рэкамендаваных настаўленняў майстра адну толькі згоду. А далей: брацця, да забавы! — гукнуў Аляксандр таварышам, і ўсе стлуміліся вакол яго, каб прыдумаць новы план, якую б штуку яшчэ выкінуць; што яны прыдумалі, даведаемся разам з бедным Нарбленам, калі ён вернецца з горада.

Тымчасам пачцівы майстра, сардэчна прыняты ў знаёмай ужо нам княгіні генералавай, паказваў ёй новы твор свайго любімага вучня.

— Здольны хлапец, — мовіла княгіня, з радаснай усмешкай разглядаючы малюнак, што прадстаўляў вядомы ўжо ёй і нам выпадак у седлецкай карчме, з якога малады мастак пачаў шлях у прафесію.

— Удзячнае і чулае сэрца ёсць удзелям вялікіх талентаў, — дадала, кідаючы красамоўныя позіркы на прысутнага мастака. — Ці не праўда, што мой падапечны вялікі мастак?

— І вялікі свавольнік таксама, мосця княгіня.

— Сапраўды? А што ж ён робіць?

— Тысячы шкодаў!

— Напрыклад?

— Ну, не далей як учора вяртаюся я дадому і не пазнаю ўласнага пакою. Пыл, мітусня, тут і там горы друзу, а над усім гэтым пануе голас Аляксандра, які раздае каманды. Здагадайся, мосця княгіня, адкуль?.. Вось жа з верхавіны печы. Знайшоў забаву, печ маю разбіваў!

— А навошта? Ці дыміла?

— Не! Бо была квадратная! Паразбіваў усе вуглы, і цяпер, хачу не хачу, а маю печ авальную.

Княгіня смяялася ад душы.

Майстра падняўся: — Развітваюся з княгіняй, чакаюць мяне дома з абедам.

— Каб жа хаця б дом знайшоўся на месцы, — усклікнула княгіня яму наўздагон.

Стары затрымаўся на паўдарозе.

— Не баюся, — сказаў, — нічога. Сякеру я схаваў, а на сёння, аднак, здаецца, ужо досыць было адной шкоды.

Упэўнены ў гэтым, вяртаецца майстра дадому, узбягае на другі паверх, спыняецца каля дзвярэй, выцягвае з кішэні ключ, усювае яго ў замок, два разы паварочвае і, стомлены, з хвіліну чакае, каб перавесці дух, нарэшце ўваходзіць. Смех і гучныя спевы адбіваліся ад сцяпенняў. Вучні, як шалёныя, насіліся па пакоі, уся падлога якога была намыленая, аб чым бядняга стары не ведаў.

— Го-ля-ля! Што гэта такое? Стойце! — усклікнуў Нарблен, стоячы на парозе, і хацеў ужо прайсці далей, але ў гэты момант яго нага паслізнулася, ён захістаўся, паляцеў аж на другі канец залы і ўпаў з размаху ва ўвесь рост.

— Здрада! Фу, нягоднікі! — крычаў настаўнік, з цяжкасцю ўзнямаючыся на ногі.

Вучні падбеглі да яго, на вусах былі яшчэ ўсмешкі, але ў вачах збянтэжанасць.

— І што гэта значыць? — сурова гаварыў настаўнік, аднак жа ў яго голасе было болей пытання, чым пагрозы.

— Гэта нічога, гэта проста глупства, дзіцячая забава, перапрашаем пана прафесара, — азваўся найсмялейшы з іх, Аляксандр, як завадатар усёй справы.

— Ой, то не дзіцячая забава! — І стары пацёр сабе паясніцу, — але што гэта такое?

— Штучны лёд, коўзанка, нічога больш.

Здавалася, што шануюны майстра насамрэч бачыць у гэтым нявінную забаву, а не злосны жарт.

— Глядзіце мне, — казаў, — каб вымылі падлогу, перш чым яе пабачыць мая жонка.

І, пасмейваючыся, сеў з вучнямі за стол.

Але выхадкі Аляксандра на гэтым не скончыліся, што ж дзіўнага з такім паблаглівым настаўнікам. Аднак новая выхадка, якую неўзабаве ён учыніў, была больш артыстычнай. Нарблен не цяпеў мухаў, а хто ж любіць тыя надакучлівыя стварэнні, асабліва чалавек заняты, які цэніць кожную хвіліну, жывучы з уласнай працы. А таму Нарблен, як толькі збіралася зашмат мухаў у ягонай майстэрні, выходзіў у горад, даручаючы Аляксандру расправу над гэтым непрыяцельскім войскам, а каб вынік быў найлепшым, замыкаў вучня на ключ, сам-насам з мухамі і з лапушкай на іх, будучы ўпэўненым у згубе адных і ў спакойных паводзінах другога.

Аднойчы, падобным чынам увязнёны, Аляксандр, узброіўшыся скураной на кійку лапушкай, перабіў усіх да адной непрыяцель, а паколькі Нарблен усё не вяртаўся, ён прыдумаў (бо без выкрунтасу не рабіў ні кроку) намаляваць адну-другую муху на сцяне. Калі ж тыя выдатна ў яго атрымаліся, пачаў далей маляваць іх больш і больш, а калі ўжо месца на сцяне не засталася, адважыўся і на карціне настаўніка ўляпіць мажную муху!

Вяртаецца Нарблен з горада і бачыць, што Аляксандр спіць у крэсле, а сцены пакрытыя мухамі! Лёгка ўявіць, што з ім сталася, як ён кідаўся, лупіў лапушкай па сцяне, як крычаў, як бурчаў і сто разоў мог бы абудзіць Аляксандра, калі б той насамрэч спаў. У канцы бедны стары, стаміўшыся марна размахваць рукамі і ваяваць з намаляванымі мухамі, падае ў крэсла і хоча пераклучыць думку, падняць сапсаваны настрой сузіраннем сваёй карціны, але і там муха! Усхопліваецца, пачынае зноў кідацца ды абурацца і, глядзячы на ўласную працу, ужо далікатна збіраецца выгнаць вучня, аднак у той самы момант

урэшце спасцігае ягоны фортэль. І хоць быў злы, што даў сябе так ашукаць, як мастак, з любові да Мастацтва, разумеючы, што мае справу з неардынарным талентам, ён прабачыў гарэзніку.

З той хвіліны свавольны вучань стаў для свайго настаўніка дапамогай і гонарам. Нарблен быў стары, меў шмат працы, яму быў патрэбны памочнік, і ён знайшоў яго ў маладым мастаку. І вось Нарблен рабіў агульны абрыс, пакідаючы за сабой апошнія штрыхі, а ўсю карціну даручаў для выканання Аляксандру. Але толькі імя *Нарблен* аздабляла гэтыя творы. І славай карыстаўся таксама адзін Нарблен; нядоўга, аднак, тое трывала, бо настаўнік, жадаючы аддзячыць вучню і маючы намер пакінуць Варшаву, у дамах, дзе даваў урокі малявання, прадставіў Аляксандра як свайго пераемніка.

Прадстаўлены такім славытым майстрам, малады мастак у хуткім часе знайшоў апекуноў, сяброў, зычліўцаў, а яго талент — прыхільнікаў. З таго часу яго ўжо не называлі Аляксандрам, а прозвішча Арлоўскі стала слыхным у сталіцы.

Геній не вучыцца і вучыць не ўмее. І Арлоўскі, як настаўнік, уласным прыкладам вучыў лепей, чым выкладаючы тэорыю, якой сам не валодаў. Некалькі малюнкаў, якія кожны дзень пасля кожнай лекцыі ён пасля сябе пакідаў, былі найлепшай навукай і ўзорам для пачынаючых. Малюнак для яго быў спосабам выказвання, моўным сродкам. Калі ён распавядаў пра нейкае здарэнне, сведкам якога быў, альбо апісваў месца, якое наведаў, асобаў, якіх спаткаў, аловак прыходзіў на дапамогу языку: ён маляваў пейзажы, інтэр'еры дамоў, карэты, людзей, а калі яму даводзілася мець зносіны з незнаёмымі, а потым распавядаць пра іх сябрам, замест таго каб прыгадваць, як каго завуць, ён некалькімі штрыхамі так трапна

маляваў іхнія рысы, рухі і постаці, што тых пазнавалі з першага погляду і называлі прозвішчы.

Нядоўга цешылася Варшава знакамітым земляком. Пецяярбург з радасцю вітаў у сваіх мурах Арлоўскага, які перабраўся туды. У той час трон Расійскай дзяржавы займаў цар Аляксандр І. Польскі мастак меў гонар прадставіць яму свае работы. Цар ацаніў талент як знаўца і ўзнагародзіў працу як уладар. «Зрабі мне яшчэ адзін абраз, — прасіў Арлоўскага, — і будзеш маім прыдворным мастаком». — Гэта была выдатная будучыня, але геній мае свае дзівацтвы. Арлоўскі не зрабіў замоўленага яму абраза і месца пры двары не атрымаў.

Потым неўзабаве ён быў запрошаны ў Лондан для гравіроўкі на медзі пад вельмі выгоднымі для сябе варункамі, але нявольніцкая праца не пасавала яго незалежнай творчай натуре. Адмовіўся ад прызначанага для яго месца.

Зноў па нейкім часе заняў пасаду прыдворнага мастака ў царскага брата в. кн. Канстанціна. Той, як ваяка, адразу замовіў яму карціну, на якой была б намяляваная бітва.

Арлоўскі тут жа з вялікім імпэтам узяўся за выкананне замоўленага палатна. Успаміны мінулых бітваў распальвалі яго жывое ўяўленне: паслухмяная рука занатоўвала створаныя ў агністай галаве вобразы. Ляжалі параненыя жаўнеры, клубы дыму зліваліся з аблокамі акрываўленага далягляду, пеніліся коні. Мастак у творчым запале высвістваў марш жаўнераў, нібы заахвочваючы войска да бою. Ён радаваўся сваёй карціне, адчуваў тое ўнутранае задавальненне, той голас душы, сумлення, які ў сапраўдных мастакоў не мае нічога агульнага з пыхаю і самахвальствам.

Дакладная завершанасць не была рысаю твораў Арлоўскага: ягоная думка амаль заўсёды за-

ставалася ў эскізе, у падмалёўцы, але сапраўдныя знаўцы цэласнай прыгажосці мастацтва мала звяжалі на падобную драбязу.

Асеўшы цалкам у Пецяярбургу, ён там ажаніўся, купіў дом, і яго будынак стаўся як бы музеем — найцікавейшым, найшаноўнейшым і найбагацейшым. Сцены пакояў аздабляла зброя, адзенне з усходніх краінаў складала ягоны гардэроб. Часта ў паважным турку, які курыў трубку, седзячы на каберцы, альбо ў велічным чаркесе з лукам і стрэламі тыя, хто прыходзіў адведаць Арлоўскага, з цяжкасцю пазнавалі гаспадара.

Ягоны цікавы ва ўсіх адносінах дом адведвалі найзнакамітыя жыхары сталіцы і чужаземцы, што ж казаць пра землякоў! Тыя, хто ведаў ягоныя дзівацтвы, не асмельваліся рабіць яму замовы, аднак узлёты натхнення, што выляталі з-пад яго пярэ і алоўка, тут жа з імпэтам расхопліваліся аматарамі мастацтва і ўсяго незвычайнага.

Геній, як тое пешчанае дзіця, часта выконвае звыш таго, што ад яго чакаюць ці што ён абавязаны зрабіць. Але ярма не любіць і просьбамі пагарджае. Арлоўскі не раз у хвілінным натхненні рабіў цуды, і таму ягоныя творы пазначаны надзвычайным агнём і жыццём. Адзін з багаццяў сталіцы перарабляў свой палац, ён хацеў павялічыць залу, прызначаную для баляў, і прасіў у Арлоўскага, як мастака, парады і дапамогі. Адзінагалоснай была думка, што трэба прыбраць адну з папярочных сценаў, якая парушала агульныя прапорцыі.

— Разбурыць, разбурыць! — хорам крычалі прысутныя сябры. Гаспадар цешыўся, што ў яго будзе найбольшая і найпрыгажэйшая зала ва ўсім горадзе.

Арлоўскі схапіў пэндзаль, абмакнуў яго ў прыгатаваную для размалёўкі пакояў фарбу, дастаў вугаль з каміна і, папераменна водзячы імі па сцяне, што ме-

лася быць зруйнаванаю, тварыў карціны, поўныя жыцця, агню, натхнення. Затаіўшы дыханне, прысутныя не адрывалі вачэй ад Арлоўскага, твар якога і ўся постаць свяціліся незвычайным бляскам.

Нарэшце ён апусціў рукі ўніз і здаваўся здзіўленым самім сабою.

— Як шкада! — усклікнуў адзін з прысутных, а гаспадар дому наблізіўся да Арлоўскага:

— Адклікаю маё рашэнне, — сказаў, працягваючы рукі да мастака: — Не будзе ўжо мой салон найшырэйшым, але затое кожны мне пазайдросціць.

І так, насамрэч, сцяна, што мелася быць зруйнаванаю, захавалася.

Каханы, любімы, шанаваны Арлоўскі праводзіў шчаслівае жыццё ў Пецяярбургу. Часта вечарамі, пры ажыўляльнай дапамозе келіха, маляваў для сяброў на выгляд малазначныя эскізы, часам таксама як бы з неахвотаю мазаў пальцы ў тушы альбо ў атраманце, капаў імі на паперу і, углядаючыся ў плямы, вымалёўваў з іх рознага кшталту выявы, старанна заканчваючы малюнак пёркам. Падобным чынам намаляваную галаву арла мне самой здарылася пабачыць.

Жыццё размеранае, жыццё сібарыта, прыспешыла, як распавядваюць, смерць геніяльнага Арлоўскага; надышла яна, здаецца, у 1835 годзе.

*З апавядання маёй маці,
вучаніцы Арлоўскага.
Дабраўляны, 1840 г.*

*Пераклад з польскай мовы
Ірыны Багдановіч.*

CONTENTS

This issue of "Our Faith" is unique because it is the 100th one from the blessed day of its first publication, and therefore we begin it with congratulations from the Metropolitan of Minsk-Mogilev, Archbishop Juzaf Staniewski and Chairman of the CCBB Bishop Aleh Butkevich, as well as the editor-in-chief Kristina Lalko's address. Here you will also find an essay-congratulation of one of the regular authors of the magazine A. Danilchuk «The Absolute Joy of Honorary Mission», who reflects on the role of the magazine in the spiritual space of Belarusian society. To this anniversary we place an essay of artist A. Dubinin «Buninity i Drabnitsy» ("The Great and the Trifles"), poems by I. Bagdanovich and D. Bičel (p. 2-8).

Theologian M. Pashuk in column «In the Context of the Bible» offers her article "He Is a Stranger, Non-native", in which she touches on the dramatic problems of migrants (p. 9-11).

Fr. K. Bardonau in his material «Declaration of matrimonial nullity», using the interesting archival material, reflects on the complexity of this difficult matter for the Church and its parishioners (p. 12-14).

Literary critic A. Brazgunou offers readers his transformations of selected prefaces by F. Skaryna for psalms (p. 15-17).

The famous restorer I. Surmaczewski in his article «Decoration of the Icon of the Virgin of Budslau in 1632-1783» continues to acquaint readers with the heritage of the National Sanctuary in Budslau (p. 18-23).

«Samples of 'Winter Gothic'» by Doctor of Arts T. Gabrus is dedicated to the 550th anniversary of the catholic church in Ishkaldz (p. 24-27).

Candidate of Philological Sciences Y. Yanushkevich writes about the artist-memoirist E. Paulowich in his essay «Every Day Erases the Traces of the Previous Day...» (p. 28-29).

Literary critic I. Bagdanovich in her material «Romantic Poet and Friend of Adam Mickiewicz» interestingly discusses the work of A. Adynets in the light of the 200th anniversary of romanticism. Here you will also find A. Adynets's poems translated by the author of the material (p. 30-33).

In column «Prose» we print an excerpt from A. Špunt's new book «From the Notes of the Restorer», which is being prepared for publication (p. 34-36).

Literary researcher Y. Yanushkevich in his article «From the Palaeologus...» introduces readers to the life of the unknown poet and insurgent Y. Lyaskarys. His poems translated into Belarusian by I. Bagdanovich are also published here (p. 37-41).

M. Skobla's essay «Behind the Glass of the Apostolic Mail» is dedicated to the memory of the talented Belarusian poet Y. Golub (p. 42-46).

Historian and archivist A. Špunt in his article «To Lay down the One's Bones in Dear Belarus» introduces readers to another interesting figure of Catholic antiquity fr. F. Nemirovich-Shchyt (p. 47-49).

Doctor of Philology L. Sinkova in her material «...Between Nature and God...» analyzes the existential lyrics of the famous Belarusian poet from Poland Jan Czykwin (p. 50-53).

We publish prose by German writer G. Cott translated into Belarusian by J. Semjonowa-Herzog (p. 54-58).

Art critic N. Usawa in her material «Alexander Arlouski's Collections: Double Extraction» tells an interesting story about the distinctive and little-known romantic artist of the early 19th century (p. 59-61). Here you will find an interesting prose by Gabriela Puzynia «Son of an Innkeeper» about this legendary figure (translated from Polish by I. Bagdanovich) (p. 62-67).

PODSUMOWANIE

Obecny numer czasopisma ma wyjątkowy charakter – jest on setnym od błogosławionego dnia jego wydania, dlatego rozpoczyna się od gratulacji arcybiskupa Józefa Staniewskiego, metropolity mińsko-mohylewskiego, biskupa Alega Butkiewicza, przewodniczącego KKBB, oraz głównego redaktora Krystyny Lalko - „Z okazji setnego numeru”. Umieszczono w nim również esej-gratulację, jednej ze stałych autorek kwartalnika A. Danilczuk, zatytułowany „Absolutna radość honorowej misji”, w którym rozważa o roli czasopisma w duchowej przestrzeni społeczeństwa białoruskiego. Jubileuszowemu wydaniu poświęcono także esej artysty A. Dubinina „Wielkie i małe rzeczy” oraz wiersze I. Bogdanowicz i D. Bičel (s. 2-8).

M. Pašuk, teolog, w rubryce „W kontekście Biblii” proponuje czytelnikom artykuł „Przyszedł człowiek, nie stąd”, w którym dotyka dramatycznych problemów migrantów (s. 9-11).

Ks. K. Bardonau w artykule „Stwierdzenie nieważności małżeństwa...” na przykładzie interesującego materiału archiwalnego rozważa o złożonych problemach tego typu w Kościele i życiu parafian (s. 12-14).

A. Brazgunou, krytyk literacki, proponuje uwadze czytelników swoje przekształcenia wybranych przedmów F. Skaryny do psalmów (s. 15-17).

I. Surmaczewski, słynny konserwator, w artykule „Zdobienie ikony Matki Bożej Budslawskiej w latach 1632-1783” kontynuuje zapoznanie czytelników z dziedzictwem sanktuarium narodowego w Budslawiu (s. 18-23).

Jubileuszowi 550-lecia iszkoldzkiego kościoła zadeedykowano artykuł dr. hab. historii sztuki T. Gabrus pt. „Wzory zimowego gotyku” (s. 24-27).

Dr nauk filologicznych J. Januszkiewicz w eseju „Każdy dzień zaciera ślady przeżytego dnia...” pisze o artyście – pamiętnikarzu E. Paŭłowiczu (s. 28-29).

Krytyk literacki I. Bagdanowicz w artykule „Poeta-romantyk i przyjaciel Adama Mickiewicza” omawia twórczość A. Odyńca w świetle 200-lecia romantyzmu. Tutaj umieszczono wiersze A. Odyńca tłumaczone przez autorkę eseju (s. 30-33).

W dziale „Proza” publikowany jest fragment przygotowywanej do druku nowej książki A. Špunta „Z notatek konserwatora” (s. 34-36).

J. Januszkiewicz, badacz literatury, tym razem w artykule „Z rodu Paleologów...”, zaszczepia czytelników z życiem nieznanego poety i powstańca J. Laskarysa. Tutaj publikowane są jego wiersze w przekładzie na j. białoruski dokonany przez I. Bagdanowicz (s. 37-41).

M. Skobla pamięci utalentowanego białoruskiego poety J. Goluba poświęcił esej „Za szkłem poczty apostołskiej” (s. 42-46).

A. Špunt, historyk – archiwista, w artykule „Aby na kochanej Białorusi złożyć swoje kości” zaszczepia czytelników z jeszcze jedną interesującą postacią katolickiej przeszłości – ks. F. Nemirowicz-Szczycia (s. 47-49).

Dr hab. filologii L. Sińkova w artykule „...między Naturą a Bogiem” analizuje egzystencjalne teksty słynnego białoruskiego poety z Polski Jana Czykwinia (p. 50-53).

W czasopiśmie publikowana jest proza niemieckiego pisarza G. Kotta, tłumaczona z j. niemieckiego na j. białoruski przez A. Semjonowa-Herzog (s. 54-58).

N. Usawa, krytyk sztuki, w artykule „Kolekcje Aleksandra Orłowskiego: podwójny łup” ciekawie opowiada o charakterystycznym i mało znanym artyście-romantyku z początku XIX w. Tutaj umieszczono interesujący, prozacyjny obraz o tej legendarnej postaci autorstwa Gabrieli Puzyny - „Syn karczmarza”, przetłumaczony z j. polskiego przez I. Bagdanowicz (s. 62-67).

На 1-й ст. вокладкі — Эдвард Паўловіч. «Парафіяльны касцёл у Ішкaldзі», 1848 г. (фрагмент).

Часопіс «НАША ВЕРА», № 2 (100)/2022.

Адрас для карэспандэнцыі: а/с 101, 220002, г. Мінск-2; тэл./факс: 356-17-50. E-mail: media@catholic.by. Web: media.catholic.by/nv/

Рэдакцыя рукапісаў не рэцэнзуе і не вяртае.

Заснавальнік — Мінска-Магілёўская архідыяцэзія РКК у РБ. Вуліца Рэвалюцыйная, 1а, 220030, г. Мінск.

Галоўны рэдактар — Крыстына Аляксееўна Лялюка. Часопіс выдаецца на ахвяраванні вернікаў.

Часопіс зарэгістраваны ў Дзяржаўным рэестры сродкаў масавай інфармацыі за № 903.

Падпісаны да друку 15.06.2022 г. Фармат 60x84 1/8. Ум. друк. арк. 8,37. Ул. выд. арк. 6,93. Наклад — 800 экз. Зак. № 462.

Надрукавана ў ПУП «Джы энд Ді» Ліцэнзія № 02330/362 ад 06.05.2013.

Вул. Бурдзейнага, 37-191, 220136, г. Мінск.

© «Наша вера», 2022

RESÜMEE

Diese Ausgabe der Zeitschrift ist eine besondere, sie ist die 100. seit dem gesegneten Tag ihres Erscheinens, und darum beginnt sie mit der Gratulation des Bischofs Aleh Butkevitch und mit dem Grußwort der Chefredakteurin Kristina Lalko „Anlässlich der hundertsten Nummer“. Hier befindet sich auch der Essay-Glückwunsch „Absolute Freude der Ehrenmission“ von A. Danilchuk, einer der Stammautorinnen der Zeitschrift, die über die Rolle der Zeitschrift im geistigen Leben der belarussischen Gesellschaft reflektiert. Der Jubiläumsaufgabe gewidmet sind auch der Essay „Großes und Kleines“ des Malers A. Dubinin sowie die Gedichte von I. Bagdanowitsch und D. Bitschel (S. 2-8).

In der Rubrik „Im Kontext der Bibel“ präsentiert die Theologin M. Paschuk den Leserinnen und Lesern den Artikel „Er ist ein Zugerister, nicht von hier“, in dem sie die dramatischen Probleme von Migrantinnen und Migranten anspricht (S. 9-11).

Der Priester K. Bardonau reflektiert im Artikel „Bestätigung der Ungültigkeit der Ehe ...“ am Beispiel interessanter Archivmaterialien die Herausforderungen für die katholische Kirche und ihre Gemeindeglieder in dieser komplizierten Angelegenheit (S. 12-14).

Der Literaturwissenschaftler A. Brasgunou präsentiert den Leserinnen und Lesern seine Übertragungen ausgewählter Vorworte von F. Skaryna zu den Psalmen (S. 15-17).

Der bekannte Restaurator I. Surmaczewski macht im Artikel „Die Verzierung der Ikonen der Gottesmutter von Budslau in den Jahren 1632 - 1793“ die Leserinnen und Leser weiter mit dem Erbe des Nationalankuariums in Budslau bekannt (S. 18-23).

Dem 550. Jahrestag der katholischen Kirche in Ischkaldz ist der Artikel „Die Muster der Wintergotik“ von Dr. art. T. Gabrus gewidmet (S. 24-27).

Über den Maler und den Verfasser von Memoiren E. Paulowitsch schreibt die Kandidatin der philologischen Wissenschaften J. Januschkevitsch im Essay „Jeder Tag verwischt die Spuren des vergangenen Tages ...“ (S. 28-29).

Die Literaturwissenschaftlerin I. Bagdanowitsch reflektiert im Artikel „Romantischer Poet und ein Freund von Adam Mickewitsch“ interessant über das Schaffen von A. Odyniec. Im Anschluss finden sich einige Gedichte von A. Odyniec in der Übersetzung der Autorin des Artikels (S. 30-33).

Die Rubrik „Prosa“ enthält einen Auszug aus dem neuen Buch „Aus den Aufzeichnungen eines Restaurators“ von A. Špunt, das zum Druck vorbereitet wird (S. 34-36).

Die Literaturforscherin J. Januschkevitsch macht die Leserinnen und Leser im Artikel „Aus dem Geschlecht der Palaiologen ...“ dieses Mal mit dem Leben des unbekannteren Poeten und Aufständischen J. Ljaskarys bekannt. Es folgen seine Gedichte in der belarussischen Übersetzung von I. Bagdanowitsch (S. 37-41).

Dem Andenken an den talentierten belarussischen Poeten J. Golub ist der Essay „Hinter der Glasscheibe der apostolischen Post“ von M. Skobla gewidmet (S. 42-46).

Der Historiker und Archivar A. Špunt präsentiert den Leserinnen und Lesern im Artikel „Um die eigenen Gebeine in jeglichem Belarus abzulegen“ eine weitere interessante Persönlichkeit aus der katholischen Vergangenheit – den Priester F. Nemirovitsch-Schtschyt (S. 47-49).

Dr. phil. L. Sinkova analysiert im Artikel „... zwischen Natur und Gott ...“ die existenzielle Lyrik des bekannten aus Polen stammenden belarussischen Poeten Jan Czykwin (S. 50-53).

In der belarussischen Übersetzung von J. Semjonowa-Herzog erscheint der Essay „Der Wortwächter am Schrein des Buches“ des deutschen Schriftstellers Georg Oswald Cott (S. 54-58).

Die Kunsthistorikerin N. Usawa berichtet im Artikel „Die Sammlung von Aljaksandr Arlouski: doppelte Anschaffung“ spannend über den eigenartigen und wenig bekannten romantischen Maler aus dem Anfang des XIX. Jahrhunderts. Hier befindet sich ein interessantes Prosawerk von Gabriela Puzynina mit dem Titel „Der Sohn des Gasthauswirts“, das von dieser legendären Person handelt und das von I. Bagdanowitsch aus dem Polnischen übersetzt wurde (S. 62-67).

SOMMARIO

Questo numero della rivista è particolare: è la centesima edizione da quel benedetto giorno quando è avvenuta la prima, quindi inizia con il messaggio di congratulazioni da parte del vescovo Aleh Butkevich e con la parola della Direttrice della rivista Krystyna Lalko "In occasione del centesimo numero". Ne segue un saggio-congratulatione di un'autrice consolidata della rivista A. Danilčuk "La perfetta letizia della missione d'onore", in cui riflette sul ruolo della rivista nell'ambito spirituale della società bielorusa. Al numero celebrativo sono dedicati anche il saggio del pittore A. Dubinin "Le grossezze e le piccolezze", le poesie di I. Bahdanovič e di D. Bičel (p. 2-8).

La teologa M. Pašuk nella rubrica "Nel contesto della Bibbia" sottopone all'attenzione dei lettori l'articolo "E un uomo estraneo, non della zona", nel quale sfora i drammatici problemi dei migranti (p. 9-11).

Il prete K. Bardonau nell'articolo "Approvando l'invalidità del matrimonio..." riflette sulla complessità di questo difficile compito per la Chiesa e per suoi parrochiani prendendo come esempio gli atti d'archivio (p. 12-14).

Lo storico di letteratura A. Brazgunou offre ai lettori le sue trascrizioni di alcune prefazioni di F. Skaryna ai Salmi (p. 15-17).

Il famoso restauratore I. Surmaczewski nell'articolo "Gli addobbi dell'icona della Madonna di Budslau negli anni 1632-1783" continua a far conoscere ai lettori il patrimonio del Santuario Nazionale di Budslau (p. 18-23).

Al 550° anniversario della chiesa di Ishkaldz è dedicato l'articolo della Dottoressa di ricerca in storia dell'arte T. Gabrus "Gli esempi di 'gotico invernale'" (p. 24-27).

Il Dottore di ricerca in storia Ja. Januškevič scrive del pittore memoirista E. Paŭlovič nel saggio "Ogni giorno cancella le tracce del giorno vissuto..." (p. 28-29).

Il critico letterario I. Bahdanovič riflette sull'opera di A. Odyniec alla luce del 200° anniversario del romanticismo nell'articolo "Il poeta romantico e amico di Adam Mickiewicz". Accanto si pubblicano le poesie di A. Odyniec tradotte dall'autrice dell'articolo (p. 30-33).

Nella rubrica Narrativa si pubblica un brano del nuovo libro di A. Špunt "Dagli appunti di un restauratore" che si prepara alla stampa (p. 34-36).

Lo studioso di letteratura Ja. Januškevič questa volta nell'articolo "Dalla famiglia di Paleologo..." svela ai lettori la vita del poeta e ribelle sconosciuto Ju. Ljaskarys. Ne seguono le sue poesie tradotte in lingua bielorusa da I. Bahdanovič (p. 37-41).

Il saggio di M. Skobla "Dietro il vetro della posta apostolica" è dedicato alla memoria del talentuoso poeta bieloruso Ju. Golub (p. 42-46).

Lo storico-archivista A. Špunt nell'articolo "Per deporre le ossa in Bielorussia amata" fa conoscere ai lettori un'altra interessante figura dei tempi passati del cattolicesimo il prete F. Nemirovič-Ščyt (p. 47-49).

La Dottoressa di ricerca in Lettere L. Sinkova nell'articolo "...tra natura e Dio..." analizza i testi esistenziali del famoso poeta bieloruso dalla Polonia Jan Czykwin (p. 50-53).

A. Semenov-Herzog ha tradotto la narrativa dello scrittore tedesco G. Kott in lingua bielorusa (p. 54-58).

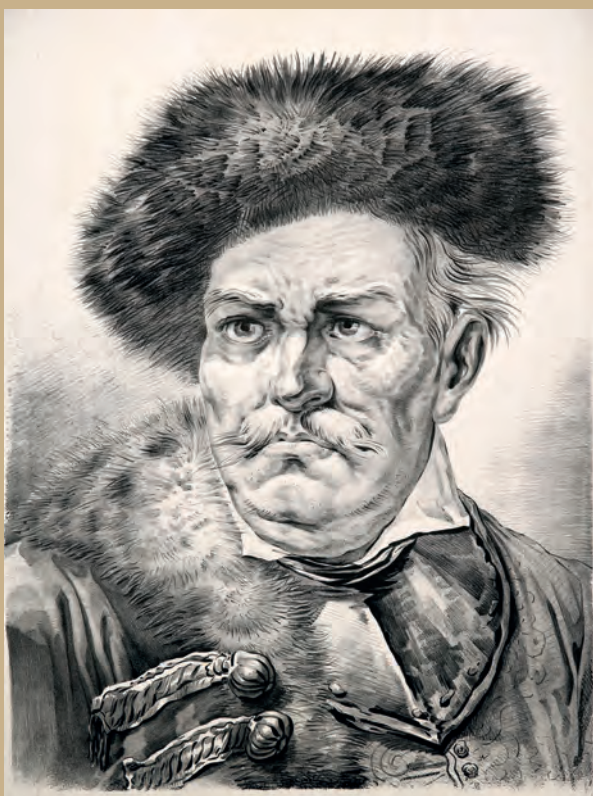
La critica d'arte N. Usawa nell'articolo "Le collezioni di Aleksandr Arloŭski: un'acquisizione doppia" racconta in modo interessante dell'artista romantico originale e poco conosciuto dell'inizio del XIX secolo. Ne segue un interessante bozzetto in prosa di Gabriela Puzynia "Il figlio di un locandiere" su questa figura leggendaria, tradotto dal polacco da I. Bahdanovič (p. 62-67).

Творы мастака Аляксандра Арлоўскага

Аўтапартрэт. 1807 г.
Нацыянальны мастацкі музей РБ.

Партрэт старога шляхціца.
Нацыянальны мастацкі музей РБ.

Партрэт гетмана. Каля 1800 г.
Нацыянальны гістарычны музей РБ.

Узоры «зімовай готыкі»

Вёска Уселяб, касцёл святога Казіміра.

Вёска Ішкалдзь, касцёл Найсвяцейшай Тройцы.